

NE DOVOLIMO PROPADA HIŠE KULTURE!

Danes je v Slovenj Gradcu kulturni praznik. Praznik zato, ker odpiramo novo knjižnico in s tem dejanjem postavljamo novo svetlo izbo v hiši slovenskega jezika za prebivalce mesta in okolice.

Dogodek je pomemben iz več vidikov. Prvič zato, ker je problematika prostorov v slovenskih knjižnicah eden največjih problemov v slovenski kulturi in pomeni nova knjižnica in vsak nov prostor za te namene velik korak naprej. Tako za bralce kot za knjižničarje in knjige.

Drugič zato, ker se v knjižnici srečujemo s slovensko besedo in knjigo, ki sta temelj slovenske kulture in narodove samozavesti. Nič nam ne bo pomagalo, če se bo včasih slišala slovenska beseda v OZN ali če bo pred evropsko hišo v Strasbourgu plapolala slovenska zastava, če bomo dovolili, da bo doma propadala hiša slovenskega jezika. Ta hiša je nastajala stoletja in niso je sezidali politiki in ne gospodarstveniki.

Za njeno čistočo in prostornost smo zato dolžni skrbeti! Če bomo iz nje naredili stanovanja smetarjev in nakupovalcev cenenih reči, se bo svet za Slovence zaprl. Zato je tudi vsaka knjižnica svojevrstno svetišče, v katerem sta na oltarju slovenska knjiga in beseda.

To spoznanje je pomembno še posebej v časih, ki jih živimo, ko potrošniška miselnost, pehanje za materialnimi dobrinami, naraščanje kriminala vseh vrst

vse bolj ogrožajo moralne vrednote in doseženo civilizacijsko raven naše skupnosti. Zdi se, da tudi za nas velja diagnoza sodobne družbe, ki jo je izrekel filozof Erich Fromm, ko je dejal, da sicer imamo dandanes časopise in revije za vse in vsakogar, radio in televizijo skoraj v vsaki družini, toda namesto da bi ta sredstva posredovala kvalitetno glasbo, literaturo, nam polnijo duha s slabo glasbo in šund literaturo. Prostega časa imamo enkrat več kot naši dedje v prejšnjem stoletju, toda ne znamo ga koristno uporabiti.

Tuji kapital, tuja tehnologija, razvoj telekomunikacij bo naš obstoj sicer materialno bogatil, duhovno pa ga bo ogrožal, če sami ne bomo vlagali v lastno kulturo in ostajali samosvoji znotraj skupnosti evropskih narodov in kultur.

Pri tem bomo morali izpostavljati tiste vsebine in programe, ki nas uveljavljajo v Evropi in v svetu. Izbrati bomo morali tisto, kar je samo naše in preko česar nas bodo drugi narodi prepoznavali in prepoznali kot Slovence. Pri tem moramo izhajati iz spoznanja, da materialno bogastvo, ves blišč in žida tega sveta, ne more odtehtati enega samega Čudeža umetnosti, ki je sad kulture in civilizacije. In ko že govorimo, da hočemo v Evropo ter moramo zato spreminjati ustavo, smo zaskrbljeni, kako bomo varovali lastno zemljo pred razprodajo. Pozabljam pa, da moramo zavarovati tudi lastno

kulturo, če želimo v Evropi ostati kot samosvoj narod z lastno kulturno identiteto.

Zato pa bo potrebno iz ustave ne samo kakšen člen črtati, ampak vanjo zapisati tudi pravico ljudi do kulture. Kajti, če ustave drugih držav nimajo člena, ki bi tujcem prepovedoval nakup zemljišč in stavb, pa imajo zapisano pravico ljudi do kulture kot eno od temeljnih človekovih pravic sodobne družbe.

Dandanes ne gre torej le za zaščito kmetijstva, gospodarstva in lastnine pred bogatejšimi in razvitejšimi državami. Vse bolj moramo razmišljati tudi o zaščiti lastne kulture, tako z ustavo in zakoni kot z večjimi materialnimi vlaganji vanjo. Ne bo kaj dosti pomagalo, če bomo imeli sodobne avtoceste in moderne tovarne, če pa bodo razpadali še naprej naši gradovi, mlini ob rekah, cerkvice na hribih ter znamenja ob križpotjih ali če bomo vse manj govorili v materinem jeziku.

V Slovenj Gradcu, ki se zadnja leta vse bolj spreminja v pravo mesto kulture, ste spoznali pomen kulturne dediščine, kulturnih prireditev in knjige. Zato z Ministrstva smo in bomo še v večji meri tako finančno kot moralno podpirali vašo prizadevanja, da bo naša skupna hiša kulture in jezika dobivala nove in svetle izbe. Vsem, ki ste k temu prispevali, iskrene čestitke!

Sergij Pelhan

KRONIKA NAJPOMEMBNEJŠIH KULTURNIH PRIREDITEV V LETU 1995

JANUAR

Na Srednji šoli v Slovenj Gradcu sta nastopila (na povabilo MPZ Kope) mešani pevski zbor z Gomilskega in mešani pevski zbor Stanko Premrl iz Podnanosa.

V kulturnem domu v Slovenj Gradcu je gostovalo v okviru abonmajskih predstav gledališče iz Nove Gorice z Alda Nicolaja komedijo Ni bila peta, bila je deveta v režiji Katje Pegan.

FEBRUAR

Osrednja občinska prireditev ob slovenskem kulturnem prazniku je bila 7. februarja v kulturnem domu v Slovenj Gradcu: spored so pripravili moški pevski zbor Kope ter glasbenika Volodja Balžalorsky in Hinko Haas, slavnostni govornik je bil Janez Komljanec, župan mestne občine Slovenj Gradec.

V Podgorju so odprli prenovljene prostore knjižnice, v Koroškem pokrajinskem muzeju pa predstavili knjigo Bogdana Žolnirja in Mileta Pavlina Protifašistični odpor.

V Galeriji Staneta Strnada so se predstavili likovni ustvarjalci: Lojze Pogorevc, Greta Mohorko in Bogomir Celcer.

11. februarja je gostovalo SNG Drama iz Ljubljane z igro Francois Boyerja Ali bog laja (režiser Boris Cavazza). V tem mesecu je bila še slovesna premiera slovenskega filma Halgato, predstavili so se tudi ustvarjalci filma.

Literarni klub je v Dravogradu promoviral pesniško zbirko Frančka Anželaka Klici stopal ter leposlovni zbornik upokojencev Od srca do srca. Predstavitve je bila tudi v Slovenj Gradcu.

MAREC

V Glasbeni šoli v Slovenj Gradcu je bil koncert samospjevov Huga Wolfa. Nastopila je mezzosopranistka Alison Browner z Irske, pri klavirju jo je spremljala Breda Zakotnik iz Avstrije. Uvodoma je o avtorju in njegovem delu spregovorila dr. Manica Špendal.

V kulturnem domu je nastopil Pihalni orkester ravnstevskih železarjev. V okviru abonmaja 1994/95 je bila zadnja predstava: SNG Drama je gostovalo z Jesihovo igro Ljubiti (režiser Matjaž Župančič).

APRIL

Na Srednji šoli v Slovenj Gradcu je bilo srečanje odraslih pevskih zborov iz

Mislinjske doline: nastopilo jih je štirinajst.

V cerkvi sv. Jurija je nastopil Milan Bizjak z orgelskim programom, izkupiček je bil namenjen obnovi orgel v tej cerkvi. V kulturnem domu v Slovenj Gradcu je koncertiral Big Band Ota Vrhovika; kot gostja je nastopila Jerica Mrzel, gledališka igralka.

Na seji IO ZKO je prof. Tone Turičnik predlagal, da bi ustanovili založbo. Imenovan je bil iniciativni odbor: Helena Horvat (predsednik), Karli Pruš, Blaž Prapótnik, Andreja Golobanc-Fišer in Tone Turičnik. Kmalu je bil dosežen dogovor z zasebno firmo Studio S, d.o.o. (katere večinski lastnik je Uroš Slemenik), da sprejme založbo kot posebno enoto pod svojo streho. Soustanovitelj Blaž Prapótnik je predlagal ime Cerdonis.

MAJ

Ob 50-letnici konca 2. svetovne vojne in zmage nad fašizmom in ob srečanju z Abrahamom je pripravila v kulturnem domu večer umetniške besede z naslovom Pot k mojim ljudem Jerica Mrzel, domačinka in slovenska gledališka igralka. V njeno čast je spregovoril univ. prof. dr. Matjaž Kmecl.

Od 19. do 21. maja je zaživel v Slovenj Gradcu lutkovnogledališki maraton otroških skupin: nastopilo je okoli šestdeset skupin iz vse Slovenije z več kot 1000 nastopajočimi. Srečanje lovskih zborov Slovenije so organizirali v športni hali. Delovno srečanje predsednikov in tajnikov ZKO je pozdravil tudi minister za kulturo RS Sergij Pelhan.

V Galeriji likovnih umetnosti so odprli obsežno razstavo likovnih del akademskega slikarja Oskarja von Pistorja, v cerkvi sv. Vida v Dravogradu pa predstavili knjigo Andreja Makuca Spominjam se... a že? (Silvija Borovnik ter predstavniki založbe Voranc), v začetku junija pa so predstavitev pripravili še v Mladinski knjigi v Slovenj Gradcu.

V Nami v Slovenj Gradcu je bila promocija glasbene kasete Pot Boža A. Koleriča, glasbenega urednika Koroškega radia.

JUNIJ

V Mladinski knjigi Slovenj Gradec so predstavili knjigo Toneta Turičnika Bili so (Silvija Borovnik, Andrej Makuc in Vinko Ošlak). Knjiga je izšla pri slovenjgraški založbi Cerdonis. O delu in programu založbe sta poročala grafični urednik Blaž

Prapótnik in direktor Uroš Slemenik.

Na slovesni seji Mestnega sveta Mestne občine Slovenj Gradec 25. junija so podelili nagrado mestne občine ter plaketi, Bernekerjevo nagrado in plakete ter Vrunčevo nagrado in plakete. (Več o tem v posebnem sestavku!)

JULIJ

V Podgorju so se šestnajstič srečali ljudski pevci in godci. Prikazali so tudi stare ljudske običaje. Upokojenski ženski pevski zbor je pripravil letni koncert: ob tej priložnosti so najzaslužnejše pevke dobile Gallusove značke.

AVGUST

Na Srednji šoli je bil 5. Okarina etno festival: pred slovenjgraškim občinstvom sta nastopila z ljudsko glasbo ansambla iz Španije in Portugalske.

SEPTEMBER

V Glasbeni šoli je nadaljevala delo šola samospeva. Program delavnice so dopolnili s koncertom Godalnega kvarteta Tartini in Dekliškega pevskega zbora, ki je prepeval pesmi, s katerimi je tako odlično nastopal na mednarodnem tekmovanju v Grčiji.

V Galeriji likovnih umetnosti so razstavili priložnostne znamke ob 50-letnici OZN. Ob tej priložnosti so občinstvu spregovorili: Janez Komljanec, župan Mestne občine Slovenj Gradec, o pomenu prireditve, prof. Tone Turičnik o Slovenj Gradcu, mestu, ki mu je OZN podelila častni naziv Glasnik miru, in mag. Alfonz Podgorelec, direktor Pošte Slovenije, o vsebini in namenu priložnostnih znamk.

OKTOBER

Na povabilo Dekliškega pevskega zbora iz Šmartna je gostoval v Slovenj Gradcu mešani pevski zbor iz Slovaške. V kulturnem domu se je slovenjgraškemu občinstvu predstavil Akademski pevski zbor Lipa iz Ljubljane. Konec meseca je izšla 25. številka Odsevanj. Predstavniki pobudnikov za ustanovitev liceja za mir so izročili županu Janezu Komljanecu listo podpisnikov in osnutek programske zasnove šole. V Galeriji likovnih umetnosti je bila proslava ob dnevu ZN: odprli so slovensko razstavo otroških likovnih del in spisov s tematiko miru, sodelovanja in razumevanja med

ljudmi in narodi ter podelili nagrade in priznanja (o razpisnih zahtevkih in delu žirij sta poročala Helena Horvat in Marko Košan). Slovesnosti se je udeležil tudi Zoran Thaler, slovenski zunanji minister.

V kulturnem domu je gostovalo Slovensko stalno gledališče iz Trsta z Jančarjevo dramo Halštat v režiji Borisa Kobala. To je bila prva abonmajška predstava v sezoni 1995/96.

NOVEMBER

Center za socialno delo v Slovenj Gradcu je organiziral dobrodelni koncert Koroški umetniki Koroški. Nastopili so gledališki igralci Jerica Mrzel, Ivo Ban, Robert Walzl ter glasbeniki Stanko Arnold, Dušan Kranjc in Oto Vrhovnik (s kvartetom saksofonistov z Dunaja) in Slovenski kvintet trobil. Častna pokroviteljica prireditve je bila gospa Štefka Kučan.

V prostorih Mladinske knjige so predstavili roman mag. Vinka Ošlaka iz Celovca Človeka nikar. Razgovor je vodil prof. Tone Turičnik.

V kulturnem domu je v okviru abonmaja gostovalo Slovensko narodno gledališče Drama iz Ljubljane s komedijo Alda Nicolaja Prva klasa v režiji Jožeta Babiča. Vloge so uresničili igralci: Jurij Souček, Danilo Benedičič in Iva Zupančič.

DECEMBER

Ob 30-letnici Literarnega kluba Slovenj Gradec so v prostorih Galerije likovnih

umetnosti predstavili delo in dosežke članov LK od ustanovitve naprej. Odlomke iz proznih del in pesmi, besedil, ki so bila objavljena v 25. št. Odsevanj, so v režiji prof. Andreja Makuca in Blaža Prapótnika predstavili dijaki srednje šole. Večer je s klavirjem požlahntila mlada pianistka Valentina Smolnikar. O delu LK sta spregovorila prof. Tone Turičnik in mag. Vinko Ošlak.

V PTC Katica je dobila nove prostore Knjižnica Ksaverja Meška. Odprli so jih 5. decembra. Številno občinstvo so nagovorili: Janez Komljanec, župan Mestne občine Slovenj Gradec, Alenka Walzl, ravnateljica knjižnice, in Sergij Pelhan, minister za kulturo Republike Slovenije. Spored je zaokrožil Oktet Lesna.

V Knjižnici Ksaverja Meška je Mladinska knjiga predstavila zbornik Slovenj Gradec in Mislinjska dolina I. O nastajanju knjige, vsebini in pomenu izdaje je spregovoril prof. Jože Potočnik,

predstavitev pa sta bogato dopolnila z zanimivimi vsebinskimi poudarki dva izmed 11 avtorjev, in sicer: Mira Strmčnik Gulič, arheologinja, in Marko Košan, umetnostni zgodovinar. Novinarska konferenca ob izidu te knjige je bila že v začetku novembra.

V kulturnem domu je gostoval orkester saksofonistov z Dunaja pod vodstvom Ota Vrhovnika, Pihalni orkester Slovenj Gradec je pripravil božično-novoletni koncert, Oktet Lesna praznični koroški večer z gostoma (harmonikarjem Silvestrom Mihelčičem in ljudskim igralcem Mitjo Šipkom). V športni hali je za novoletni ples igral Big Band Ota Vrhovnika, alternativna skupina MAKURC pa je organizirala pester novoletni program za otroke in odrasle pod šotorom.

Duo Ozon (Mladen in Vlado Turičnik) je na zelo obiskani prireditvi v Nami v Slovenj Gradcu predstavil svojo glasbeno kaseto Petek, 13. Kot gosta sta nastopila Božo A. Kolerič in Irena Vrčkovnik.

Izšel je VIII. zbornik Srednje šole Slovenj Gradec 1990-1995. Z besedo, tabelami in grafi je predstavljeno petletno šolsko delo ter vsebinski in organizacijski premiki v tem času. Publikacijo je uredil uredniški odbor, največ nalog sta opravili glavna urednica prof. Helena Merkač in odgovorna urednica mag. Silva Roncelli - Vaupot. Likovna oprema: Peter Hergold, akademski slikar.

Andreja Gologranc - Fišer

KNJIŽNICA KSAVERJA MEŠKA V NOVIH PROSTORIH

Knjige so bile in so tudi sodobnemu kulturnemu človeku še vedno potrebne kakor zrak, voda, hrana in obleka. So tudi najzgovornejša priča, da se narod zaveda sebe, da živi in da hoče živeti.

Zgodovino slovenjgraške knjižnice so naši predhodniki začeli pisati sredi prejšnjega stoletja z ustanovitvijo narodne čitalnice. Starejši prebivalci se spominjajo, da ni bila namenjena samo prebiranju časopisov in družabnim srečanjem, ampak so si lahko meščani izposojali tudi knjige, predvsem slovenske. Čitalnica je gostovala v različnih stavbah: v Druškovičevi hiši, pri Karničnikovih, v Narodnem domu, v hiši na Glavnem trgu 1. Slovenjgradčani so tako dokazovali, kaj jim taka ustanova pomeni.

Pomemben je 16. december 1924: ta dan je bil imenovan prvi častni član Narodne čitalnice v Slovenj Gradcu. Ob svoji petdesetletnici je to postal pisatelj Franc Ksaver

Meško, sicer župnik na Selah. Listino o tem imenovanju je oblikoval Maksim Gaspari, hranijo jo v Meškovi sobi v mestnem župnišču.

Pred drugo svetovno vojno so kulturna in druga društva ustanavljala številne manjše knjižnice. Te so imele malo knjig: a ker ni bilo zakona, ki bi jih ščitil, so zapovrstjo propadle.

Med drugo svetovno vojno knjižnice niso delovale, več, nekatere so bile docela uničene. V Slovenj Gradcu je po 2. svetovni vojni začela (leta 1946) delati obnovljena knjižnica, in to v prvem nadstropju hotela Goll.

Leta 1949 je bila ustanovljena Centralna okrajna knjižnica, ki naj bi organizirala ljudsko knjižničarstvo v slovenjgraškem okraju. Prvi knjižničar je bil Ivan Srebnik. V tem času je imela 1256 knjig ter abecedno-imenski katalog.

Leta 1965 je Skupščina občine Slovenj Gradec preimenovala občinsko knjižnico v matično knjižnico: ta naj bi zbirala in strokovno obdelovala ter hranila knjižno gradivo, omogočala izposajo, hkrati pa skrbela za kulturno vzgojo in razvedrilo občanov. Da pa bi te cilje lahko uresničila, naj poskrbi za organizacijo javne čitalnice, pospeševanje knjižničarske službe v občini, usposabljanje knjižničarjev ter vodenje registra knjižnic in knjižnega gradiva v občini.

Knjižnica je imela le dva prostora (na Glavnem trgu 24): izposojevalnico (36 m²) ter pisarno oziroma delovno sobo (22 m²). Knjižni fond je obsegal 10.703 knjige. Zaposleni sta bili dve knjižničarki: Hilda Vaupot in Marjana Vončina. Zaradi denarnih, prostorskih in kadrovskih težav se je matična knjižnica le počasi uveljavljala, skrbela je domala le za izposajo knjig.

Prvega januarja 1974 je matična knjižnica postala Knjižnica Ksaverja Meška: skupaj z Muzejem NOB in Umetnostnim paviljonom se je združila v Zavod za kulturo Slovenj Gradec. Poudariti kaže, da se je v tem času preselila v prostore na Glavnem trgu 1, razvila poleg redne izposoje še čitalniško, organizirala prost dostop do

knjižnega gradiva in uvedla druge oblike strokovnega dela. Spet se je izkazalo, da ti prostori postajajo vse tesnejši, knjižna zaloga je kljub skromnemu financiranju hitro rasla - danes ima knjižnica na voljo čez 40.000 knjižnih enot, izposodi pa jih več kot dvakrat toliko.

Veliko knjig so ustanovi podarili najrazličnejši darovalci: Franc Tretjak, Tone Turičnik, Ivan Gams, Janez Žmavc idr. Marija Areh ji je podarila bogato knjižno zapuščino svojega moža. Zapuščina predstavlja dragoceno zbirko s področja humanističnih ved, največ v nemškem jeziku.

Vrsto let je knjižnico vodila Marjana Vončina in njena zasluga je, da je ustanova stalno rasla in uspešno opravljala strokovne naloge. Leta 1991 se je knjižnica spet registrirala kot samostojen zavod.

Razvoj je zadobil novih moči, kljub vsemu je v tesnih prostorih bilo vse več dejavnosti. Zato 5. december 1995 pomeni največjo prelomnico, saj je Knjižnica Ksaverja Meška ta dan začela novo življenje v novih, velikih in svetlih prostorih v Katici. Ko bodo opremljeni vsi, bo vseh površin več kot 1000 m²: še sanjati nismo nikoli utegnili o tako velikih prostorih; z računalniško povezavo z drugimi knjižnicami v večjih središčih pa se delovne in informacijske zmožnosti širijo do neslutnih meja.

Kajti: zdaj se knjižnica komunikacijsko povezuje s svetom in takoj so na voljo podatki iz slovenskih in evropskih knjižnic, hkrati pa je informacija o našem gradivu na voljo drugim uporabnikom sistema. Tako so dostopne vse baze podatkov (vzajemni katalog COBIB, OPAC, Internet in druge). Ta komunikacijska povezava je tudi za našo knjižnico temeljnega pomena, saj se potrebe po hitrih in ažurnih strokovnih informacijah tako med raziskovalci, študenti, poslovnimi ljudmi in bralci nasploh iz leta v leto širijo in povečujejo.

V bližnji prihodnosti načrtujemo tudi avtomatizirano izposojno, kar pomeni, da ne bomo več zaostajali za drugimi domačimi in tujimi tovrstnimi ustanovami. Vsem tistim, ki jim knjiga pomeni predvsem "zdravilo duši", kakor je zapisano v Tebah, so namenjeni številni čitalniški koticiki in vrt. Za zdaj je vse gradivo v eni etaži, upamo pa, da bomo kmalu uredili oddelek za mlade bralce v nadstropju nad nami.

Investicijo je omogočila Mestna občina Slovenj Gradec, precejšnji delež pa je dodalo tudi Ministrstvo za kulturo RS. Funkcionalnost in estetski videz je določila Pija Koraca, dipl. arh., Breda Jontes, akademska slikarka, pa je uskladila barve in uredila "zimski vrt". Nove prostore je izročil namenu Sergij Pelhan, minister za kulturo RS.

Alenka Valtl

Slovenj Gradec v Mednarodnem združenju mest glasnikov miru

Letos mineva trideset let od prve velike mednarodne likovne prireditve pod pokroviteljstvom tedanjega generalnega sekretarja Združenih narodov z naslovom Mir, humanost in prijateljstvo med narodi: pripravili so jo na pobudo širšega kroga vizionarskih svetovljanov in za kulturo zavzetih meščanov Slovenj Gradca v Umetnostnem paviljonu, današnji Galeriji likovnih umetnosti. Zanimiv umetniški projekt, prežet z globokim humanističnim sporočilom, je odmeval v takratnem, s hladno vojno obremenjenem svetu in je v skupno predstavitev uspel združiti velika imena svetovne likovne umetnosti (Henry Moore, Ossip Zadkine, Victor Vasarely ...). Velik uspeh razstave je pokazal, da je bila odločitev prava in da je na tej poti vredno vztrajati. Galerija je v letih, ki so sledila, del prizadevanj namenila mednarodnim akcijam pod patronatom OZN, Slovenj Gradec pa je vsakih pet let postal prizorišče živahnega mednarodnega kulturnega utripa. S številnimi prireditvami je bila manifestacijam vtisnjena zelo različna vsebina: likovni razstavi, ki je bila vedno v središču dogajanja, so se pridružili medicinski simpoziji, srečanja pisateljev, srečanja otrok idr. Prireditve so bile leta 1975 pod skupnim naslovom Mir 75. Za boljši svet je bilo geslo, ki je ponudilo iztočnico prireditvam v letu 1979. Leta 1985 so Slovenjgradčani s sloganom Mi za mir praznovali štirideseto obletnico Združenih narodov. Tradicijo je v letih 1990 in 1991 nadaljevala velika pregledna razstava del Ossipa Zadkina, enega največjih evropskih kiparjev 20. stoletja.

Leto 1986 je tedanji generalni sekretar Združenih narodov Perez de Cuellar razglasil za Svetovno leto miru. Ob tej priložnosti je 46 mestom z vseh kontinentov sveta, za njihove velike dosežke in prizadevanja v okviru mirovnega gibanja, s posebno listino podelil naziv Glasnik miru. V kasnejših letih je za mesta miru razglasil še nekaj deset večjih ali manjših mest z vseh celin, med njimi leta 1989 tudi Slovenj Gradec - "za

dolgoletne aktivnosti na področju kulture miru, ki so jo meščani Slovenj Gradca izkazali predvsem ob tradicionalnih prireditvah pod pokroviteljstvom Združenih narodov", kot so zapisali v dokument ob imenovanju. V tem trenutku je po svetu 74 mest glasnikov miru, generalni sekretar pa ima možnost novih imenovanj.

Leta 1988 so se mesta glasniki miru na pobudo francoskega mesta Verdun, kjer je tudi znameniti center za mirovne študije, prvič sestala na neformalnem srečanju. Dogovorila so se za tradicionalna letna srečanja. Že naslednje leto so se predstavniki vnovič sestali v Varšavi, leta 1990 v New Havenu v ZDA, kjer se je konference prvič udeležil župan Slovenj Gradca, leta 1991 so se predstavniki mest srečali v Yokohami na Japonskem, leta 1992 v Marakešu v Maroku, leta 1993 v švicarski Ženevi, leta 1994 v Arnhemu na Nizozemskem in lansko leto, ko je bilo srečanje posvečeno petdeseti obletnici Organizacije združenih narodov, v Lizboni na Portugalskem.

Uspeh prvih srečanj je najaktivnejša mesta v organizaciji spodbudil, da so leta 1990 začeli razmišljati o možnosti, da bi se mesta združila v organizacijo, ki bi zaprosila za nevladni status pri Združenih narodih. Statut organizacije, ki si je nadela uradni naziv Mednarodna zveza mest glasnikov miru (International Association of Peace Messenger Cities), so sprejeli leta 1992 v Marakešu. Sedež zveze je bil do leta 1995 v Verdunu v Franciji, podpredsedujoče je bilo mesto Yokohama, sekretariat organizacije pa je bil v Ženevi. Izvršni odbor združenja lahko šteje dvanajst do petnajst članov - mest, ki enakomerno zastopajo vseh pet kontinentov sveta. Na

Delegati konference mest glasnikov miru leta 1992 v Marakešu, Maroko

lanskoletni konferenci v Lizboni je bila za novi sedež organizacije izvoljena Ženeva (formalni predsednik je bivši župan tega mesta, gospod Andre Hediger), sekretariat je bil prestavljen v angleški Brighton. V novo izvoljenem izvršnem odboru se je nekaterim starim članom pridružil tudi Slovenj Gradec, kar je za majhno mesto v družbi velikih svetovnih metropol vsekakor priznanje, ki si ga je zaslužilo z dosedanjim aktivnim delom v organizaciji.

Dejavnost mest glasnikov miru je usmerjena predvsem v lastna lokalna okolja, od koder pa naj bi z zgledom delovali tudi širše. Letne konference so v prvi vrsti priložnost za izmenjavo izkušenj, ob vsakokratni izbrani osrednji temi srečanja pa skušajo najti načine za odpravo značilnih problemov v urbanih okoljih mest in podobno. Mednarodno združenje mest glasnikov miru se na svoj specifični način, ki je blizu aktivnostim nevladnih organizacij, tudi neposredno vključuje v delo različnih mednarodnih konferenc s temami s področja globalnega razoroževanja in mirovniške kulture. Zlasti prodoren in odmeven je angažma organizacije v okviru široke mednarodne iniciative za prepoved izdelovanja in uporabe protipehotnih min, enega izmed najbolj brezumnih in zlovesčih problemov sodobnega sveta; ta bo imel v miru še vrsto let tragične posledice tudi v naši neposredni soseščini, na Balkanu. Združenje mest glasnikov miru deluje na način civilne iniciative, vendar formalno ne more

pridobiti statusa nevladne organizacije, saj posamezne člane organizacije zastopajo župani mest, kar pa so voljene funkcije. Generalni sekretar Združenih narodov Boutros Boutros - Ghali je zato organizaciji mest obljubil prav poseben status nekakšne opazovalke, ki ji bo omogočal aktivno sodelovanje v vseh telesih Združenih narodov.

Slovenj Gradec je naziv mesto glasnik miru vgradil v svojo podobo, s katero skuša na poseben in izviren način omogočiti humanistično vsebino življenja svojim prebivalcem, kot tako pa se predstavlja tudi navzven. Odločil se je za aktivno vlogo v Mednarodnem združenju mest glasnikov miru, s čimer si je pridobil mednarodni ugled, ne zgolj zase, temveč tudi za mlado državo Slovenijo. Slovenj Gradec je edino mesto glasnik miru v Sloveniji, zato je podobo mirovniško usmerjenega mesta bržkone smiselno razvijati tudi v bodoče ter v svojem domačem okolju še razširiti prizadevanja, zlasti v šolah, klubu za Unesco in v sodelovanju s prijateljskimi mesti v drugih deželah.

Delegacije Slovenj Gradca so se udeležile vseh letnih konferenc mest glasnikov miru od leta 1990, razen leta 1994 v Arnhemu na Nizozemskem. Župan mesta Slovenj Gradec in koordinator mirovniških dejavnosti sta se v času od 14. do 19. februarja 1996 prvič udeležila tudi sestanka izvršnega odbora združenja v New Havenu v Združenih državah Amerike. V

Predstavniki Slovenj Gradca govori na konferenci mest glasnikov miru leta 1991 v Yokohami na Japonskem

okviru delovnega srečanja, ki je bilo v prvi vrsti namenjeno oblikovanju programa letošnje letne konference (ta bo septembra v italijanski Bologni), je bilo organizirano tudi srečanje z Boutrosom Ghalijem v newyorški Palači narodov. Generalni sekretar Združenih narodov je pokazal veliko naklonjenost pobudam mirovniških mest, prav posebno čast pa je organizaciji izkazal generalni sekretar velikega svetovnega posvetovanja Habitat II, ki bo junija letos v Carigradu, saj ji je na tej ključni globalni konferenci, ki bo določila koordinate življenja na našem planetu za prihodnje tisočletje, ponudil organizacijo okrogle mize. Tema srečanja v Bologni, ki se ga bo zagotovo udeležila tudi delegacija Slovenj Gradca, bo Mir - družina - izobraževanje.

Naslednja konferenca v letu 1997 bo v glavnem mestu Slonokoščene obale Abidjanu, medtem ko bo naslednja seja izvršnega odbora v februarju prihodnje leto nemara celo v Slovenj Gradcu.

Marko Košan

Franček Anželak

ZIJALA

*Iz sanjačeve zbirke
se mečejo na recept.
Trh, trh se redčijo utripi.
Šegetav načelnik
budi upadeno lice.
Zdaleč iz krohota
v prečnem tunelu
se sumijo zijala.*

IGRA

*Blago se briše pred očmi,
zakriti so izviri slasti,
na ponuj tekmečem so laži,
slika žarna iz strasti.
V dojemu rodne mesta
od veka nizajo se leta,
zdaj jaz, potem on zame.*

PETE GLORIJE

*Na cesti petih gosli
je željna tkalka roženine
v prid izžarjene medarke
so vemki iz ušesa
pete glorijske prislednika.*

VERIGA

*Na krilih ognjene megle
se pozibavajo siji žarkov
in zrcalijo mamljivo verigo
polzečih se ločnih kapljic.*

*Tudi zazježeni borovi češarki
zapuščajo satje rodišča
in so mejni gostje hitenja
v bradastem žlebičju stečišča.*

*Kotanja je ujela pentlje brzic
in na gladino seljenega bremena
je vrisala ganljivo dvojnost,
sklanjajočih se obsijanih robinj.*

*Vrtinčenju brazdnih vrstnikov
botruje sopotni zakladnik
in prižiga minljivo zvezdnost
v poglavja z gangliji brez zaključka.*

TEH 45 LET

Koroški pokrajinski muzej Slovenj Gradec

Pisati o zgodovini take ustanove kot je Koroški pokrajinski muzej, je težko z več vidikov. Prvič, 45 let ni prava okrogla obletnica, drugič je muzej kot splošni in pokrajinski trenutno še v taki fazi razvoja, da to, kar je bil, ni več in več ne bo, tisto, kar naj bi bil, pa še ni uspel postati. Še posebej pa je težko v spremenjenih in spolitiziranih časih pisati o preteklem delu in zaslugah muzeja, ki je bil v 45 letih (uradno) 40 let muzej NOB ali "revolucije", kot se je nazadnje imenoval, in se ga nekako še danes drži etiketa "režimska ustanova", čeprav nam javno tega še nihče ni očital. Res je, da se je tako imenoval, res je, da je bil rojen v povojnem navdušenju, ko so ljudje naravnost plebiscitarno prinašali partizansko gradivo, ki ga je bilo po domovih na pretek, in nato množično drli na razstave, tudi do 15.000 na leto. Bogdan Žolnir je z veliko ljubeznijo znal navdušenje ljudi za ohranjanje zgodovinskega spomina pravilno usmeriti, zbral ogromno gradiva in s tem postavil temelje v aprilu 1951 ustanovljenemu okrajnemu muzeju NOB. O tem je bilo napisanega že precej gradiva ob prejšnjih priložnostih, zato se bom omejil le na zadnjih 15 let, ko sem bil dogodkom živa priča.

Kot Koroški pokrajinski muzej revolucije je v razširjenih in obnovljenih prostorih ter ob novi stalni postavitvi, z novo urejenim statusom ter tudi z nekaj novimi močmi začel delovati 1981. Za širitev muzeja je največ storil drugi (honorarni) ravnatelj Ferdo Fischer, glavna gonilna sila pa je bil pri tem delu prvoborec Pavle Žaucer - Matjaž, in to skupaj z domačimi borci in organizacijama koroških borcev, ki imata sedež v Ljubljani in Celovcu. Do tod je bilo vse lepo in prav, čeprav brez zapletov in slabe volje ni šlo. Tudi denar za obnovo in stalno postavitve se je nekako našel pa tudi za otvoritev. Muzej je dobil nalogo zbirati gradivo o delavskem gibanju in NOB tudi v zamejski Koroški.

Konstituiranje Koroškega pokrajinskega muzeja pa je bilo sočasno z začetkom stabilizacijskih ukrepov v takratni post-titovski Jugoslaviji. To je bil začetek umiranja SFRJ, tudi tiste idejne podlage, na kateri je ta država slonela: NOB, revolucija, bratstvo in enotnost. Vodilna garnitura se je tega potihem začela zavedati, javno priznala pa tega še dolgo ni. Praktična posledica tega se je v muzeju kazala v:

1. pomanjkanju sredstev za delo muzeja in celo za OD delavcev,
2. splošni neperspektivnosti (oblast sicer tovrstnih muzejev ni upala ukiniti, možnosti za delo pa jim tudi ni dala; torej jih je pustila "umirati na obroke"),
3. idejni zmed: marsikatero teme, ki so bile dotlej tabu, so počasi začele prihajati na dan, vendar je bilo težko ločevati resnico od natolcevanja; javno govoriti o tem je bilo še nezaželeno.

Sicer pa smo tudi mi bili kulturna ustanova kot vse druge, denar za delovanje smo prejeli iz iste vreče kot druge ustanove, nobenih posebnih virov nismo imeli, za sodelovanje z gospodarstvom pa kot ozko specializiran muzej nismo bili zanimivi. Vodilni partijski funkcionarji so sicer poudarjali pomen "revolucionarnih tradicij", ko pa so isti ljudje (že po pravilu) postali po izteku mandata direktorji velikih podjetij, so na to pozabili in nam niso bili voljni pomagati. Le kdo nam bo danes verjel, da smo kot ustanova bili včasih brez regresa za malico in letni dopust, glede plač smo bili celo med družbenimi dejavnostmi na repu; za nas ni bilo družbenih stanovanj niti kreditov, stanovanjski problem si je moral vsak delavec reševati, kot je vedel in znal. Da ne govorim o možnostih za dejavnost: ni bilo denarja za akcije in za opremo. Zlo, ki je bilo že od samega začetka položeno v zibelko tega muzeja, je bilo medobčinsko financiranje kot posledica nestvarnega razmišljanja idejnih tvorcev muzeja. Občine koroške regije, ki smo jo pokrivali, so se s samoupravnimi sporazumi "obvezale", da nas bodo financirale v ustreznih deležih, vendar tega nikoli niso izpolnile. Vsaka je imela svojo metodologijo za izračun plač in materialnih stroškov, kar je vedno privedlo do razkorakov med našim in njihovimi finančnimi načrti, vsaka je imela svoje interese, ki so si bili med seboj nasprotujoči, mi pa smo bili žrtev teh nasprotij.

Predsedniki občinskih kulturnih skupnosti so bili po pravilu prosvetarji in se niso vedno radikalno borili za boljši položaj kulture. Tudi borci, ki bi morali pomagati, čeprav so bili del takratnega skupščinskega sistema, nam niso ali pa niso mogli.

Vse pa je bilo podvrženo stabilizacijskim ukrepom zvezne vlade, indeksiranju, kar nam je povzročalo le škodo. Tako je muzej do 1. 1. 1990, ko ga je

začel, kar zadeva redno dejavnost, stoodstotno financirati takratni republiški sekretariat za kulturo (danes Ministrstvo za kulturo RS), životaril, posledica brezperspektivnosti so bili odhodi nekaterih delavcev na druga, perspektivnejša delovna mesta.

V takšni situaciji smo se znašli pred dilemo: ali oditi in prepustiti muzej usodi ali pa ostati ter najti izhod iz krize z radikalno menjavo programa (kar se je dogajalo sočasno z začetkom sprememb političnega sistema). Po iskanju novih poti ter po razgovorih s predstavniki matične občine in Kulturne skupnosti Slovenije se je izoblikovala ideja, da iz muzeja revolucije izoblikujemo splošni pokrajinski muzej.

Naš muzej je bil namreč edina regijska kulturna ustanova, ki je imela ta status (pridobiti ta status je bil namreč dolg in zapleten postopek) ter s 1. 1. 1990 tudi, kar zadeva redno dejavnost, stabilen finančni vir. Toda zapletlo se je z Ravnami, postopoma se je stanje vendarle umirilo in izboljšalo.

Spremenil se je tudi program. Muzej je kot splošni pokrajinski muzej moral programsko politiko zastaviti širše, kar pa nekaterim, zlasti borcem, ni bilo všeč. Danes razvijamo vsestransko razstavno dejavnost, deponirali smo del stalne zbirke, saj nam prostorske možnosti ne dopuščajo, da bi jo predstavljali v celoti.

Največji problem muzeja pa je, da je bila preobrazba iz ozko specialnega v široko zastavljen splošni muzej izpeljana le napol, in sicer zaradi premajhne zunanje podpore tistih, ki so nam tako preobrazbo predlagali in obljubili, da nas bodo v tem podprli. Projekt je namreč zelo zahteven, zanj je potrebno neprimerno več sredstev, kadrov, prostora in opreme. To ni bilo zagotovljeno v taki meri, kot bi bilo to potrebno. Res je, da je muzej vsaj v zadnjih petih letih s pomočjo matične občine (prejšnje in sedanje) in Ministrstva za kulturo RS mnogo pridobil: arheološko zbirko, sv. Jurija, zbirko panjskih končnic, prostore za depoje in delavnico, adaptiral matične muzejske prostore in si s tem tudi izboljšal delovne razmere. Žal pa nikjer ni bil na prednostni listi. Tako je padla v vodo ideja o lastni stavbi, še vedno nimamo dovolj strokovnih sodelavcev in ne moremo pokrivati vseh področij.

Notranjih kadrovskih rezerv nimamo. Borimo se tudi za priznanje dejanskih materialnih stroškov za redno dejavnost. Premalo so nam doslej pomagali tudi s sredstvi za akcije, investicije in odkupe gradiva. Trudimo se za pridobivanje lastnega prihodka in imamo tudi nekaj uspeha, vendar je to preskromno. Tako se težave, sicer v malo drugačni obliki, vlečejo v današnji čas. Glede idejne zmede pa smo še na slabšem kot prej, saj deluje danes več

političnih strank, ki so si po svoji usmerjenosti zelo različne, vsaka pa bi nas želela pridobiti na svojo stran.

Kljub hudim težavam, ki nas že vseskozi spremljajo, smo brez dvoma v zadnjih letih želi tudi uspehe. Razvijali smo intenzivno razstavno dejavnost, s katero smo skušali zadovoljiti čim širši interes, zelo uspešna je bila arheološka dejavnost (izkopavanja), pedagoška (10.000 obiskovalcev letno), raziskovalna in publicistična dejavnost (zlasti na področju novejših zgodovine), pridobili precej novega gradiva, kmalu bo na novo inventarizirano vse lastno gradivo, inventarizirali smo zbirko na Muti (650 predmetov), kmalu bomo pričeli konzervirati in restavrirati gradivo z lastnimi ljudmi in v lastni delavnici.

Ko bo v letošnjem letu končana

postavitev osnovne infrastrukture, bomo v nadaljnjih letih vse sile in sredstva usmerili predvsem v dejavnost. Naš cilj je tudi obnoviti podstrešje stavbe, kjer je sedež muzeja in s tem postaviti osnovo za novo stalno zgodovinsko in etnološko zbirko. Muzej bo moral prej ali slej prevzeti v strokovno skrb večje zaključene zbirke (Sokličevo, muško, nastajajočo Wolfovo idr.) ter nuditi strokovno pomoč zasebnim zbiralcem in lastnikom gradiva. Kljub nelahki poti, ki jo je muzej v teh 45 letih prehodil, in mnogim pomanjkljivostim, velja graditi na nekaterih prednostih, in to:

1. na raziskovanjih preteklosti Slovenj Gradca, Mislinjske doline in koroške krajine v povezavi z bogastvom vsakovrstnih spomenikov in znamenitosti,

2. na pridobivanju primerno strokovno

izobraženega in dela voljnega kadra v dogovoru z Ministrstvom za kulturo RS, ki je financer redne dejavnosti,

3. na širitvi programske zasnove.

Morda bo kdo menil, da sem se v pričujočem zapisu preveč oziral v preteklost in opozarjal na negativne pojave, vendar se mi zdi potrebno, da prepoznamo vzroke, zakaj muzej še vedno ni tak, kot bi moral biti in kot javnost pričakuje od njega. Prepričan sem, da smo zaposleni v muzeju naredili, kar smo mogli in se tudi trudili pridobiti podporo za naš program in našo vizijo. Prepričan sem tudi, da bom čez pet let, ko bo muzej srečal Abrahama, vendarle lahko zapisal kaj mnogo bolj razveseljivega.

V. d. ravnatelja muzeja:

Marjan Linasi

POT K MOJIM LJUDEM

Tako je Jerica Mrzel, slovenska igralka in pevka, naslovila jubilejno srečanje, s katerim je pred domačim občinstvom v Slovenj Gradcu (ob soorganizaciji mestne občine) proslavila svoje abrahamovstvo ter 25-letnico umetniškega delovanja v igralskem poklicu. S prireditvijo (bila je 10. maja 1995) je mesto Slovenj Gradec počastilo tudi 50-letnico konca 2. svetovne vojne in zmage nad fašizmom.

Jerica Mrzel se je rodila 11. 4. 1945 v Šmiklavžu, torej malo pred koncem druge svetovne vojne. Po gimnaziji na Ravnah je odšla v Ljubljano na Akademijo za gledališče, film in televizijo in po diplomski največ delala kot igralka v Drami SNG. Hkrati se je posvečala recitacijam in petju pesmi številnih domačih in tujih avtorjev (Sklicujem zborovanje, Pesem v krvi, Pevca pesem sladka, Pusti pevcu peti itd.), pripravila več kaset, snemala za radio (nagrada za glavno vlogo v radijski igri Mrtvec pride po ljubico), televizijo, film (igralka leta za vlogo v filmu Boj na požiravniku) in nastopala v domala vseh krajih Slovenije, s slovenskim gledališčem prepotovala velik kos sveta in dobivala številna priznanja in nagrade. V tujini ji je dozorela misel - pot k mojim ljudem. "Naši ljudje me potrebujejo. Težko delajo, skrbijo za družine. Vendar želijo doživeti umetniško besedo, potrebujejo milino, praznično, domačo besedo, da bodo lažje in samozavestneje živeli. Mojim ljudem so tujci največkrat jemali, nikoli nam ne bodo ničesar podarili. Svojo podobo in lastno identiteto si bomo izoblikovali sami," je med drugim namenila za vabilo staro resnico kot moto prireditve.

Obletnice je s slovesnim nagovorom prijazno in prisrčno orisal dr. Matjaž Kmecl:

"Jerica Mrzel nas je povabila, da skupaj popraznujemo čas svobode in njenega življenja, s tem pa tudi njene umetnosti in velikih slovenskih uresničevanj. Najbrž ga ni med nami, ki se ni temu ljubeznivemu in lepemu vabilu z veseljem odzval. In zdaj smo tukaj, da se skupaj spomnimo njenega rojstva zadnjega vojnega aprila 1945, ko je - še preden je prišla na svet - doživela najhujše, ubili so ji očeta: reševala ga je v strašnih morah skozi vse otroštvo, pa ga ni rešila, ker je vsaka smrt dokončna. Vsi, ki nam leta življenja sežejo do tja, se spominjamo, kako je zlo takrat še zmeraj besno

grizlo na vse strani, kako so zmeraj spet koga v naši soseščini ubili, izdali ali požgali, kako je z vseh strani kaj grmel in je bila stalna groznja, vsem nam je v ušesih tudi zategli ropot letelih trdnjav, ki so dan za dnem v stotinah rila kot grozeča znamenja po visokem nebu, kako je bilo slovenstvo le v hribih in po gozdovih, spominjamo se okupacijskih oznanil o postreljanih talcih, med katerimi je zmeraj bil tudi kakšen znanec, obupanih pisem iz koncentracijskih taborišč, večnega strahu, stisk in lakote. Punčki, ki se je rodila v takšnih dneh ubitemu očetu, je morala že najzgodnejše telesce gnati silovita želja po miru, svobodi in drobni, vsakdanji sreči, kakršne vojna ne pozna. In ko je potem s koncem vojne že naslednji mesec, vendar po štirih neskončnih, pasjih letih, ko se je pogosto dan vlekel nekaj let dolgo, vse to padlo z nas, ko je napočil najlepši trenutek osvobodilne sreče, ko smo kurili kresove nad končano "zadušno nočjo" - tega nam pač ne more iz spominov vzeti nobeno današnje politikantstvo - se je nova svetloba naselila tudi v malo mislinjsko deklico - če se ne bi, ne bi imeli Jerice Mrzelove takšne, kakršna je.

Danes se zdi ob tem že skoraj oguljeno ponavljati, da je bil slovenski osvobodilni boj kulturni boj; pa tudi modno ni, ker je misel menda prvi izrekel Kidrič. In vendar moramo prav to zmeraj in zmeraj spet ponavljati, še posebno novim in nepresahlim rodovom tehnokratov in samozadostnih politikov, ki ne vidijo preko nečimrnosti in banalnega ekonomskega profita nič. Svoboda slovenskega duha je namreč neizmerno starejša od svobode slovenske države; dolgotrajna in vztrajna svoboda slovenskega duha je šele rodila potrebo po svobodi slovenske države; o tem priča vsa naša zgodovina od prve znane puntarske pesmi preko 16. do 19. in 20. stoletja; o tem priča izjemna in spontana kulturna orkestracija

osvobodilnega boja v drugi vojni, enako dogodki iz junija 1991. V najhujših časih in stiskah se je zmeraj najprej oglasil ta svobodni duh - kot etika in morala, kot pogum, zanos in idealizem, kot brezumno in vdano samozaupanje. Jerica Mrzel se je rodila tudi v tem znamenju; ljudstvo, ki v besedo domala svetopisemsko verjame, saj bi drugače ne obstalo sredi krvavega evropskega trebuha, na križpotju vseh evropskih vojsk, kjer mu je usojeno živeti. Njena zaznamovanost z osvobodilnim rojstvom ji je zato naložila, da tej besedi služi z vso močjo svoje nadarjenosti in volje. Izšolala se je, da jo je lahko govorila in pela, z njo je posebej hodila vsepovspod, obredla velike in male, zelo javne in zelo intimne, zelo mestno bleščeče in zelo podeželsko skromne in ljubeznive družbe. Oznanjala je besedo v gledališčih, po radiu, televiziji in mnogih filmih. Odpravila se je, skratka, na pot umetnosti.

Mi pa se ob tem lahko spomnimo, kako največkrat odpravljamo misel na slovenskega umetnika predvsem s slabo razumljivo, pa dovolj priročno Cankarjevo prisposobo o krizantemi v siromakovi suknji; zdi se nam tako lepo, ko je krizantema tako velika, bela in skodrana in ko ima Cankar nad njo tako velike in zavihane brke in ko tako svetlo gleda. Toda tisti hip, ko se nam ta krizantema spremeni že v dva promila državnega proračuna, kot letos, bi vseeno radi videli, da je nikoli ne bi bilo; vesoljno tako imenovano gospodarstvo si puli lase od hudega, državni zbor pa bi se od same pragmatične načelnosti pri priči skregal in stepel.

Poglejte osrednje slovenske gledališče, kjer služi svoj vsakdanji kruh tudi Jerica Mrzel, kako na vseh concih kaže podhranjena rebra - in seveda tudi druge kulturne reči. Kultura, po kateri smo prav to, kar smo, in ne Hrvatje in ne Avstrijci, ne Italijani in ne Madžari, je naenkrat prvorazredna nevarnost za naš propad in za našo pot v Evropo.

Mi pa se preprosto sprašujemo, zakaj ne uvršča državni zbor tudi kulture v razpravo o varnostnem položaju v državi, saj nas je zgodovina že kar nekajkrat - celo v bližnji preteklosti - kot pridna učiteljica poučila, da je prav kulturna samozavest eden temeljev notranje, moralne, etične in iz tega vsakršne druge, recimo, realne varnosti in trdnosti. Slovenski umetniki so za našo varnost in preživetje enako pomembni, kot so generali in polkovniki; samo v plačevanju je razlika: krizantema, če že mora biti, mora biti čim cenejša ali kar zastoj. - Jerica Mrzelova je kot vsi naši pravi umetniki, žal jih je tudi kar precejšnja množica samozvanih in potvorjenih, prvorazredna varnostnica slovenske neodvisnosti. Zato ponosno nosi svojo revnobogato krizantemo v srcu in jo že vse življenje deli s pesmijo in besedo vsem, ki jo le hočejo. Tako sta ji naročila čas in usoda že ob spočetju in rojstvu.

V njej in njenem življenju lahko potemtakem vidimo nocoj prelepo metaforo vsega tistega, zaradi česar se te dni tako zelo veseli in praznuje vsa Evropa - in z njo seveda tudi naš mali, ljubi, v tem in onem malo nedorasli in nergaški, vendar neomajno zvesti in pošteni slovenski svet - skupaj s starodavnim in staroslavnim, kulturno rodovitnim Slovenj Gradcem, v katerem so se rojevali in delovali Straussi in Wolfi, stari selski gospod Meško in legendarni legenski izstradanec Berneker, današnji Tisnikar, Pečko, Druškovič-Arih in dolga vrsta drugih nadarjenih, ustvarjalnih duhov - samih bleščečih listkov v slovenski krizantemi.

Med nje šteje tudi Jerica Mrzel in zato je njen praznik tudi naš skupni praznik; vsi ji od srca in hvaležno voščimo vse najboljše!

V obširnem in zaokroženem kulturnem sporedu, ki ga je predstavila Jerica Mrzel, je sodeloval tudi Big band Ota Vrhovnika.

Ob tej priložnosti je jubilatka dobila številne čestitke, cvetje in priložnostna darila. Med drugimi sta ji pisno čestitala tudi Milan Kučan, predsednik Republike Slovenije, in soproga Štefka.

Župan mestne občine Slovenj Gradec, Janez Komljanec, pa je priredil slovesen sprejem.

T. T.

ŽIVLJENJE Z GLASBO IN ZANJO

Pogovor s Tonetom Gašperjem, ravnateljem, pevcem in zborovodjo, ob 35-letnici kulturno-umetniškega delovanja

V zadnjem času sta Oktet Lesna in Lovski oktet Podgorje sredi intenzivnega glasbenega dogajanja: srečujemo ju domala na vseh kulturnih prireditvah, številnih koncertih, beremo o njihovi produkciji (izdaja kaset in TV kaset), ju spremljamo v TV oddajah in sledimo poročilom o gostovanjih po domovini in tujini. Vodja oz. dirigent obeh oktetov je Tone Gašper iz Mislinje. Tone Gašper se je rodil v Šmartnu pri Slovenj Gradcu pred 53. leti kot tretji izmed štirih otrok v družini Gašperjevih. Po maturi na učiteljskišči v Mariboru (1962) - sodil je v tisto znamenito generacijo učiteljskiščnikov, ki so preizkušali petletno tovrstno strokovno šolanje - je leto dni učiteljeval na Zavrhah, odslužil vojaški rok in pred dobrimi tridesetimi leti prišel na OŠ v Mislinjo, bil tam učitelj in pomočnik ravnatelja, od leta 1978 pa ustanovi ravnatelj. Taka je v nasplošnejših obrisih njegova poklicna življenjska pot: posvetil ji je veliko znanja in naporov - kot učitelj in ravnatelj, kajti le sproti dopolnjuje znanje, občutljivo obravnavanja vzgojno-učnih vprašanj in programsko uravnavanje vseh učnih in šolskih vsebin in prvin, ki jih šola terja, zahtevajo potrpežljivo spoznavanje in dojemanje, strpno usklajevanje različnih silnic in odločno ter disciplinirano izvajanje dogovorjenega in predpisanega. Da mu je to uspelo, in to dobro, kaže že peti ravnateljski mandat.

Toda to je le eno področje njegovega delovanja: svoj prosti čas je namreč posvetil kulturnim dejavnostim, največ največji ljubezni - glasbi. Že kot učitelj, še bolj pa kot pomočnik in ravnatelj, je poudarjeno skrbel ob predpisanem učnem programu (in še skrbi) za kulturno vzgojo, hkrati pa namenjal moči kulturnemu delovanju v kraju. Kajti pomembno je, da mladi ljudje doživijo spodbude že med šolanjem in si ustvarijo primeren odnos do kulturnih vrednot, rad poudarja ob različnih priložnostih. Kar se Janezek nauči, bo Janez znal!

Prva pevska zbor (otroški in mladinski), ki ju je vodil, sta nastopala na šolskih in krajevnih prireditvah in občinskih revijah in tudi na republiških tekmovanjih (recimo v Zagorju). Vodil ju je več kot petnajst let. Ob tem je Tone Gašper ves čas skrbno zbiral izkušnje in hkrati nesebično strokovno svetoval mlajšim učiteljem glasbe v predmetnem aktivu Koroške (podobno tudi v Odboru za glasbeno dejavnost ZKO Slovenj Gradec), širil šolska prizadevanja na organizacijo likovnih razstav na šoli, kjer so se predstavili slovenski likovni umetniki (Tisnikar, Pečko, Arsovska, Kramberger in drugi) in tako postavil šolo v središče likovnega dogajanja v kraju. Enako pomembna je pobuda za zbiranje etnografskega gradiva in predstavitev le-tega. Z izbranimi eksponati je šola sodelovala celo na mednarodnem sejmu domače in umetne obrti v Slovenj Gradcu. A ne le to - z veliko vnemo je ustanavljal in spremljal dosežke drugih šolskih krožkov, predvsem kulturnih. Logično je torej, da so ti dosežki nemajhen prispevek h kulturni podobi kraja. Nove razsežnosti tega utripa pomenita ustanovitev mislinjskega mešanega mladinskega in moškega pevskega zbora, ki ju je vodil. Pred slabimi dvajsetimi leti ga je pritegnil slovenjgraški Oktet Lesna in kmalu zatem še podgorski Lovski oktet: za oba zdaj izgoreva in ju vodi k vse kvalitetnejšim dosežkom. Z Oktetom Lesna je domala prekriziral Evropo, ZDA in Kanado.

In ne nazadnje: Tone Gašper je pomembno sooblikoval tudi politiko Občinske kulturne skupnosti Slovenj Gradec kot predsednik skupščine oz. predsednik Izvršnega odbora v letih 1978 - 1989.

Zato najprej: katerim vprašanjem je OKS v času tvojega vodenja namenjala največ pozornosti?

- Takole! Imeli smo številne domače izvajalce in malo denarja (večne nizke prispevne stopnje za kulturo so nam rezale tanek kos pogače): zato smo redno iskali najrazličnejše sponzorje in donatorje in upoštevali druge oblike sofinanciranja. Ko danes gledam nazaj, ugotavljam, da smo bili navajeni živeti skromno, brez razkošja, da so uspehi spodbujali tekmovalnega duha, ustvarjalnega in poustvarjalnega, in da je bila kontinuiteta razvoja in kulturnega vrenja stalnica, razen tega pa smo uspevali uravnovežiti poklicno in ljubiteljsko dejavnost, kar je predstavljalo izziv, še posebej, ker je med obema oblikama teklo plodno sodelovanje, več, dopolnjevanje in prepletanje. Tudi že prej: največkrat so v različnih vlogah delovali isti ljudje! In prav zato je OKS lahko občutljivo vrednotila te vezi in jih uspešno negovala. Največkrat, kadar je šlo za skupne projekte! Ob tem je OKS (in tudi ZKO) aktivno oblikovala kadrovske politike, vabila k sodelovanju strokovne sodelavce na vseh kulturnih področjih, namenjala posebno skrb izobraževanju za kulturno delo (režiserji, pevovodje, vodje klubov) in spremljanju novih pobud (alternativne skupine) in njih delovanju. Kljub velikim potrebam - od muzeja, galerije, knjižnice, radijske postaje itd. do ljubiteljskih kulturnih dejavnosti (gledališke skupine, pevski zbori, glasbene in folklorne skupine, pihalni orkester, klubska dejavnost) - smo vendarle nekako zmogli programe denarno zadovoljivo ovrednotiti. Seveda pa moram tu posebej in z veseljem poudariti, da je bilo to mogoče le ob širokem razumevanju in naklonjenosti gospodarskih organizacij, občine, republike (za akcije v razmerju 50:50) in drugih, ki so nesebično pomagali kulturnemu utripu po načelu: vsak malo - vsi vse! Marsikaj smo dosegli, marsikaj zastavili, a marsikaj se ni zgodilo! Vzrokov za to je seveda več! To je eno! Drugo: naj dodam, kar me danes posebej muči! Slovenj Gradec poudarjeno odpira možnosti vsem, ki želijo delati; upam, da bo ta zgled spodbudil premike tudi v naši mali občini!

Toda največ časa in poustvarjalnosti si, vemo, vendarle namenil glasbi, natančneje, vodenju pevskih zborov, podobi njihove izraznosti, nastopom doma in v tujini ter skrbi, da bi se dosežki ohranili in bili dostopni najširšemu krogu ljubiteljev lepega petja oz. domačih pesmi, in tako dal trajen pečat glasbenemu dogajanju v naši dolini. Začetki? Najlepša doživetja?

- Da, seveda! Najprej je to zgodba o šolskih in drugih zborih. Nazadnje o okteti. Res, veliko je vloženo energij v to zgodovino. Začetki segajo na učiteljske: v zadnjih letnikih sem se odločil za glasbo, pozneje sem znanje dopolnil in razširil. Že na učiteljskem me je navduševalo zborovodstvo. Prve izkušnje so bile odločujoče. Še več mi je pomenilo petje v UPZ Slovenije, zdaj vodim Oktet Lesna in Lovski okteti. V obeh tudi pojem.

A ne morem mimo nekaterih davnih spominov: ko je v Slovenj Gradcu še obstajal Salonski orkester, sem bil član, igral sem violino: danes mi je žal, da sem ta instrument zanemaril. Kot zanimivost naj dodam: v glasbeni šoli v Slovenj Gradcu sem bil celo učenec 1. generacije! Tako me je glasba že tedaj dokončno omrežila in postala življenjski smisel. Za glasbo in petje živim že 35 let ob rednem poklicnem in drugem delu in mi ni žal trenutkov, ki jih namenjam tej lepoti in pomirjenju.

Vsa doživetja se kdaj pa kdaj zgostijo v vrhunec, največkrat, ko doživljaš prekipenost čustev tistih, ki jih pesem gane in jim seže do srca, privabi solze sreče in popelje v nepozabne trenutke. Taki so spomini na večere in nastope v Nemčiji, Švici in Avstriji, kjer smo bili največkrat, najnapornejša pa je bila vsekakor turneje po ZDA in Kanadi (1992), a zato nepozabna. Ob jamboru, na katerem je plapolala slovenska zastava, pred palačo OZN (nekaj tednov po

sprejetju Slovenije v OZN), smo zapeli Zdravljico: kakšno zanosno doživetje! A intimno prisrčno in navdušujoče je bilo največkrat tam, kjer tega nismo pričakovali. Vsaj nekaj takih srečanj ne bom pozabil! V Nebugu v Rusiji (ob Črnem morju) smo peli na otvoritveni slovesnosti sanatorija, ki so ga zgradila naša podjetja! Da povem naravnost: ne na odru, pač pa na križnem hodniku zgradbe smo začutili, kako polno in nežno zveni zvok, in smo zapeli. Nosilo nas je čustvanje in razpoloženje, kako naj drugače povem - zbirali so se Slovenci in domačini in marsikdo ni skrival rosnih oči. Nepozabno doživetje! Pa v Pragi: v hotelu smo zvečer v bifeju nazdravljali z beherovko, zapeli v razigranem ozračju in nenadoma je bilo poslušalcev kakor na kakšnem koncertu, Flamci so posedli po tleh, prvič so slišali slovensko pesem, razpoloženje je bilo ganljivo in nepopisno. Ali: prepevali smo sredi noči na dvorišču hotela, pa se je odprlo okno v tretjem, četrtem nadstropju in po vrhvi se je tiho spustila buteljka. Ali: peli smo v cerkvi sv. Duha v Slovenj Gradcu, letos (1995, o.p.), Američanom slovenskega rodu. Nekateri so slabo govorili slovensko, a pesem jih je objela, razumeli so jo, ker so nam verjeli, ker so našo koroško in slovensko pesem doživeli v posebnem zgodovinskem prostoru, ker smo jo pevci živo občutili in vložili vanjo najlepša občutja, so jo živo, morda še bolj, občutili tudi poslušalci. Mnogi ganjenosti niso mogli skriti, predvsem ženski svet. Res, tedaj smo v pesem položili dušo, naša valovanja nostalgije in zanosa in ubrani zvoki so nevsiljivo presadili to občutje med poslušalce. Takih trenutkov je v teh petintridesetih letih bilo nešteto: kdo bi se mogel domisliti vseh! In to je tista moč poleg ljubezni in veselja, da vztrajamo! Da vztrajam!

Kaj pa priznanja in nagrade?

- Tudi, in teh je precej: srebrna plaketa ZKO Slovenije, Bernekerjeva nagrada, Gallusova listina. In še nekatera odlikovanja in druga priznanja. Seveda tudi priznanja in nagrade zborom, ki sem jih vodil. Tega je največ. A največ mi pomeni prisrčen in odprt odziv poslušalcev, njihovo doživetje lepote, zvočnosti, harmonije in čustev, ki jih pesem nosi, ljubezen do glasbe, vsekakor moč, ki rojeva optimizem in voljo in ki ljudi potem spremlja v tegobe vsakdanjosti in jim še tam odzvanja lirskost in hrepenenje. Višek takega podoživljanja je občutil Oktet Lesna, jaz pa še posebej, ko je TV Slovenija predstavila našo kaseto oz. predvajala oddajo, ki smo jo posneli sredi lepote naše doline. Prijatelji in znanci, pa tudi neznanci iz vse Slovenije - le kje so izbrskali telefonsko številko - so sporočali čestitke, dobre želje, navdušenje, pohvale ali vrenje svojih doživetij: včasih gostobesedno, včasih okorno, a vedno navdušeno in prisrčno, naklonjeno kakor stari prijatelji. To je plačilo za vse ure, ki so vložene v neštete vaje, napore, ki včasih jemljejo voljo in bohotijo malodušje, ki utruja - a ko doživiš človeško bližino, spoštovanje in nepozabno potrditev in odprtost sreče in nostalgijo, tedaj neprijazne sence zbežijo in izginejo. In novih moči je spet več!

Vendarle: še kakšna posebna misel za zaključek?

- Res, ob poklicu in družini mi glasba pomeni, kakor sem rekel, smisel življenja. Je sestavni del vsakega dne. Je navada in življenjska nuja! Je moč volje in optimizma! Seveda, lirska glasba! Zbori, ki jih vodim, izražajo lirskost: tako prepevamo koroške pesmi (te imajo veliko teh prvin) in slovenske in druge pesmi - ljudske in umetne. In še kriterij: vedno sem iskal pot, kako naj bo (manjši ali večji) zbor prepričljiv, kako naj stopnjuje kvaliteto in spevnost, ubranost, dognanost in kako naj potrka na poslušalčevo srce, da se bo odprlo akordom zvočne lepote. Če glasba premaguje meje, in prepričan sem, da jih, je prav to najmočnejša sila tiste govornice, ki je ljudem dobre volje in odprtega srca vedno razumljiva, več, premaguje temne sence in utira pot k potrditvi sproščene človeške bližine. Srečen bom, če mi bo dano še dolgo živeti zanjo!

Čestitamo! In naj bo tako!

Tone Turičnik

OBČINSKA ODLIČJA 95

NAGRADA IN PLAKETE MESTNE OBČINE

V lanskem letu so nagrade Mestne občine Slovenj Gradec za dosežke na kulturnem in drugih področjih podelili, pač zaradi reorganizacije lokalne samouprave, v mesecu juniju, natančneje na dan državnosti - 25. junija.

Na predlog ZKO Slovenj Gradec ter občinskih izvršnih odborov nekaterih političnih strank je komisija za odlikovanja, nagrade in priznanja oblikovala predlog, svet Mestne občine Slovenj Gradec pa je na seji 20. junija sprejel sklep, da nagrado Mestne občine Slovenj Gradec za leto 1995 prejme Tone Turičnik iz Slovenj Gradca.

Profesor Tone Turičnik je v štirih desetletjih z vztrajnim in doslednim delom vtisnil izreden pečat razvoju in rasti šolskega, kulturnega in družbenega življenja v občini Slovenj Gradec.

Rodil se je pred 62 leti v sončni Golavabuki. Mladostne želje po večjem znanju in izobrazbi je uresničil z diplomom na Višji pedagoški šoli v Ljubljani in na Filozofski fakulteti. Po poklicu je slavist, učiteljeval je na OŠ v Šentanelu nad Prevaljami in v Slovenj Gradcu ter bil tri desetletja profesor na Srednji šoli v Slovenj Gradcu.

Pri uveljavljanju srednjega šolstva v našem mestu je oral ledino kot prvi ravnatelj Ekonomske srednje šole, pozneje kot predstojnik Upravno-administrativne šole, pa ponovno kot ravnatelj. Kot profesor in ravnatelj je budil pri učencih ljubezen in spoštovanje do slovenskega jezika, jih navduševal za lepoto materinščine in vcepljal prepričanje, da je naš jezik enakovreden drugim. Mladim je bil mentor pri prvih korakih v očarljivi svet literarnega ustvarjanja, mnogi so dobivali priznanja in nagrade, številni so postali vidni kulturni delavci.

Za pomembne dosežke na področju vzgoje in izobraževanja je bil nagrajen z Vrunčevino in Žagarjevo nagrado in leta 1993 je dobil naziv svetnik.

Drugi del naporov pa je prof. Turičnik posvetil soustvarjanju podobe kulturnega življenja v Slovenj Gradcu. Bil je urednik različnih revij in publikacij (časopisa Mislinjska dolina, pa Odsevov, Odsevanj, šolskih zbornikov), bil je med pobudniki ustanovitve Radia Slovenj Gradec (danes Koroški radio) in prvi urednik, veliko znanja je vložil v obe slovenjgraški monografiji,

lektoriral številna besedila, nazadnje več znanstvenih prispevkov za zbornik Slovenj Gradec in Mislinjska dolina.

Nemogoče je tudi naštetih članke, intervjuje in polemične ali spominske zapise, ki so že del slovenjgraške kulturne zgodovine, ali pregledno označiti sodelovanje v številnih odborih mednarodnih kulturnih prireditvev ob jubilejih ZN. Literarna besedila je objavljaval v časopisu Odsevanja, pred nekaj dnevi pa se mu je uresničila velika želja - izšla je njegova knjiga novel Bili so.

Tone Turičnik je za kulturna prizadevanja dobil različna priznanja, med drugim Bernekerjevo nagrado in Trubarjevo diplomu. Kot človek in profesor nikoli ni bežal od problemov, drugam, kjer bi bilo lažje, čeprav bi lahko. Bil je vztrajno delaven in trmasto zavzet za šolski, kulturni in družbeni napredek kraja in občine. Rad poudarja, da je vredno živeti in delati za naše mesto. Zaradi izrednega pečata, ki ga je prof. Turičnik vtisnil v rast bogatejše podobe našega mesta in Mislinjske doline, mu Mestna občina Slovenj Gradec podeljuje občinsko nagrado za leto 1995.

Plaketi Mestne občine sta prejela: mag. Andrej Golob, asistent in predavatelj na oddelku za živinorejo Biotehniške fakultete v Ljubljani in vzoren gospodar na domači hribovski kmetiji na Selah, za izdajanje in urednikovanje strokovne kmetijske revije Kmetovalec ter za uveljavljanje sodobnih tehničnih možnosti v slovenskem kmetijstvu, in Martina Kolar, planer in vodja OPP v tovarni Johnson Controls, za angažirano prizadevanje za razvoj komunalne infrastrukture, gradnje stanovanj, zdravstvenega varstva, kulturnih dejavnosti, šolskih zadev in prizadevanj za uravnoteženje strukturnih razmerij med posameznimi področji in dejavnostmi.

BERNEKERJEVA NAGRADA IN PLAKETE

Na predlog Kulturnega društva Podgorje in komisije za odlikovanja, nagrade in priznanja je svet Mestne občine Slovenj Gradec sprejel sklep (20. 6. 1995), da Bernekerjevo nagrado za leto 1995 prejme folklorna skupina Pastirji iz Podgorja.

Folklorna skupina Pastirji se je občinstvu prvič predstavila v domačem kraju l. 1964 z gorenjskimi plesi, kmalu je razširila in obogatila program s plesi iz Mislinjske

doline ter štajerskimi, belokranjskimi in češkimi plesi. Danes neguje tudi ljudske ženitovanske, velikonočne, pustne in žetvene običaje, še posebej jajčarijo in nekatere ljudske igrice. V okviru skupine pojejo tudi Postavkova dekleta, ki so nastopila na državnem srečanju ljudskih pevcev in godcev z izvirnimi ljudskimi pesmimi iz naših krajev in požela laskava priznanja.

Folklorna skupina Pastirji je v zadnjih petindvajsetih letih nastopila domala na vseh državnih folklornih festivalih ter različnih mednarodnih srečanjih na Hrvaškem in v Avstriji in doma ob najrazličnejših priložnostih; vseh nastopov je bilo blizu 100.

Folklorna skupina Pastirji ohranja tudi zglede domače obrti, predvsem z etnografsko prireditvijo Furmani po cest peljejo. S posebno ljubeznijo razvija družinsko petje ljudskih pesmi z izvirno glasbeno spremljavo v sestavi frajtonerica, citre, klarinet in bas. To bogato dediščino posreduje tudi drugim. Skupina je nekajkrat nastopila v TV oddajah Pod lipo in Ljudje in zemlja ter posnela nekaj običajev, recimo, Zimski večer na kmetiji s koledniki, Velikonočni običaji, Jajčarija na Razborju, kar pomeni dragocen prispevek k ohranjanju ljudske kulturne dediščine Mislinjske doline in afirmacijo le-te v slovenskem prostoru. Podobno vlogo bo imela pesmarica Peli so jih mati moja, kjer bodo zbrane izvirne ljudske pesmi iz naše doline.

Tako folklorna skupina Pastirji iz Podgorja široko zastavlja nezamenljivo kulturno poslanstvo pri ohranjanju žlahtne dediščine naših prednikov.

Bernekerjeve plakete so prejeli: Vinko Lenart iz Podgorja za organizacijska prizadevanja za obnovo kulturnega doma v Podgorju ter za pripravo številnih kulturnih prireditvev in aktivno članstvo v MPZ Podgorje; Blaž Prapótnik iz Slovenj Gradca za dosežke na literarnem področju (pesniška zbirka Pegaz prebija zvočni zid), so-organizatorstvo koncertov neafirmiranih glasbenih skupin in uredniško ter oblikovalsko delo pri Odsevanjih; Marija Prednik iz Podgorja za razvoj knjižničarstva v kraju, lektorsko pripravo različnih besedil za tisk ter organizacijsko delo pri številnih kulturnih prireditvah; Kulturno društvo Šmiklavž (ob 40-letnici delovanja) za uresničevanje kulturnih programov na igalskem in pevskem področju v odmaknjemem prostoru ter za organizacijo glasbenih srečanj Z dobro voljo v našo vas; Milena Zlatar iz Radelj, zaposlena v Galeriji likovnih umetnosti kot kustosinja, za pripravo številnih razstav del domačih in tujih likovnih umetnikov in skrb za stalno likovno zbirko, še posebej pa za raziskovanje življenja in dela Franca

Bernekerja, Jožeta Tisnikarja, Karla Pečka, Janka Dolenca, Antona Repnika, Nace Rojnik, Oskarja von Pistorja in drugih.

VRUNČEVA NAGRADA IN PLAKETE

Svet Mestne občine Slovenj Gradec je na predlog Druge osnovne šole Slovenj Gradec in komisije za odlikovanja, nagrade in priznanja sprejel na seji 20. junija 1995 sklep, da dobi Vrunčevo nagrado za leto 1995 Helena Horvat, predmetna učiteljica slovenskega in srbohrvaškoga jezika, zaposlena na Drugi OŠ Slovenj Gradec.

Helena Horvat se je rodila l. 1943 v Starem trgu pri Slovenj Gradcu in se je po maturi zaposlila v muzeju v Slovenj Gradcu, zatem poučevala nekaj let v Mislinji, leta 1972 pa je prišla na OŠ v Slovenj Gradec, kjer je učila največ slovenščino in angleščino, si vmes pridobila naziv predmetne učiteljice in pozneje opravljala delo pomočnice ravnateljice.

Njeno pedagoško delo so odlikovale (in ga še) sodobne in učinkovite metode učnega dela, pedagoško zaupanje med učenci, učiteljem in starši in občutljivo oblikovanje pedagoških načel ter humane podobe notranjega življenja šole. Zato je še posebej zavzeto spremljala delo začetnikov in učiteljev praktikantov, jih spodbujala in jim vsestransko pomagala. Posebno ljubezen je

negovala do interesnih krožkov - od novinarskega do raziskovalnega, skrbela za izdajanje šolskega glasila, vsebino šolskih radijskih oddaj, pripravljala različne proslave itd., kar denarno ni bilo ovrednoteno, a je vedno močno poudarjalo vzgojni obraz šole. Leta 1974 je novinarski krožek zbral bogato gradivo o Francu Ksaverju Mešku in ga natisnil v posebni številki šolskega glasila, šolski radio je dobil Vrunčevo priznanje, učenci številne nagrade za prispevke ob različnih nagradnih natečajih.

Pomembno in nenadomestljivo je delo Alenke Horvat kot mentorice šolskega kulturnega društva. Pod njenim predstvom je polno zaživelo mestno kulturno društvo, zdaj pa je predsednica ZKO Slovenj Gradec in član predsedstva ZKO Slovenije.

Zadnje nadvse dragoceno prizadevanje je raziskovanje dela in življenja dr. Ljube Prenner, naše rojakinje in pisateljice: z zbranim gradivom je ponovno vzbudila v javnosti zanimanje za podobo in delo te zanimive osebnosti.

Helena Horvat je za nesebično in plodno ljubiteljsko kulturno delo dobila številna priznanja, največ pa ji pomenijo Bernekerjeva nagrada (1986), Odličje svobode s srebrnim listom (1992) in Vrunčeva plaketa (1992). Ministrstvo za šolstvo in šport ji je podelilo naziv - svetovalka. Vrunčeva

nagrada pa naj pred upokojitvijo potrdi podobo njenega pedagoškega razdajanja za dobro učencev in ugled poklicnega vztrajanja in ravnanja.

Vrunčeve plakete so dobili: Apolonija Borovnik iz Šmartna za delo s krožki na šoli, predvsem pa za zavzeto uvajanje nove matematike in poglavij iz naravoslovja v pedagoško prakso; Breda Celcer iz Slovenj Gradca za razvijanje likovne dejavnosti hospitaliziranih otrok v slovenjgraški bolnišnici: le-ti so dobili številna priznanja za svoje dosežke doma in v tujini; Breda Celcer ni samo mentorica, ampak tudi slika in je že nakajkrat razstavljala na skupinskih razstavah; Jelka Popič iz Slovenj Gradca za diferenciacijo in individualizacijo šolskega dela in uvajanje različnih podpornih tehnik v učni proces in poudarjeno sodelovanje s starši, in Jožica Škorjanc iz Šmartna za kulturno delovanje v šoli in kraju ter izdajo Zlogovne stavnice za pomoč pri branju v 1. razredu in Didaktične družabne igre za spoznavanje računskih operacij.

Nagrade in plakete je dobitnikom izročil na prisrčni slovesnosti, ki je bila v Galeriji likovnih umetnosti, Janez Komljanec, župan Mestne občine Slovenj Gradec.

Čestitamo!

Jerica Smolčnik

SKOZI ČAS

*Čas se skozi
špranje in tramove
preperele useda,
dež v curkih
dušo razjeda,
veter spomine razganja.*

*Z jokom se
odpirajo vrata
in skozi
okna razbita
prikrade le
zarja se zlata.*

*V prah se
spremenile so sanje.
Težko bo spet
stopiti - vanje.*

TVOJE BESEDE

*Bolj ko je vino
teklo po grlu,
bolj so besede
padale na mizo.
Lahko bi jih
pobrisala
z robcem!*

MOLITEV

*Spravili so me
na kolena,
da sedaj obračam
oči k tebi,
skleпам roki,
mrmram neko molitev,
prosim, da me
prebičajo,
da bom
kot ti,
križana
in postala človek
- po smrti!*

Andrej Višnar

*

*Pločnik odbija
Najine važne korake*

*Še župnik zavida
Žareče oči
Pod jutranjim smogom*

*Po pomoti zacoprana
Pozabiva šteti*

*Izropana času
Len zeh čez vse
In pivo za dva*

*

Dovolj je vsega je dovolj

*Prepiknil sem vsak mehur skrivnosti
Po zgledu samurajev
Sem prekucnil stvarstvo*

*Ničesar nočem slišati ničesar nočem
videti dovolj*

BERNEKERJEVA PRIZNANJA 96

Letošnja slovesnost ob Prešernovem dnevu je bila sestavljena iz treh prvin: županovega nagovora, podelitve Bernekerjevih priznanj ter nastopa Slovenskega okteta, ki se te dni, kakor je objavljeno, poslavlja in bo v tej sestavi prenehal prepevati. Dvorana v kulturnem domu v Slovenj Gradcu je bila premajhna, da bi sprejela vse, ki so prišli na prireditve.

Slovesni nagovor Janeza Komljanca, župana mestne občine Slovenj Gradec, je izzvenel v nekaj aktualnih poudarkov:

"Praznik kulture, ki nam danes v naši svobodni demokratični državi pomeni mnogo več kot samo kulturni praznik, smo že davno izbojevali in ga poimenovali z imenom našega narodnega velikana, prešernega Franceta Prešerna. (...) Prešernu ni bilo dano slutiti, kako globoko se je zapisal narodu, kakšno delo je opravil v svojem času, kako bo prisoten v našem življenju. Narodu se je zapisal za vse čase z vso dediščino in posebej Zdravljico, ki je postala prva pesem Slovencev, ob kateri tako ponosno stojimo zazrti v ustvarjalne čase, ki so pred nami. (...) Za meč nas je bilo kljub junaštvu vedno premalo, da bi bili opazni in zmagoviti. Kultura je počasi, pa vendar zanesljivo prebijala narodove okove, ustvarjala moč za osveščanje in osamosvojitve... in postali smo v svoji državi to, kar smo hrepeneli postati stoletja!"

Zatem je govornik opozoril na krajevna kulturna prizadevanja:

"Tudi našo preteklost in sedanost oblikujeta kultura in ustvarjalnost, ki iz nje izhaja, kar je zaznavno tako pri naših prednikih kakor sodobnikih. Naše ime je ponesla v svet, je sopotnica našega vsakdana in plemeniti življenje v radostih in stiskah. Tako tesno je z nami, da jo redko opazimo. Naj današnji dan ponovno opozori vse nas na njeno ustvarjalno moč, na ustvarjalnost naših ljudi, njih zagnanost in voljo.

Kulturi je vedno težko. Odvisna je bila in bo od zagnanosti posameznikov, ki jim je dana ustvarjalnost, ter donatorjev in mecenov, ki občutljivo podpirajo ta prizadevanja. (...) Tudi pri nas! (...)

Naše profesionalne kulturne ustanove in vsa številna ljubiteljska društva in druge skupine ustvarjajo ob pomanjkanju denarja, a zato z obiljem idej in zagnano voljo. In uspehi so vidni.

Zato naj danes izrazim zahvalo vsem, ki z odpovedovanjem in zagnanostjo prispevajo kamenček k mozaiku, ki nas krasi in ustvarja podobo naših krajev in mesta doma, v domovini in zunaj nje.

Zato naj se danes zahvalim vsem, ki stojijo na čelu skupin kot vodje ali organizatorji, in tistim posameznikom, ki se uveljavljajo s peresom, čopičem, s pesmijo in drugimi oblikami, ki nas navdušujejo in bogatijo. Vse to bo naša dediščina našim zanamcem."

Slovenski oktet je nastopil v dveh delih - v prvem je zapel nekaj najlepših slovenskih (največ) umetnih pesmi, po podelitvi priznanj pa smo prisluhnili občuteno in dognano izvedenim znanim narodnim pesmim: občinstvo je nastop nagradilo z burnim aplavzom in tako pevce nagovorilo, da so spored razširili.

Letos so spet podelili Bernekerjeva odličja ob Prešernovem dnevu: lani se je to zgodilo za občinski praznik. Mestni svet mestne občine Slovenj Gradec Bernekerjeve nagrade za leto 1996 ni podelil, kajti na seji 1. februarja je zavrnil kandidata, ki ga je predlagala ustrezna komisija. Potrdil pa je dobitnike Bernekerjevih plaket za leto 1996.

Le-te so dobili:

Anton Knez iz Starega trga za igralske dosežke pri oblikovanju glavnih vlog v številnih gledaliških predstavah, ki jih je pripravila gledališka skupina KD Stari trg; Slavko Sušec iz Slovenj Gradca za vztrajno, dolgoletno in zgledno poustvarjalno in organizacijsko delo pri pihalnem orkestru Slovenj Gradec; Lovski oktet iz Podgorja za ohranjanje ljudskih, predvsem lovskih pesmi ter za številna uspešna in odmevna gostovanja v domovini in tujini; Moški pevski zbor Kope z Legna (KUD Šmartno) za dolgoletno prizadevno pevsko oz. kulturno delovanje v kraju in občini ter nastope v drugih krajih Slovenije; Kulturno društvo Razbor pa za vztrajna prizadevanja, da kljub težavnim razmeram razvija kulturno delo in širi kulturno zavest v odmaknjenem koščku naše občine.

Priznanja je podelil Janez Komljanec, župan Mestne občine Slovenj Gradec.

Po prireditvi je bil v slovenjgraški Nami slovesen sprejem za vse kulturne delavce iz Mestne občine Slovenj Gradec.

T. T.

Vesna Roger

*

*čar teme se lesketa
na spranem vonju
preperelem in zbledelem*

*vsrkala sem vase
skromno kapljico dišave
in prešel si vame*

*te megla bi zakrila pred menoj
ali veter obvaroval
saj veš da sem ne moreš
je predaleč*

*

*v živo senco
rišem tvoj pogled*

*predaven že je tvoj nasmeh
in zamisli si da si le
zmečkana kroglica papirja*

*a ti veš da v roki tvoji je le on
in da mečkaš ga nežno
z ljubeznijo
povsod ga tipaš*

*z močjo
si drzneš črkovati
njegov
jaz*

*

*morda nekoč bi poskusila
takole na pomlad
naju misel bi vodila
v svet z radostjo prežet*

*počela bi stvari prepovedane
naredila bi korak k večeru
da končala bi začeto*

*v modri sledi
plazil se počasi
duh bi za teboj*

*in v nobeni noči zvedela ne bi
ali si imel me le za jutranji opoj*

*

*nemogoče je ljubiti te
saj si kot veter in
jaz razburkana voda
ki se nikoli ne srečata
ob pravem trenutku
si ne prizadevata skupaj
preživeti nekaj gorskih dni.*

Milena Cigler

MOJ ČMRLJ

*Moj čmrlj je sladek
samo vsak drugi dan,
vsak drugi dan pa mi skače po možganih.*

*Ko je čmrlj, je tako meden,
da sem v omami od njegovih
sladkih šal.*

*Ko je vmesni, je pravi sršen,
takrat si rečem: v kremplje sem padla
R O G A Č U !*

*Ko je čmrlj, se mu med cedi z jezika
in oči vrti in se me povsod dotika.*

*Vendar bi morala zamenjati dneva
in ga potopiti kot sviloprejko
in odtrgati nit od
njegovega telesa
ter se rešiti stresa
vmesnih dni.*

TO JE OBSEDENOST

*Ko je Toni obseden od dela,
lahko samo še strmim,
poželenje me boli,
ko mu po lestvi sledim:*

*njegove kretnje, mišice,
ki se napnejo, žile na roki
vzkipijo, ko začne pribijati
žebelj,
v meni vse kipi,
v drobru drhti,
mili moj, pridi dol,
takoj.*

TONI JE BOLAN

*Tonija glava "li":
ne more premetavati besed,
ne more predstavljati listka v koledarju,
ne kuhati polivke s špageti.
Nihče ne zabija žebeljev.
In kolo sreče se vrti brez
Tonijevih burk.
Joj, hitro po dohtarja ali Pehto,
To/ni/ je za znoret!*

BILI SO - tudi za nas

Prva knjiga nove slovenjgraške založbe Cerdonis - Studio S je tudi prva knjiga izpod peresa Toneta Turičnika Bili so.

To je knjiga novel s tremi deli: Praznovanja, Rak matrinega znamenja in Maja.

Gre za tri življenja, ki pa jih že tudi ni več. Prvo je bilo življenje enega treh mušketirjev, ki bi prej "svet premaknili, ga vrgli s tečajev; Zemljo bi potisnili v drugo vesolje; vse je bilo naše", nato pa bolešno spoznanje "Kripelj si, kripelj. In boš do konca." (posledica prometne nesreče). Drugo je bilo življenje prej "hrupnega, prešerno neugnanega, prekipevajočega od veselja in življenjske moči", nato se mu je zdelo, da "mu režejo mišice s telesa in bolečina je strašna; da mu žgejo podplate in stegna in ožganine zadušljivo smrde" (posledica raka matrinega znamenja).

Tretje življenje je bilo najprej "sam smeh in sonce, v vsakem gibu nevidna moč in ženskost", nato pa so jo morali izrezati (posledica prometne nesreče).

Kontrast je tako že na začetku strašen: tisti, ki so najbolj ljubili življenje, so morali najprej umreti! Za prvega to avtor pripiše na koncu, za drugega na začetku in koncu, vmes pa se spominja svojega obiska pri njem v bolnici, za tretjega je smrt prav tako okvir, vmes pa je zgodba dekleta, ki ji vedeževalka napove: "Hitro boš živela... Ta črta je... kratka."

Toda kljub smrti in smrtim so Turičnikove zgodbe predvsem zgodbe življenja in hvalospev življenju. Človek se po prebrani knjigi zave svojega "sveta, velikega in sončnega, orjaške volje in moči in večnega hitenja čutiti in občutiti". Hoče polno živeti. Nehote začne ponavljati za

Alojzom Gradnikom: "Medu se njih napij... da ko življenje zajde, pri meni smrt ničesar več ne najde". In po takem polnem življenju Gradniku verjame še naprej: da namreč ni smrt nič hudega, temveč nekaj najlepšega: smrt = ljubezen.

Čeprav je za Turičnikovo knjigo Vinko Ošlak v spremni besedi (ima jo tudi Silvija Borovnik) zapisal, da v njej "profesor ni zadavil ustvarjalca", pa se vendarle Turičnik kot profesor oz. slavist oz. literarni teoretik, ki natančno ve, kako se mora knjiga pisati, ne more skriti. To je seveda samo dobro. Knjiga namreč izpolnjuje vse pogoje, da je "umetniška": je večpomenska, tema je izvirna, vsebina in oblika sta skladni, jezik je pesniški.

Nekaj dokazov:

- Za večpomenskost je dokaz vsak bralec, ki bo knjigo razumel drugače, kot sem jo sama.

- Nad izvirnostjo je navdušen že Ošlak, ko zapiše: (Turičnik) "si za tvegani nastop izbere temo, izbere tisto temeljno človeško dejstvo, ki mu skušajo ubežati vse sodobne literarne šole in vsi njihovi učenci. (Namreč smrt; op.p.) V tem je globlja izvirnost, kakor pa bi bila, ko bi si pisec izmislil posebno stavčno kaprico..."

- Skladnost med obliko in vsebino je potrjena večkrat, najbolj pa nemara pri drugi noveli. Tu gre za zaporedno menjavanje dialoga z bolnikom in avtorjevega tihega monologa, ostre kontraste med umiranjem in zajemanjem življenja s polno žlico. Noben drugi slogovni postopek ne bi naredil sporočila jasnejšega.

- In nenazadnje Turičnikov jezik. Koliko glasovnih iger, tropov in figur je moč najti v njem! Pravo bogastvo primer, metafor, polisindetonov in asindetonov, vse ob pravem času, za pravo barvo in vzdušje. Za ilustracijo le nekaj z 31. strani: "Kakor divja jaga se ženejo otroci po stopnišču in razgrajski klobčič grmeče odhrumi na dvorišče. Tudi tisti možakar s palico - čisto na vrhu stanuje - spet terbasto krevsa in godrnja in palica v odmerjenih taktih

pritrjuje kratkemu koraku: trikrat sili po vsej sili svojo starost mimo..."

Turičnikovo prvo knjigo Bili so sta uredila Andrej Makuc in Blaž Prapótnik. V njej so tudi tri Tisnikarjeve reprodukcije. Tiskal je Odtis Ravne, delo pa je izšlo junija '95 v času sejma Prezenta.

Predstavitve knjige Bili so v prostorih Mladinske knjige Slovenj Gradec

Helena Merkač

ČLOVEKA NIKAR - ZA VSE ČASE?

Ob novem Ošlakovem romanu

Knjige Vinka Ošlaka Človeka nikar zlepa nisem mogla odložiti. Predvsem me je zanimalo troje: razvozlati, kaj hoče Ošlak po skoraj sto letih z naslovom, istim, kot ga nosi Gregorčičeva osebnizpovedna pesem (objavljena je bila leta 1877 v Stritarjevem Zvonu, Ošlak pa je zdaj urednik Celovškega Zvona!), in ugotoviti, ali imam prav, ko vidim tematske in kompozicijske podobnosti med Ošlakovim romanom in romanom enega najboljših slovenskih povojnih pripovednikov, Zupanovim Menuetom za kitaro. Nenazadnje me je zanimalo, koliko oseb v teh Ošlakovih romansiranih spominih bom (še) prepoznala. Čeprav avtor v uvodu poudari, da je "radovedno iskanje, kdo bi utegnil tičati za kakim junakom v knjigi, na lastno odgovornost", za marsikoga vem, kdo je v romanu. Kako tudi ne: Ošlakov avtobiografski roman se dogaja v času od 1947, ko se je rodil, do 90. let, v glavnem na relaciji Ljubljana, Velenje, Slovenj Gradec, Ravne, Prevalje, Črna, Celovec. To pa je seveda tudi moj čas, to so seveda tudi moji kraji in moji ljudje. Upam si trditi, da bo vsaj še za nekaj generacij ta knjiga še posebej cenjena prav lokalno.

Zakaj tolikšna draž v ugibanju, kdo je kdo in kje je kaj? Zato, ker je Ošlak imena ljudi in krajev sicer spremenil, a vsakemu pustil ključ, po katerem ga je vendarle mogoče odkriti. Ti ključi so antiteza (Bela), sopomenke (Kamenjak), parafraze ("umetno medplemensko rudarsko mestece"), partizanska imena (Pavle), ključni morfemi (Sušek, Turnšek), namigi (Odpadna dolina, Venetovo, Maršalovo) itd. Za poimenovanji so seveda ljudje in kraji, ki so tako dobili Ošlakov osebni pečat, hkrati pa jim je avtor postavil tudi spomenik.

Toda menim, da Ošlaku v tem romanu - tako ga poimenuje sam in zapiše, da je nastajal v letih 1982 - 1989 na Prevaljah in v Celovcu (izšel pa je lani v zbirki Podobe časa pri Mohorjevi založbi) ni šlo za postavljanje spomenikov množici ljudi, ki jih v delu srečamo in spoznamo, ampak zgolj dvema: očetu in pravi, ne adoptivni materi; predvsem očetu, pa čeprav pravi: "Nikoli v življenju nisva takole v miru, kot oče in sin, sedla in se o kaki pomembni zadevi pogovorila. Ves čas iz krega v kreg, iz opominjanja v opominjanje, iz jeze v jezo." /str.21/ Vrhunsko je ta spomenik izklesal obema, pa četudi je v romanu veliko več prostora namenil očetu (o materi govori le v enem poglavju).

Ošlakov roman Človeka nikar - med pesniškimi zbirkami, dnevniki, eseji itd. - je njegov drugi roman, za Hagarjem in pred Obletnico mature, obsega namreč 20 poglavij, 19 dvodelnih in zadnje, ki je tridelno; v njem spregovori o sebi in o materi, sklene pa ga brez "glavnih oseb"; v vseh drugih poglavjih sta glavni osebi avtor sam - vedno v prvem delu v prvoosebni pripovedi - in njegov oče - vedno v drugem, krajšem delu poglavja, tudi grafično ločenem od prvega, v nagovoru, v povezavi z osrednjo temo iz avtorjevega dela poglavja. Tako nam zaporedje poglavij predstavi Ošlakov in očetov čas, ne v strogem kronološkem zaporedju, pač pa z izpostavljanjem

Ošlakovih glavnih spoznanj (npr. pod naslovi Boga ni, Vsi imamo enake želodce, Brat pod steklom, Rodiš se le po lastni volji), zaznamovanosti (Študent naj bo, Ščeget peresa), postaj (Dobri vojak), nekaterih vprašanj (Kdo je naredil šolo, Kako more biti zemlja tvoja), takoj primerjanih z očetovim življenjem in časom. - Primerjavo med preteklim dogodkom in sedanjim pogledom nanj in zato tudi kompozicijsko dvodelnost pa najdemo tudi v Zupanovem Menuetu (vojna: dopust z Bitterjem v Španiji).

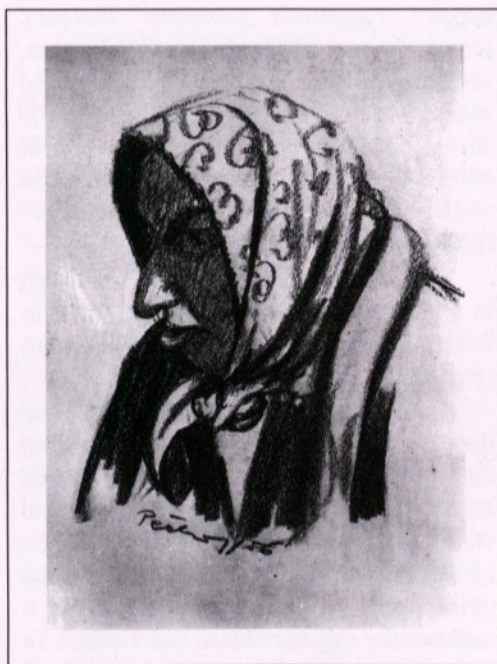
Toda ne v življenju in ne v času Ošlak ni našel med seboj in očetom veliko sorodnosti, pa čeprav "sva člana v rodovniku starega selitvenega plemena, ki ne vzdrži dolgo na istem šotorskem travniku" /str.195/, ampak same drugačnosti - vse v Ošlakovo škodo.

Tu pa se lahko kar v dvojem navežem na slovenskega literarnega teoretika in zgodovinarja Tarasa Kermaunerja (v spremni besedi k Menuetu za kitaro). Ošlak (in Zupan) se zaveda naloge umetnosti, ki je naknadno izločiti nič in uveljaviti smisel. Kdor je obstal, mora živim sporočati življenje in smrt umrlih, kajti spomin je zato, da mrtve oživi, da preživijo. To je Ošlak storil. Toda - če še naprej sledim Kermaunerjevi misli - ali ni resnica spomina vendarle slepilo

in spominjanje beg v preteklo trdnost; da danes vlada nesmisel, kar je bilo, pa je imelo smisel? Menim, da je tudi pri Ošlaku tako: očetovo življenje (pod Francem Jožefom, tremi Karadjordjeviči, Hitlerjem in Titom) je bilo v primerjavi z Ošlakovim idealno, neproblematično ("Poglavitno na tvoji življenjski univerzi mogoče niti ni bila pametno zastavljena ljudska trirazrednica... Poglavitno je najbrž bilo spoštovanje do pameti in znanja ter do ljudi, ki so pamet in znanje imeli." /str.45/; "... kako ti je uspelo obkositi mejo dveh večno sprtih travnikov,... Travnik politike in travnik vesti. Travnik prisile in travnik svobodne volje." /str. 22/) Če izhajam iz zadnje povedi v romanu ("Alenka in Marjan sta ostala sama, ker se Pavle kljub kakšni prednosti, ki jo utegne tu in tam imeti življenje, ni hotel roditi." /str.270/, naslova in citata "V življenju se oteparam z nezmožnostjo, da bi se za kako reč docela zbral, in iz tega izvirajo vsi moji življenjski neuspehi, vse moje nedokončanosti, šolske

in življenjske, celo moralne in verske." /str.20/ pa Ošlaku samemu življenje ni bilo idealno v preteklosti in ni idealno v sedanjosti. Toda tudi od svoje preteklosti ima vsaj - spomine. Kako že pravi Kermauner in z njim Zupan? "Kaj je ostalo od nekoč? Če samo spomini, so ti najvrednejši!"

Zato po mojem mnenju takšni romansirani spomini tudi izpod peresa Vinka Ošlaka. Seveda pa njemu (in ne Zupanu) ne gre zgolj za spomine, pač pa, izrazitemu svobodnjaku z načelom "moramo skozi obroč" ("A ta bežna pomisel, da bi resnico moral iskati z nekim obzirom do lastnega kruha, se mi je zagnusila že v svojem šrafiranem obrisu..." /str. 163/, za ostro obsodbo tedanjih razmer, časa "maršalove častilne palice". Toda poudariti je treba, da Ošlakova kritika totalitarne politike nikakor ni kritizerstvo, saj stori, česar prejšnji sistem ni znal storiti, namreč: "Da bi namesto izruvane trte vere zasadil vsaj kak svoj še tako zanikrn grmič, to jih ni več zanimalo." /str. 50/; namesto starega, ničvrednega ponudi novo vizijo - krščanstvo. Postane član božje stranke, saj: "Članstvo božje stranke namreč ne vprašuje po veri ali neveri, po pripadnosti tej ali oni cerkvi ali pa sploh kateri. Vpraša pa po tem, ali hočeš, da bi se stvari pošteno premaknile, da bi obveljalo dobro, lepo in razumno." /str. 158/ Ošlak ponudi novo namesto starega nevsiljivo, postopoma, kot je do spoznanja prihajal sam: "Zdaj sem to vero

Karel Pečko, Tona, 1956, risba s kredo

imel. ...Nabrana je bila od vsepovsod, veliko iz indijske jogijske mistike, iz knjig Petrovne Blavatske, iz spisov srednjeveških nemških mistikov, iz egipčanske Knjige mrtvih. Le Očenaš je bil iz stare otroške vere." /str.177/

Toda zakaj potem Ošlak v tem romanu kljub vsemu vzklika Človeka nikar; človeka (ustvariti) nikar ne za očetove čase, ne za svoje, ne za prihodnje? Celu očetu samemu zase vzklikne isto: "Si kdaj pomislil, da bi bil kriv, ko si postal moj oče?" /str.219/ Odgovorim lahko kar z Gregorčičevimi verzji: "kedor bi pa ko jaz na sveti imel čutiti in trpeti, med dvomi, zmotami viseti - človeka - ustvariti nikar." Čemu prihajati na ta svet, če na njem trpimo? Trpel je oče, trpi (dvomi!) Ošlak, izjema je bila le njegova prava, ne adoptivna mati (zanimivo, kako tujo predstavi mačeho z dosledno uporabo tujega pridevnika "adoptivna!"), za katero zapiše: "Tudi če so bile tvoje roke potem v življenju vedno dekla, je tvoja duša s to čudovito lahkomišelnostjo izkušnja za vse čase ostala gospa... Uspelo ti je, da si v svoji popolni odvisnosti in nemoči dosegla to, kar je odtegnjeno bogatim in mogočnim, šolanim in suverenim: živela si natanko tako, kakor si zares hotela." /str. 266/ To pa ni uspelo ne očetu in, kot kaže, tudi Ošlaku ne uspeva. Dokaz: "Velikokrat bi bilo človeku lažje trohneti od pomote z zeleno mušnico kakor pa ubrati užitnega kukmaka in se spoprijemati z življenjem, ki hoče trajati, a ne more najti za to vselej najbolj prepričljivih razlogov..." /str. 137/ Zato skupaj z Gregorčičem vzklik Človeka nikar in tudi opravičeno isti naslov. Pa še več vzporednic je možno potegniti, npr.: kot je Gregorčičeva pesem himna Stvarniku, je Ošlakova himna očetu; poleg tega Ošlak zavestno vzame v roman Gregorčičeve ključne prisposode, za telo, duha, veselje, zemljo itd. In zagotovo si upam trditi, da tudi Ošlak - kot kristjan - s tem romanom zavestno izziva sodobnega Mahničarja; kot ga je s panteizmom v svoji pesmi izzival Gregorčič. Ta izziv sicer polaga v usta plemkinji, "trpki gospe" Kerzjukovi, s katero sta bila "že uigran premišljevalski par": "Strašen pa je Tretji, ki golobe in nas izročča tej hudobni rasi. Kdo sploh je, ki se izdaja za gospodarja? Ali ni on sam bitje teme, in je Lucifer v resnici prižgal luč..." /str. 225/, toda takoj avtor sam tudi pristavi: "Vera je sicer govorila, da se gospa moti, razum pa ji je dajal po svoje prav." /str.226/

Kot lahko razberemo iz povedanega, gre tudi pri Ošlaku - s Kermaunerjevimi besedami za Zupana - za intelektualno prozo z veliko življenjske skušnje in pomirjene modrosti. Razmerje med pripovedovanjem, v katerem pa je tudi mnogo sodb, in modrovanjem se nagiba v prid prvemu le na začetku, potem pa je modrovanja vse več in besedilo zato tudi zahtevnejše. Toda tudi v slogu in v jeziku Ošlak ne računa na čisto navadnega bralca. Ima mnoge posebnosti, izvirnosti; npr.: zavestno bliža konkretne in metaforične pomene ("Odslej si s kratkih radijskih valov prestopil na dolgi etilni val skritega žganja in očitnega sadjavca." /str.130/, na poseben način veže posledični odvisnik ("kaj takega, kar odjeda in kvari pašo, da je vse manj trav in živine, pastirjev in njihovih poštenih ognjev." /str. 8/ in vnaša mnoge nove besede (npr. slovenščnik, filmsčina, odločilnik, prispolz).

Zares škoda, da je knjiga, katere vsebino lepo dopolnjuje tudi ovitek s starimi fotografijami iz avtorjevega življenja, tiskarsko nekoliko površna. Kriv je računalnik. Kot nalašč, kajti Ošlak med drugim v knjigi zapiše: "V vseh drugih rečeh sem bil vedno nemaren in brez reda; ko pa sem sedel za stroj in so se prsti dotaknili tipk, sem se v hipu spremenil v človeka, ki ima čut za urejenost in celo za estetiko." /str. 134/ In še: za besede, npr. higijenski, svinjina, škatljica, bi se znal še kdo vprašati, "al prav se piše".

Ošlakov roman Človeka nikar je gotovo eden boljših spominskih romanov. Čeprav takšne obsodbe časa, ko se je "Bog preoblekel v državo", v slovenski literaturi že poznamo, pomenijo Ošlakovi romansirani spomini s kontrastnostjo njegovega in očetovega časa novost.

Helena Merkač

REZINA LIMONE za Mileno Cigler

Nahodila in nagledala se je po našem bližnjem in malo bolj oddaljenem svetu pesnica Milena Cigler (doslej zbirka Regratov cvet, Galerija N Kolar, d.o.o., Slovenj Gradec, 1991) za 20 samozaložniških enolistnih (razen Trnovskega gozda - gozda presenečenj) viharških krokijev. In ker ne more iz svoje pesniške preobleke, je dodala še tri drobne verzifikacije (Ob Krnskem jezeru, V ozadju Krn ždi in Kanin); da pa ne bi bralec podoživljal avtoričinih poti le v snopu luči njenih besed, sta za oči s fotografskimi utrinki poskrbela Matevž Čarf in Andrej Šertel. Slednji je drobnji knjižici na zavihku tudi priložil nekaj za popotnico. Prepisujem njegove misli po prebranih Mileninih zapisih.

"Prebirati kratke zapise s planinskih pohodov Milene Cigler je kakor gledati šopek vresja ali spominčic. Vsak cvet je neznaten, vsak drugim podoben, a vsak po svoje tako enkrat, da je vreden pogleda zase. Ne opisuje planinarjenj na znamenite vrhove, pač pa obiske naših najbližjih in najbolj znanih gora: Pece, Olševe, Uršlje gore, Pohorja... Le izjemoma se poda z družino članov Dolge poti tudi kam dlje po Sloveniji.

Milena Cigler na vsakem od svojih pohodov nekaj doživi in najde ter nas s svojimi zapisi o tem obogati. Naj je pot navidezno in tudi pričakovansko še tako vsakdanja, in za večino nas to tudi je, ona odkrije na njej nevsakdanjosti, takšne, ki jih je vredno zapisati in ponuditi v branje drugim.

Z redkimi izjemami se vsi njeni pohodi s člani Dolge poti dogajajo v slabem oziroma odurnem vremenu. Še žilav korenjak bi raje ostal doma na toplem, ona pa korajžno na celodnevem pohodu; kot nalašč za preizkušnje njenih zmoglosti in utrjevanje volje. Kadar jo daje, prizna, da si pomaga z zvijačo - z avtosugestijo si spremeni okolje na lepše. Ne toži, da je v premočenih čevljih neudobno, da so mehkejši, si izmisli. Žejo užene z gorskim pelinom, ko ji dež sili za vrat in je treba čez potok ali mlake, si reče, da je voda njen element. Če zmorejo drugi, bom zmogla tudi jaz... Kadar je pot le preveč enolična, skoči s pomočjo domišljije v rodni Ihan k prijateljici Joži in že nabirata zvončke po Blažetovi gmajni.

Med potjo najde v naravi večkrat prisposode iz čisto vsakdanjega življenja, ki jih pozneje upesni v svojih verzijah. Sicer pa pozna mnogo pesnikov narave na pamet in primerja njihove verze s svojim videnjem. Iz Mileninih zapisov veje svojevrsten optimizem, ki ga danes še kako potrebujemo in so že zato vredni branja."

K temu pravzaprav ni več kaj dodati. Morda le to, da v knjigi, če tudi že preizkušeni bralci, pogrešamo kazalo (podobno kot planinci težko shajamo brez markacij), zato za radovedne dodajam naslove: Naša novoletna pota, S pohoda, Olševa januarja, Pohod na Strojno ali igra nasprotij, Novembrska Uršlja, Gozdni tek v Mislinji, Pohod prijateljstva, Planinski raj nad Mislinjo, Čez Graško goro, Od Žerjava do Leš, Pohod kot v sanjah, Raduha - tokrat v dežju, Čez Pohorje, Po Kajuhovi poti, Z goro se ti ne izide poceni..., Nikoli se ne smeš vdati, Trnovski gozd - gozd presenečenj, Moj ognjeni krst v gorah, V Karavankah in še Utrinki iz Julijskih Alp.

Knjiga brez visokih proznih estetskih ciljev - toda bralcu vendarle za nekaj utrinkov kratkočasje.

Andrej Makuc

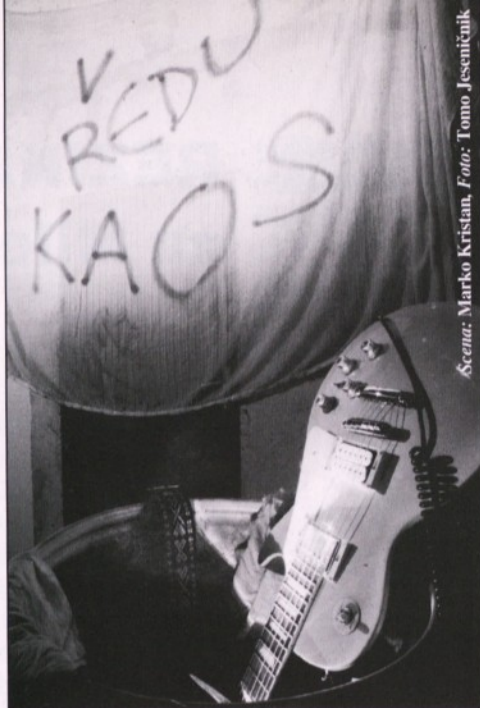
V REDU KAOS

Blaža Prapótnika

Po treh samoizdatih in pesniški zbirki Pegaz prebija zvočni zid, ki jo je leta 1992 izdalo ČZP Voranc, je pred bralstvom druga tiskana pesniška zbirka avtorja Blaža Prapótnika z naslovom V redu kaos. To je hkrati druga leposlovna knjižna izdaja lani ustanovljene slovenjgraške založbe Cerdonis, pri kateri je avtor tehnični oziroma grafični urednik, zato je svojo zbirko pesmi tudi sam estetsko in grafično oblikoval.

Tematika Prapótnikovega pisanja je raznovrstna in je predvsem razpoznavna kot kritika časa in družbe, v kateri živi. Nered sveta meri v zavedanju in prepoznavanju vesoljnih značilnosti našega ubožnega časa. Za njegovo poezijo je značilen antipoetski položaj subjekta, ki večino lirskih teženj podreja treznemu opazovanju in spoznanju o eksistencialnih razmerah naše vsakdanje, goljufive resničnosti, s katero se seveda ni mogoče zadovoljiti, je spoštovati in se ji priklanjati. Pesnik spoznava, da so skoraj vsa naša početja oblika pospravljanja in obvladovanja nereda, vendar pa prava zmešnjava največkrat nastopi šele takrat, ko že mislimo, da smo stvari uredili. Ugotavlja, da je svet pravzaprav ves čas že urejen, le bog je zaspal v nas in naša življenja prepustil nam samim. Pekli nas nek drugačen nered. Povzroča ga odsotnost ritma v duši. Vrednote odmirajo in ubijajo neposredno izkustvo biti. Življenje postaja brez umetniške vrednosti - kot projekcija šund romanov in filmov; american way of life se kot kuga zažira v naš svet sodobnega slovenstva. Na eni strani neizmerno obilje dobrin, na drugi čustvena podhranjenost - porabništvo krepí egoizem, ta pa vnačaj krepí porabništvo. Zdi se, da smo ujeti v začaranem krogu, v katerem se nam je še čas izmaknil, nas prevladal in nam zagospodaril.

Toda čeprav se avtorju svet dvoma in neljubezni v mnogih pesmih kaže brez rešitve in smiselnega jedra, pa ga kot takega vendarle sprejema in se nanj na svojevrsten način odziva. Ni boljšega sveta, samo ta je. Ta svet je sicer pekel, a je v njem kljub temu mogoče avtonomno živeti na način, da ga spregledaš in tako obvladaš. Pesnik ga obvladuje s tem, da ohranja individualnost in posebno distanco do absurdnosti sveta. Ne pogreza se v grozo, pač pa svet s kritiško distanco opazuje, o njem stvarno poroča in ga razkrinkava s humornimi, včasih lakoničnimi in revoltiranimi ugotovitvami, s katerimi vztrajno grize k sredici resnice.

Scena: Marko Kristian, Foto: Tomo Jeseničnik

Resnica pa je odvisna od gledišča, od tega, v kaj verjamemo in kaj vemo. Suverena izrekanja sodobnih diagnoz, ne da bi le-te kakorkoli načenjale avtorjevo subjektiviteto, se kažejo v samosvojih, osveščujočih pesniških prijemih, obratih ironije in v cinizmu, s katerim vztrajno zarezuje v maniro ustaljenih mnenj, prepričanj in norm, ki navidezno ščitijo svet pred kaosom.

Stilno, verzno in zvočno so pesmi daleč od prizadevanja po romantičnih vsebinskih vzorcih in tradicionalnega metafizičnega ustroja lirike.

Tako je V redu kaos zbirka pesmi, v katerih Blaž govori o mnogih temeljnih stvareh sveta in človeka v njem. Njegova beseda je stvarna, direktna, prepričljiva in dostikrat tudi takšna, da bralca nasmeje.

Pesmi spodbujajo k razmišljanju, saj nas prebujajo in v nas vzbujajo asociacije na naše lastno življenje.

Ker so izdaje pesniških zbirk Blaža Prapótnika, kot sam ugotavlja, tempirane na prestopna leta, bo prav gotovo tudi njegova naslednja knjiga marsikomu popestrila vstop v novo tisočletje.

Draga Ropič

Promocija knjige, Valentinovo, 14. februar 1996

Foto: Tomo Jeseničnik

Gregor Fras

MOŽ, KI BI RAD LETEL

*Zleze na visok steber,
lesen sveže barvan,
in kot kaže, ga privlači*

*skrivnost sredine
na dnu. In kaže tudi strah
na licih: roke so krila ptice,*

*ki s krikom ustvarijo prepih,
in ta krila ga nesejo naravnost
v skrivnost sredine.*

POLŽJA UMETNOST

(majhne čarovnije velikih mojstrov 1)

*Na sredini dvorane
ima biti marmornati steber,
bel, pet čevljev visok.*

*Na vrhnji ploskvi
ima biti prtiček iz svile,
črn, dvakrat dve dlani.*

*V samem črno-belem centru
ima biti polž
v katerega sveti troje žarometov.*

*Uvenejo mu rogljički,
slina izhlapi
in polž zaspi.*

*Pogled na polža,
tik preden se scvre,
ima biti pravcata polžja umetnost.*

PREOBRAZBA - VII.

*Na koncu moje zgodbe
vojak se končno preobrazi*

*v levo obrazilo
sreče
ter v desno obrazilo
žalosti,*

*naj kaže ta al' oni nam obraz,
njegova zmaga vedno je poraz.*

RAZHAIJANJE

*V zemljevidih
roke ni
izpisanih imen;
jaz slutim
belo zimo,
ti čakaš
razodetje
jalovih
semen.*

DAJANJE

*Struna sem
v sukneni
sobani.
Neslišno
stapljaš se
skozne
do stekla
globin,
in mi vrneš
odmev.*

BESEDE

*V ozimno
žito
zasejan
poletni
sinji dan;
v zorečem
klasju
žgoča
snet -
rdeč
plevel
besed.*

TIH VEČER

*Dotikajo
se le
zunanosti.
Jaz sem
neizrečenost;
ti si
neizrekljivost.
Kako malo
te je
v mojih
urah;
in koliko
minut čakanja.*

»S knjigo *Pišejo ženske drugače?* dr. Silvija Borovnik predstavlja obsežno gradivo slovenskega ženskega pripovedništva. Gradivo je tokrat prvokrat predstavljeno v celovitem razvoju in s posebnimi poudarki na pomembnih ustvarjalkah in izrazitih literarnih pojavih. Pri predstavitvi gradiva je avtorica posebej poudarila povezovanje literarnega ustvarjanja slovenskih pisateljic z družbenimi okoliščinami, v katerih so nastajala literarna dela v preteklosti in sedanjem času.«

Citat je odtrgan razmisleku dr. Helge Glušič, bralstvu na razpolago dan kot knjižna zavišna popotnica, takó avtorica 277 strani obsežne razprave kot recenzentka pa sta se uspeli obdržati na uredniškem situ Marjete Novak Kajzer. To (za na sončni strani Alp) nestandardno, že kar idilično žensko žepno navezo pravzaprav le še s tribun spremlja moški svet - če seveda odštejem streho, ki jo je ediciji ponudil založnik Jaro Mihelač, zanj pa platnice študije o ženski pisavi na Slovenskem skozi roza barvo potegnil oblikovalec Jurij Kocbek. Knjiga je bila v branje ponujena v letošnjem koncu lani začete zime (februarja z letnico 95), kar je simptomatično za naš čas iskanja presenečenj vseh sort na neobičajni podlagi. Namreč - ni prav dolgo tega, ko so knjige izhajale konec koledarske jeseni z letnico prihajajočega leta; iz drobne prijaznosti pač ali nenavadnosti cenečim posameznikom v nekajdnevno radost.

Po ljubljanski predstavitvi knjige *Pišejo ženske drugače?* je bilo na Kolškovich Delovih kulturnih straneh zapisano, da je natisnjeno besedilo (pravzaprav avtoričina doktorska disertacija) pionirsko delo. Pionirsko je v tej sintagmi mogoče razumeti kot epitheton defigurans (grdilni, slabšalni pridevek), kar bodo s pridom uporabili apriorni mačisti, mišljeno pa je bilo pozitivno naravnano vrednotenje v smislu epitheton ornans (ukrasnega pridevka) - zaorati ledino, biti prvi, odpreti novo stran itd.

Prva reakcija povprečno načitane/ga slovenske/ga bralke/ca (kako nam raba ženske oblike stvari in življenja samo zapleta!) po soočenju s poimenovanjem knjige je preoblikovanje naslovne vprašalne povedi v *Ali ženske tudi pišejo?*

Odgovor je koj pri roki na straneh 245 do 259, kjer dr. Borovnikova postreže s

krajšo abecedno urejeno bio-bibliografijo kar 32 (dvaintridesetih) ženskih literarno delujočih glav in rok. Pristaviti je seveda treba, da delo ni in noče biti leksikon, kar je zadelj nesporazumov dobro vedeti.

Ostale strani literarna raziskovalka, prevajalka in pisateljica (to seveda ni vojna napoved moškemu svetu iz nečimrnosti) Silvija Borovnik napolnjuje s premišljanjem in vrednotenjem obsežnega upoštevanega gradiva slovenske ženske literarne pisave. V zanjo že kar prepoznavni in značilno berljivi esejistični maniri, na meji med seciranjem s skalpelom literarnoteoretičnega instrumentarija in zazibavanjem v obveznih pasutih kraljevske polliterarne zvrsti, finih pasajah ironije in satire, obsežnih medvrstičnih digresijah, ki jih je čitatelju dobrohotno naloženo premisliti samemu, za roko vodi bralca skozi popisane, toda slabo poznane avtorske literarne svetove podpiralk treh hišnih vogalov.

Avtorica se ne ženira razplatenosti ženske literarne ustvarjalnosti na produkte, ki so čisti vzorec trivialnosti (jasno namembni, dnevno uporabni) ali pa sufražetsko fajterski (z razpoznavnim ideološkim nabojem), do onih, ki pač ne padajo iz predmeta umetniškost izraza. Preprosto so. Literatura namreč. Prava. Nepotrebna segregacije na moško in žensko.

Po obrnjeni 277. strani v branje in razmislek vzeti knjigi človeku marsikaj po glavi blodi. Koliko žensk je pravzaprav prejelo Nobelovo nagrado za književnost? Med 92 lavreati je bilo 9 (devet) dam. Med 68 dosedanjimi Prešernovimi leposlovnimi nagrajenci dve soimenjakinji - dekleško Puc in poročena Mihelič. Kar da skupaj eno celo žensko. Miro. Koliko ženskih, lepo besedo ustvarjajočih imen mora poznati letošnji slovenski maturant (zrelostnik) iz svetovne bere - kamor sodijo tudi naše dame? Med 131 katalogiziranimi so tri ženskega spola - Sapho, Luiza Pesjak in Svetlana Makarovič.

In še pod črto. Kdo je že bila prva slovenska pesnica? In kaj je napisala? Pa še - kako se že glasi oblika za ženski spol od leksema pisec?

Andrej Makuc

PORTRETI KARLA PEČKA

Ob umetnikovi 75-letnici

Govoriti o akademskem slikarju Karlu Pečku kot portretistu ne gre brez kratkega sprehoda skozi zgodovino razvoja evropskega slikanega portreta, ki nam pojasni človeško željo biti upodobljen in upodabljati druge.

Zgodovina portreta, upodobitve določene resnične osebnosti, ki se kaže kot individuum, se je v primerjavi z drugimi umetnostnimi zvrstmi, začela razmeroma pozno. Bolj ali manj tipizirane portretne upodobitve sicer pozna že stari Vzhod, umetnost starega Egipta, antična in srednjeveška umetnost, pravi portreti pa so nastajali šele od poznega srednjega veka dalje. Razcvet portreta se je začel v dobi humanizma in je postal nepogrešljiv preizkuševalec tako metjejske kot izrazne spretnosti likovnega umetnika, predvsem pa je pomenil odsev sočasne družbe in razmer znotraj nje. Umetnostna obdobja, ki so si sledila v znanih zaporedjih, so cenila portret včasih bolj, drugič manj. V zadnjih desetletjih 20. stoletja je portret v klasičnem smislu izgubil pomen ter je ostal le podlaga suverenemu likovnemu izražanju, ki ni več potrebovalo realno prepoznavne osnove. Zadnji razcvet slikanega portreta je bil t. i. meščanski portret, ki ga je kasneje uspešno nadomestila fotografija, skupaj s filmom, prinesla pa je največ novosti, tudi v razvoju portreta. Ne moremo torej govoriti o upadanju zanimanja za portret, kajti portret se je še naprej razvijal in se preoblikoval, seveda pa je pri tem izgubljal na veljavi

slikani portret. Tako kot je evropski slikani portret doživljal vse preмене razvoja znotraj likovne umetnosti, se kaže tudi njegova rast in upadanje v slovenski likovni umetnosti. Nastanek portreta je omogočila individualizacija posameznika v družbi, likovni razvoj pa je šel po isti poti razvoja kot druge umetnostne zvrsti. Umetnik upodablja svojo osebno podobo sveta, ne glede na izbran motiv, ki se kaže tudi v formi in vsebini portreta. Tudi če gre za naročilo portreta, si umetnik pridržijo pravico ustvariti portret tako, kot ga doživlja sam. Avtoportret razkriva umetnikov odnos do samega sebe, portret pa njegov odnos in občutenje do drugih ljudi in do družbe; ne gre le za verno upodobitev zunanosti upodobljenca, temveč za umetnikovo formalno in vsebinsko interpretacijo upodobljene osebe. V obeh odnosih pa se kaže umetnikov slog, ki ga je gojil in izoblikoval sam, vendar ne brez vpliva določenega zgodovinskega razvoja družbe,

Karel Pečko, *Speči deček*, 1962, risba s kredo

ki mu je podrejena tudi likovna umetnost. Čas je bil pri razvoju portreta pomemben dejavnik, ki se kaže sprva v daljših časovnih enotnostih, kasneje pa v vedno krajših intervalih. Umetnost 20. stoletja je vnesla v portretno umetnost pomembno novost: portretirance si je začel izbirati umetnik sam. Skoraj vedno pripadajo krogu ljudi, ki jih umetnik pozna in so mu blizu; med portretistom in portretirancem se zaradi tega razvije zanimiv dialog. Razbiranje njunega razgovora pa nam vedno znova zbudi željo po odkrivanju osebnosti in življenja upodobljenega, ki včasih celo preglasi zanimanje za likovne rešitve. Prav zaradi tega je portret kot likovna zvrst pogosto manj revolucionaren v smislu iskanja novih likovnoizraznih možnosti in je do določene mere ohranil realen opis

specifične upodobljenčeve zunanosti. Likovni slog se je podredil psihološki razčlembi portretiranca, in čim osebnejši je umetnikov slog, tem bolj je portretiraneec tipiziran. Na plan prihaja umetnikov vpogled v portretirančevo notranjost, njegova snovna resničnost pa je rezultat likovnega sloga, ki ga je umetnik gojil in razvijal tudi ob drugih likovnih nalogah.

Slikarski rokopis Karla Pečka je zadnji dve desetletji prepoznaven predvsem po njegovih sanjskih krajinah, kjer je Uršlja gora, ujeta podoba na slikarski površini, dobila antropomorfne forme. V poznih sedemdesetih letih je Pečko, prej je gojil bolj ali manj realističen način slikanja, prestopil prag že tolikokrat preverjene resničnosti in se podal v svet imaginarnega. Odkril je nove razsežnosti brezpredmetnega sveta, četudi je to bila previdna hoja po robu njemu neznanega. Mikalo ga je abstrahiranje form in koroška krajina z mehko valovito linijo je kar klicala po tovrstnih rešitvah. Prevzel je njene stilizirane oblike, ki jih je odkrival v naravi in jih očistil vseh nepotrebnih detajlov. Uršlja gora je zanj nenadoma oživela in mu postala najdražje bitje, s katerim je najiskreneje komuniciral. V tem trenutku pa to ni bila več upodobitev krajine, temveč portret njemu ljubega bitja, ki mu je posvetil desetletja svojega ustvarjanja. Vendar pa ni namen tega pisanja govoriti o Pečkovi Uršlji gori in njeni personifikaciji, ki je velikokrat oživela v tehniki pastela.

Moje razmišljanje je tokrat namenjeno "klasičnemu" portretu, ki ga je Pečko gojil vse od časov, ko je začel odkrivati lastno spretnost v likovnem izražanju in je skozi portret našel sebe in svoje bodoče poklicno poslanstvo. V petdesetih letih so tako nastali njegovi prvi portreti. Portretiral je ljudi, ki jih je srečeval v vsakdanjem življenju in so s svojo zanimivo telesno in karakterno tipiko vzbudili v mladem slikarju zanimanje. To je

Karel Pečko, *Portret študentke*, 1954, olje, platno

Karel Pečko, *Portret T. H.*, 1956, olje

bil čas pred njegovim šolanjem na likovni akademiji in ravno s portreti je Pečko opozoril nase in na svoj talent. Že takrat je bil izbor njegovih portretirancev pester, najštevilčnejša pa je bila "galerija" vaških posebnikov. V zanimivih fiziognomijah je iskal tudi njihove duševne posebnosti, ki so jih naredile drugačne. Tehnika mu ni bila toliko pomembna, saj je bil slikanja z oljnimi barvami še premalo vešč, zato je predvsem risal. Kot risalo je uporabljal predvsem svinčnik in kreda, zlasti kreda je bila primerna tehnika, s katero je izrazil prvinskost upodobljenec. V času šolanja na Akademiji je z resnimi portretnimi študijami intenzivno nadaljeval. Izpopolnil se je v tehniki in vedenje o zgodovinskem razvoju portreta mu je odprlo nova obzorja. Intenzivno je raziskoval, vendar se je le počasi odmikal od akademskega realizma. Več svobode si je dopustil le pri obravnavi barve, kar se najzorno kaže pri portretu študentke iz leta 1954, kjer je klasična kompozicija zaživela v registru hladnih barv. Dve leti kasneje je naslikal portret Kavčičeve mame veliko bolj konvencionalno. Barve niso sledile odlični psihološki karakterizaciji upodobljenke, zato pa so umetnikove poteze sproščene; risba s čopičem razbija monotonost. Odmik od takšnega načina slikanja lahko spremljamo šele v sedemdesetih letih. To je čas Pečkove "rdeče faze", kamor umeščamo tudi portret H. T. iz leta 1972. Portret sedeče mlade ženske je eden izmed njegovih najodličnejših portretov, tako v smislu likovnih rešitev kot tudi po uspeli interpretaciji upodobljenkine osebnosti, ter eden zadnjih portretov, ki jih je Pečko naslikal v tehniki olja. Po letu 1975 je namreč podredil svojo ustvarjalno potenco

tehniki, ki mu je dopuščala hiter način ustvarjanja - pastelu. Pastel mu je omogočil izraziti mehko form, ki so ga vznemirjale in jih je iskal tudi na obrazih portretirancev. Ni najbrž zgolj naključje, da je med modeli izbral največ ženske. Erotičnost form njegove Uršje gore se je zato pogostokrat zrla z ženskim portretom, ki ga je rad vkomponiral v nadrealistično krajino. Nesnovne barve portretov, prevladujejo modri in vijoličasti toni, še podkrepijo Pečkova samosvoja videnja portretirancev. Zdi se, kot da niso iz mesa in krvi, temveč sterilna bitja, ki živijo le v umetnikovem svetu. Tu moramo torej iskati vzrok, da so si vsi portretiranci na neki način podobni. Slikar na videz še vedno natančno sledi značilnim potezam posameznika, se ne odmika od zunanje podobe, toda pod njegovimi prsti, s katerimi vtira v papir pastelne krede, se rojevajo specifični obrazi

Karel Pečko, Tatjana, 1964, risba s kreda

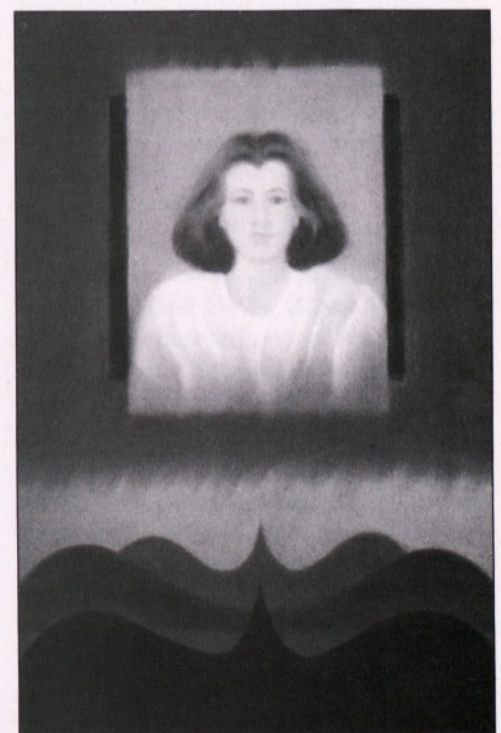
portretirancev. Največkrat jim je težko določiti resnično starost, vsem pa je skupna določena mera melanholičnosti in v svoji brezkrvnosti se nam zdijo kot nezemeljska bitja. Prosojnost pastelne tehnike in v sanjski svet zazrt slikar sta jim vdahnila življenje angelov, katerih bivanje je dano slutiti le izbrancem. Toda tudi Pečko ne sanja vedno. Zna biti tudi natančen kronist, če so le spodbude za ustvarjalni impulz dovolj močne. Takrat poseže po že tolikokrat preizkušeni tehniki - risbi. Riše na koncertih, zabavah, med prijatelji, v trenutkih resnih srečevanj z znanimi osebnostmi... V umetnikove risane zapise dogodkov in dogajanj se vključujejo tudi portreti. Odlikuje jih predvsem spontanost, s katero slikar "nagovori" portretiranca, saj je bilo srečanje z njim zgolj naključno ali pa ju je nastala situacija zblížala v določenem času in prostoru. V teh primerih lahko govorimo tudi o skupinskih slikanih

portretih, ki so največkrat skicozni zapisi skupine ljudi pri najrazličnejših opravilih. Slikar je mojstrsko ujel minljive trenutke in jih trajno zapisal z likovnimi sredstvi. Neposrednost in svežina sta značilni za te skice, ki so enakovredne drugim portretom. Mnogo znanih ljudi je Pečko tako ujel v svojo "skicirko", med njimi je tudi kipar Henry Moore, ki ga je srečal v njegovem počitniškem domovanju v Forte dei Marmi v Italiji leta 1979. Portret Jožeta Tisnikarja v črni kredi iz leta 1971 je nastal na enem od številnih prijateljskih druženj obeh umetnikov, v trenutku Tisnikarjevega melanholičnega razpoloženja, ko so mu misli in pogled odtavali nekam daleč, njegov prijatelj in mentor pa je izkoristil trenutke mirovanja za portretno skico. Narediti portret v najkrajšem možnem času je bil za Pečka vedno izziv, ki ga zmore le pronicljiv opazovalec in metjejsko najspretnější slikar. Velikokrat je sprejel tudi izziv in naslikal vrsto otroških portretov, kar ni bila lahka naloga. Slikati otroke, jih psihološko okarakterizirati, je še posebej težka naloga, saj lahko ljubkost, ki jo premorejo, vodi v naslikano sladkobnost. Takšni portreti lahko hitro zapadejo na raven kičastih slikanic, ki so prazne, brez prave vsebine. Pečko kot portretist se je izogibal le enemu izzivu - avtoportretu. Odkrivati in razkrivati sebe ni želel, zato so avtoportreti v njegovem opusu prava redkost. Raje je navezoval dialog z drugimi kot s seboj. Tako lahko odkrivamo Pečka kot osebnost, ne le njegovo likovno rast in razvoj, tudi ob portretih ljudi, ki jih je upodobil.

Milena Zlatar

K. Pečko, Portret L. P. z Uršljo goro, 1983, pastel

Karel Pečko, Portret z Uršljo goro, 1996, pastel

ČAROVNIJA IZ PARIŠKEGA GRAND CAFEJA 1895 PA KAR NE JENJA

Prolog

Čeprav je film spočet iz preje neresnične resničnosti za drugih sanje, je trajnejši, predvsem pa zanesljivejši od človeškega spomina, ki je spleten iz trdne stvarnosti. Zato mi, kadarkoli se že vsidram v studencu na oni strani, kjer se začenja moja filmska spominska sled, na zalusti vrženega trnka kot daven odsvit vedno obvisi črna-bela podoba Kale, s pomočjo obločnice sčarana na belem platnu. In nič več. Vse ostalo je drugo, je od stvarnosti in zategadelj nezanesljivo. Umetna noč okoli mene, nelagodje, sram, da bi se dotipal do očetove roke, ki sedi ob meni, in si odpomagal od kdove od kod prilezlega strahu. Pravzaprav me zaliva občutje, da sem takrat na nek način začel na svoje, zakaj ne morem se spomniti, da bi še kdaj po tistem pred grozo skušal poiskati zatočišče v njegovi roki. Pa me je še grdo premetavalo.

Tista projekcija v slovenjgraški bivši Gollovi kavarni je bila moj vstop v filmsko čarovnijo. Kale pa nisem več pogledal. Pa bi lahko. Je bilo za to dovolj priložnosti. A je že tako s prvimi ljubeznimi - najlepše so zato, ker se nočejo ali ne morejo, ne smejo ponoviti. Vendar pa je bilo tisto prvo okušanje, naju s filmom namreč, ravno prav začinjeno, da se je med nama vzpostavilo usodno amatersko ljubezensko razmerje. Postoriti je bilo treba le prijazne obveznosti, ki jih takšna zveza terjaja. Najprej seveda nedeljski matinejski randevuji. V dvorani koj za svinjaki. Takoj za trpko resničnostjo platno, na katero so po snopu svetlobe neslišno vdrsavale štorije iz za nas storjenih nenaših svetov.

Filmski cenzor Karner

Naš filmski bog je bil Ivčev stari. Pravzaprav nam je največ pomenilo to, da je imel rad film, vendar samo nekatere - kavbojke in viteški so bili njegov in naš repertoar. Bil je bivši partizan in v kinu so se tako najbrž znova prebujali njegovi sicer preoblečeni spomini. Vse je bilo tam, vedno znova spočeto - zasede, prevare, hitri umiki, spopad mož na moža, herojstvo in ... smrt. Slast zmage in bolečine izgube bližnjega.

Bilo je tako, da je pogledal film v petek, v soboto popoldne pa je prižgal zeleno luč. Po nepisanem pravilu smo filme, ki jih je smel videti Ivč, lahko doživeli tudi otroci Karnerjevih bližnjih sosedov. Trda pogajanja s starši za dovoljenje ogledati si

film so se praviloma končala skoraj z že frazo: "Vprašaj Karnerja, če je zate!" In smo tekli pod njegovo okno in vpili: "Gospod Karner, a lahko grem v kino?" Če se je skozi odprto okno oglasilo: "A imaš denar?", je bilo dobro. Pomenilo je - lahko greš.

Bili smo zvitejši, kot se je zdelo, če nas je kdo gledal ali poslušal. V svoje dobro smo delovali kot stari dobri nemški šarci. Zanesljivo. Kmalu smo imeli Ivčevega starega v malem prstu.

"Gospod Karner, ali lahko grem v kino?"

"Kaj pa igra?" je spraševalo izpod podstrešja.

"Detektivska zgodba s Kirkom Douglasom."

"A imaš denar?"

In smo že tekli kot zajci mimo ekonomske in ob Gollovih svinjakih v njegovo bivšo kavarno.

In tako iz tedna v teden. Prijateljsko prepričevanje z Garyjem Cooperjem - ni problema, Prišel je iz Laramija (James Stewart seveda) - ogled tako rekoč obvezen, Belo pero - nujno...

Toda precenjevalec je bil neomajen pri Povabilu na ples, na katerega sta s plakata vabila Gene Kelly in soplesalka z visoko visoko precepljenim krilom. Tako je bil Karner naš prvi filmski kritik, cenzor in nehoteni učitelj teorije, ker je nezavedno nekaj vedel o filmskih žanrih. Toda iz po njegovi milosti videlih filmov smo se tudi mi naučili kakšnega trika. Ker Brigitte Bardot v filmu Sakramenska frklja ne bi šla skozi cenzorjevo sito, smo naslov pomotoma prebrali kot Fant iz Sakramenta ... in uspelo nam je. Švedski ljubezenski, za tisti čas že kar erotični Samo mati...smo za Karnerja in starše spremenili v Samo in ker je dosluženi partizan v onih štirih letih slišal za Karantanijo in še za koga iz tistih lepih časov, mi pa v šoli, smo bili v kinu že v soboto zvečer. Moj ljubi Jezus! Gola ženska v vodi, čeprav sta se videli samo igralkina glava in rečna gladina. Toda pod gladino... Samo vase smo zrl in smo videli vse. Švedska - obljubljena dežela. In smo se pridušali samim sebi - čimprej gor, na sever, med Švedinje. Na Švedinje.

Po popoldnevih so vsebine naših matinej prepoznavali starši. Kadar smo imeli marogaste roke, podplutbe po hrbtu desne dlani in drobne, kri mezeče rane po prstih, je bil za nami viteški film, saj smo koj po nedeljskem kosilu nadaljevali dvoboje z rapirji iz leskovine, navadno pa se

je vse končalo z malo vojno. Kadar se je mamam zdelo, da smo se zredili, ker so bile srajce že od daleč videti preozke, je bila na sporedu kavbojka. Za hlačnim pasom na hrbtu je bil skrit kolt, če že ne dva, zakaj potegniti smo znali z obema rokama... Le kadar nas ni bilo nikjer najti, je bila za nami videna skrivnost. Na pred očmi varnem smo bili med podrastjo pod hrasti, prižigali smo cigarete in gledali v nebo skozi koščke filmskega traku. Na njih je bilo videti, če smo bili prave sreče pri najdenem ali zabarantanem, ali poljub, čeprav je bilo navadno prepoznati le teme igralčeve glave in morda priprto damino oko, včasih pa golo žensko ramo, a tudi razkrito bedro... Pravo bogastvo je bil gol ženski hrbet. V naivni veri smo obračali celuloidni trak, zakaj na drugi strani bi morale biti prsi... Zaman. Vendar dovolj za fantovsko prebujanje onega med nogami in sladko igranje z njim.

Večkrat ko se je film strgal, več je bilo možnosti, da se bo za projekcijsko kabino kaj našlo. Bog ve, če ni operater tu in tam po naročilu povzročil trganje traku, zakaj kasneje iz rok v roke potujoči nizi sličic so bili najboljša reklama, pa še zastonska povrhu.

Kadar se je film strgal med posebej atraktivnim ali delikatnim prizorom, smo čas luči v dvorani preživeli s ploskanjem, zganjali vik in krik, pa navijali za onega v kabini in skandirali: "Mur-ko... Mur-ko... Mur-ko..." Pomagalo je. Bil je hiter kot Billy de Kid.

Tako smo se v našem kinu nehote učili tudi črke iz abecede stvarnosti: o filmskih žanrih, trgovanju, imeli minute in kasneje ure spolne vzgoje, se učili braniti sebe in druge in še kaj.

Župnik Soklič in kinooperater Murko - Harona iz stvarnosti v privid in nazaj

Gospoda župnika sem še največkrat gledal iz žabje perspektive in še to v hrbet. Bil sem namreč eden njegovih ministrantov, pa ne prav poredko - pri vseh sortah maš: od onih po želji do maš za rajne, črnih maš. Menda sem bil v notranjih predoltarnih molitvah še najpogosteje v priprošnjah Bogu, naj me vendar usliši in mi pomaga napredovati do glavnega - tistega, ki med mašo prenaša gospodu sveto knjigo z leve na desno stran oltarja in nazaj, mu jo podrži, da kaj prebere ali iz nje zapoje. In

sem ga naprošal, naj bi tudi jaz, vsaj enkrat, pomagal pri obhajanju in gledal na paneto od zgoraj in poškilil v ciborij. Nisem bil uslišan. Ni zneslo. Lahko sem samo pozvanjal, a nikoli trjančil, papagajsko in latinsko odgovarjal. Blagi gospod Soklič pa je znal videti vame in v še koga ob meni v drugi ali tretji ministranski vrsti in je tu in tam mimogrede navrgel, da ima Bog enako rad vse. Nekoč sem se zalotil, kako sem med pridigo ujel, da bodo prvi zadnji in zadnji prvi... in sem vedno bolj silil v zadnje vrste, saj sem trdno verjel v božjo pravičnost. Uslišan me bo. Uslišan bom.

Vozili smo se na krilih vznesenosti in zamaknjenosti, porojenih iz vedno novih bibličnih zgodb. Bilo je neskončno lepo. Vonj kadila, orgle, mašnikov glas, zamaknjeno odgovarjanje v jeziku nerazumnega, starikav sopran, ki se mi je takrat zdel vedno znova prelep, zakaj dvigoval nas je pod oboke cerkvene ladje in od tam še višje pod nebo do samega Gospoda.

Soklič - Dominus vobiscum.

(Gospod z vami.)

Ministranti - Et cum spiritu tuo.

(In s tvojim duhom.)

Snopovje sončnih strelc se je obarvalo, ko je prebadalo živopisne vitraže in mehčalo pritajeno sivino v cerkvi, dim, ki se je ovijal med žarki, omamen vonj..., dovolj, da so poslikane stene in kipi oživel.

Soklič - Christe, eleison.

(Kristus, usmili se.)

Ministranti - Christe, eleison.

Potem od zadaj, izza hrbtna, priboža s prižnice glas gospoda Sokliča.

Soklič - Sequentia sancti Evangelii secundum Joannem.

Ministranti - Gloria tibi, Domine.

(Slava tebi, Gospod.)

Soklič - Iz svetega evangelija po Janezu. Janez obudi Lazarja.

Že nismo več od od tega sveta. "Vidimo" vse, kar bere župnik.

Soklič - Jezusa je spet prevzela ginjenost in je šel h grobu. Bila je to votlina in pred njo je bil prislonjen kamen. Jezus reče: "Odvalite kamen!" Marta, sestra umrlega, mu reče: "Gospod, ima zadah, saj je že četrti dan." Jezus ji odgovori: "Ti mar nisem rekel, da boš videla božjo slavo, če boš verovala?" Odvalili so torej kamen; Jezus pa je dvignil oči in rekel: "Oče, zahvalim se ti, ker si me uslišal. Vedel sem, da me vselej uslišiš, toda zaradi ljudi, ki stojijo okrog mene, sem rekel, da bi verovali, da si me ti poslal." Ko je to izrekel, je zaklical na ves glas: "Lazar, pridi ven!" In umrli je prišel ven. Noge in roke je imel povezane s povoji in obraz povit s prtom. Jezus jim reče: "Razvežite ga in pustite, naj hodi!"

Potem so gospod župnik dolgo molčali, cerkev pa si ni upala dihati. Čakala je

pogreznjena samo vase.

Odrešijo nas gospod z za spoznanje dvignjenim glasom, kot bi hoteli pokarati: "Prilike o Jezusu in Lazarju pa ne smemo razumeti samo kot pričevanje o fizični smrti in čudežu ponovne oživitve, ampak tudi kot o smrti v nas samih, o smrti naše vere, kadar zdvomimo v Boga.

Z molitvijo pomagajmo sebi in drugim s poti dvomov in nevere nazaj v živo ljubezen do zveličarja. Zakaj kolikokrat pa smo že zatajili Boga v sebi?"

Premolk, ki je spet nastal, me sili, da si šepetam v brado: "Mea culpa, mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa."

In potem spet gospoda župnika božji glas.

"Razvežite v duši in veri oslepelim vozle dvomov in pomagajte jim nazaj na pot, ki jo kaže Gospod."

Ministranti - Lans tibi, Christe.

(Hvala tebi, Kristus.)

Soklič - Per evangelica dicta deleantur nostra delicta. (Po evangelskih besedah naj bodo izbrisani naši grehi.)

Sta se držali za roke ono življenje zunaj in to iz notri, ki je budilo iz smrti in vstajalo, da se je po zadnjem amen spet lahko v nas grešnikih zrušilo samo vase za novo vstajenje za naslednjo nedeljo.

Privid in resničnost. Jezus, ki obudi Lazarja, in mi, ki smo dolžni obupati mrtve v ljubezni do Boga. En sam prostor še poznamo, koder je mogoče vstati od mrtvih. V bivši Gollovi kavarni, zdajšnji kinodvorani. Junak pomladi umre, v jeseni pa je spet živ v novih snopih svetlobe z novo zgodbo. V novi ljubezni prerojen.

Maša gre h koncu, mi pa ponavljamo prejšnji teden videno. V jamo se skrivajeta zaljubljenca in pajek zadnji trenutek prepreda vhod. Potem gre mimo silna vojska. Ne sluti ju. Rešena sta. Bog je silen v svoji ljubezni in milosti. Ešnapurski tiger.

Moč Sokličeve čarovnije zlagoma pojenjuje. Vedno bolj se nam mudi, tudi tistim, ki smo najbližji tabernaklju. Še malo in izrečemo jo, zadnjo repliko.

Soklič - Dominus vobiscum.

(Gospod z vami.)

Ministranti - Et cum spiritu tuo.

(In s tvojim duhom.)

Soklič - Ite, Missa este. (Pojdite v miru.)

Ministranti - Deo gratias. (Bogu hvala.)

V zakristiji smo na en dva tri brez ministrantskih srajc in kril, nestrpnost pogledujemo mežnarja, ki z gorečo pedantnostjo zлага gospoda župnika mašni plašč in potem še albo. Kar pozabimo, kako je včasih lepo, ko zavozlamo rokav na beli mašnikovi srajci, da mu je mežnar ne more nadeti, toda takrat se nam nikamor ne mudi. Nasmihamo se v brade in nedolžno pogledujemo v strop, gospod župnik pa nas boža z očmi in zna biti v mislih otrok.

A vsako nedeljo, po maši in pred kinom,

nervozno grizljamo ali s slino topimo kar cele kose ostankov seveda neposvečene hostije, ki jo iz nedelje v nedeljo vedno znova skrbno v rjavi papirnati vrečki odlaga na zakristijsko mizo kuharica za sladokusce. Ura bo vsak čas deset - deveta maša se je zavlekla. Murko že najbrž odhaja iz blagajniške kabinice in bo začel spuščati v dvorano. Čaka nas film. Matineja. Zdaj, ko smo slišali Karnerjevo oceno: "A imaš denar?", dobili starševsko dovoljenje, ker smo izpolnili obljubo - šli k sveti maši, čakamo le še na denar, zakaj gospod župnik Soklič nas skromno nagrajuje za ministriranje - mi pa smo mu neizmerno hvaležni, ker nič ne sprašuje, čeprav natančno ve, kam in komu nosimo denar. Šmarški gospod pa so menda na film grozno hudi.

Še preden sta z mežnarjem postorila, kar bi bilo treba, mu naš dobrotnik da z očmi znamenje, da stari strese med mašo darovani denar iz pušice. Vsi že na pamet vemo, koliko nam dolguje, on pa najprej pobere iz presutega papirnati denar, nato izmed preostalih kovancev najprej odbere darovane gumbe ali kaj podobnega od ponosnih revežev, šele potem pa začne s svojo počasno pametjo v zvezku preštevati križce, s katerimi je za vsakogar označeno opravljeno ministrantsko delo pri službi božji, pogrebih in krstih v minulem tednu, potem pa množi, množi... Včasih mu prav privoščimo, da bi ga učil matematiko Triller. Pri njem bi on videl svojega boga.

Ko nam končno v zajemalko, ki jo naredimo iz dlani, spusti zasluženi aluminijast drobiž, se le še sliši:

"Hvaljen Jezus."

"Na veke vekov."

In že tečemo okoli cerkve in potem na Vorančev trg. Gollov Grega je kdove kje - hvala bogu. Potegnemo se mimo njegovega doma in že smo pod blagajniškim okencem.

"Hvaljen Jez... mislim, dober dan, gospod Murko, dve od spredaj."

Šele zdaj odprem dlan in presujem zaslužen na blagajniški pult.

"Samo za eno in pol imaš. Kaj boš zdaj?"

"Ah, gospod Murko, dajte dve na odru. Bova ležala. Prosim!"

Potem mi potisne skozi odprtino v steklu prazen listič, na katerega je napisal 2 x in postrgal kovance v odprt predal pod rumenim pultom.

Z Jocom že tečeva po sredini nabito polne dvorane do odra in se zrineva med ležeče. Ko malo poritava, da se lahko zlekneva na hrbet, položiva roke pod glavo in čakava, da se na platnu, katerega stene, na kateri visi, se dotikava z nogami, in je s spodnjim robom kakšen meter in pol oddaljen od najinih oči na filmskem ležišču, začne nova pravljičica.

Belo pero - indijanarica, Meč in roža - viteški, Med nebom in zemljo - letalo s štiriindvajsetimi potniki gori, Rumeno nebo - kavbojka...

Ko smo po letu ali dveh ležečih preizkušeni že zmogli in smeli v prve vrste, smo najprej v grozi obmirovali, zakaj nekaj je moralo biti narobe z našimi očmi. Potem smo spregledali. Žabja perspektiva nam je igralce ponujala drugače kot so bili iz sedečega razkošja. Novi John Wayne, pa drugi Gary Cooper, neprepoznavni Gregory Peck in še lepša prelepa Brigitte Bardot. Njihove obraze in telesa smo se učili znova.

Edini, ki mu perspektiva ni prišla do živega, je bil Fernandel. Od koderkoli si ga že gledal - njegova glava je bila vedno enaka.

Resničnost

Z upravnikom kina, Abelom Leštanom, se je usoda grdo poigrala. Bil je pritlikavec, a je vse vedel, zakaj njegova pamet je bila zdrava. Nič o samem sebi si ni uspel utajiti. Zaradi vsega, kar je zmogel film, velikokrat sploh nismo dojemali, da je z njim kaj narobe. Kar pripadal je svetu vsemogočega. Pravzaprav smo verjeli, da mora biti samo tako, kot je in nič drugače. Za nas se je tudi zaradi Abela film začel, že v predverju dvorane, tako živo smo podoživljali že videno ali pa montirali v domišljiji tisto, kar nas je še čakalo. Še več - filmska črta se je vlekla nazaj v cerkev svete Elizabete ali h gospoda župnika zgodbi iz stare zaveze - Kajn ubije Abela. Pomešali so se nam svetovi: Jakob Soklič, sveto pismo, Abel Leštan, zaznamovani, bratomorna vojna, pritlikavec, grbavec, resničnost, pravljica, Murko, film. Vse je delovalo, ker smo bili pripravljeni verjeti.

Tudi filmsko polnoletnost sem doživel takrat, ko sem že zmogel do vstopnice za pravi sedež. Znajti se v šestih vrstih je pravzaprav pomenilo odrasti. Od tod je bil namreč šele mogoč normalen pogled na cinemascop. Vrste od sredine do zadnje, sedemnajste, so bile rezervirane za odraščanje. In premnogokrat smo prav do zadnjih sedežev pogledovali naskrivaj. Za naš fantovski čas je bilo tam velikokrat vznemirljivejše kot dogodki na snežnem platnu, četudi so se tam bile najhujše bitke in padali najhrabrejši. Komaj je Murko uspel zavrteti stikalo in ugasniti luč, že so se ljudje s po dveh sedežev v zadnji vrsti stopili v eno neprepoznavno gmoto, ponavljali so vaje iz prve pomoči in si dajali umetno dihanje, ozki puloverčki so lezli navzgor, da se je v mraku pobjiskavala bela koža, zaljubljeni srednjeolci so se s prsti in dlanmi dotikali dekliskega žameta pod bluzicami... Ej, bile so predstave in pol. Črvičilo nas je v želodcih, sladko se nam je prelivala kurja koža po telesu... izmišljena

ljubezenska vojna je bila tudi v nas totalna.

Imenitno natupirani lasni šlemi deklet so bili po predstavi sploščeni na temena, lahne bluzice zmečkane in bledico obrazov izpred full kontakta je prepleskala rožnata barva radosti zmage po trdem spopadu. Oči so bile motne od pijanega zmagoslavja. In po predstavi so prav ti mečkači imeli največ povedati o filmu, čeprav sem jih skoraj vedno, ko sem poškilil k njim, zalotil, kako so jim veke zlezle čez oči. Ne samo med poljubljanjem. Tudi ko so bile ženske zleknjene v stolih, fantovske roke pa na njihovih bedrih in višje gor, pod krili, so lahko drhtele, tu in tam globoko vdihnile in z zaprtimi očmi gledale v platno.

Potem sem moral odrasti tudi sam. Kupil sem vstopnici za Indijski nagrobni spomenik. Zase in mojo malo. Po Ešnapurskem tigru ga je bilo treba obvezno videti. V štirinajski vrsti sem dobil sedeža. V zadnjo vrsto si nisem upal. In tudi njej, mojemu hrčku, najbrž ne bi bilo všeč. Pravzaprav Saška sploh ni vedela, da je moj prijazen glodalec. Nagrizljala pa je moje srce in pamet, o ja! Pri živem telesu.

Sem postajal ves popoldan pod njenim oknom, pa je imela za sklavirati tako težke in toliko suit, da ni slišala ropotanja mojega srca. Ko je po neskončno dolgih minutah položila utrujene prste v krilo, sem zvil glavo proti njenemu odprtemu oknu v prvem nadstropju.

Potihom sem šepetal, da mi ne bi vzelo glasu, ko bo treba reči zares: "Rad bi, da greva jutri v kino. Dve vstopnici sem kupil. Rad bi, da greva jutri v kino. Dve vstopnici sem kupil. Rad bi, da greva..."

Prisluškoval sem pokvarjeni plošči v sebi, skušal z dušilcem v glavi utišati srčni galop, mislil na to, da ne smem zmečkati in s potom namočiti vstopnic, ki sem jih stiskal v pesti, skriti v hlačnem žepu, prenašal sem bolečine zvitega vratu, da so lahko oči hrepenele tja gor k ... Vse to za mojo prvo filmsko dvojino v štirinajsti vrsti.

Zaprlo se je prvo okensko krilo, potem pa je skozi drugo polovico pogledala glavica... Bila je glavura Saškine mame.

Zadela bi me kap, če ne bi bil še lani skoraj otrok. Moral sem nekako opravičiti zijanje navzgor in ker sem imel telo spretnejše od pameti, sem se navajeno položil na rit in od tam prevalil čez hrbet spet na noge v zeleno travo. Preval nazaj. "Mulc, a ti veš, da je prepovedano skakati po travi?" Skoraj sem pozabil izklopiti gramofon v sebi. Toliko da nisem na glas ponovil: "Rad bi, da greva jutri v kino..."

Butasto sem odjamral: "Vem, zato sem naredil samo preval. Nazaj."

In sem v nedeljo sedel v štirinajsti vrsti, sedež ob meni pa je bil prazen. Silili so nanj, toda branil sem ga na vse kriplje. Očeta da čakam, ki bo najbrž zamudil. In sem zdržal na prvem randevuju, dokler

se ni strgal film. Potem je nekdo izkoristil luč in je zamenjal nič vedočo odsotno Saško.

Pravzaprav pa - ljubezen je najlepša takrat, ko sanjamo o njej. Enako je s filmom. Iz mehke preje skrivnosti je, zato ima toliko zaljubljenec. In namenjena so jim, filmom in njegovim, metuzalemska leta.

VITRAŽ VIS-A-VIS OBLOČNICI

Oba sta bila, Soklič pred vitražem in Murko za obločnico, od našega sveta, toda vzpostavljala sta ga in mu vladala v svojih urah s tistim iz onostranskega, kamor sta nas pošiljala na človeška potepanja.

V kinodvorani se je vedno znova ponavljal Grand cafe iz 28. decembra 1895, natančneje - iz projekcije v projekcijo se od takrat dogaja prevarana resničnost prihoda vlaka na postajo. Mešajo se stvarnost in sanje, iluzija ter vsakdan... Od takrat se nam Lazarjev odpoklic iz dežele senc pokriva z oživetjem junaka v novem filmu, za nas je ikonografija cerkve našla odsev v scenografskem filmskem dekoru, pravica za svobodne in kazni za grešne sta samo zamenjali prizorišče - iz cerkve svete Elizabete sta se odhajali bit v bivšo Gollovo kavarno; pritajeno, v vitražih obarvano dneva luč je zamenjala svetloba obločnice, prestreljena skozi celuloidni trak; latinsko besedišče so preglasili drugi jeziki, ki so ostajali enako skrivnostni, toda vedno bližnji in kljub tujosti mili.

Če sem odmislił njuni fizični podobi, sta bila oba pravljicarja - župnik Soklič in kinooperater Murko. Zasedrana v dveh na prvi pogled tujih prostorih istega sveta sta premnogokrat ustvarjala enako zgodbo, prvi iz glasu, drugi iz svetlobe. Toda oba o pravici, kazni, poštenosti, ljubezni, dobrem in onem, ki povsod zmaguje.

Zategadelj je bilo vse tako zares. Moralo je biti. Ker je le takšno v skladu z otroško pravičnostjo, ki še ne prepozna dokončnosti. Predvsem one o gotovo zadnjem odhodu. Otroštvo pozna samo življenje samo in je vanj zazrto absolutno. Kot je bila Lazarjeva smrt po zveličarjevi volji zapisana novemu vstajenju med živimi, tako so morale biti za nas zaresne filmske smrti. Kajti tudi od tam se je bilo mogoče vrniti med žive - vendar v novem filmu.

Andrej Makuc

Pod črto!

Sto let je minilo od prve javne filmske projekcije - dogodila se je 28. decembra 1895 v pariški kavarni Grand cafe, sčaral pa jo je Luis Lumière. Slovenjgraški filmski coprnik je bil Albert Puncer, prvo filmsko projekcijo pa je opravil jeseni 1928. Od takrat smo filmu zapisani vsi, pa če to hočemo ali ne.

ZAKAJ TEŽKO PRENAŠAMO DRUGEGA

Vzroki in razlogi diskriminacije

Prenašanje, s tujo besedo toleranca, je najnižji nivo še človeško znosnega in sprejemljivega odnosa med ljudmi. In vendar je to človeško podjetje v zadnjem času na tako šibkih nogah, da je morala svetovna skupnost to leto razglasiti za leto tolerance...

Ali ne uči bližnja, domača, pa tudi svetovna izkušnja, da je v naši bližini in v velikem svetu pravzaprav več zagrete ljubeznive človečnosti, celo junaškega žrtvovanja za drugega, kakor pa tistega infinitezimalno natančnega in hladnega izračuna debeline lasu, ki nas ločuje od tega, da drugega ne popademo? Če bi naredili cestno anketo, koliko kdo pozna takih, ki izgorevajo za drugega, bi celo najbolj hladnemu političnemu polakirancu, ki mu rdeči ton varovalnega partijskega minija še tu pa tam udarja skozi modro barvo liberalnega prekrivanja, pri priči prišla na misel vsaj kakšna mati Tereza, če se že ne bi spomnil neutrudnih sodelavcev slovenske Karitas ali kake podobne človekoljubne organizacije. Tudi na obrnjeno vprašanje take ankete ne bi bilo težko najti odgovora: kdo je v našem času najbolj krvav, kdo se s svojim nožem ne zaustavi niti pred žensko niti pred otrokom, ne pred starčkom ne pred pohabljenim. Tudi najmanj razgledani naključnik na cesti bi znal naštetih vsaj nekaj imen iz sodobne epike podivjanosti in brezčutnosti.

Kako vendar, da skoraj nihče, tudi med izbranimi, ki tiče v knjigah in si pošiljajo elektronsko pošto, ne bi znal imenovati koga, ki bi se izkazoval v prenašanju, v toleranci, v vrlini petega leta pred koncem tisočletja? Je torelirati težje kakor masakrirati? Je tolerirati težje kakor diakonizirati, kakor bi se glasila grška tujka za dobra dela ljubezni?

Prav to je. Prav tako je. Tolerirati je, kakor voziti kolo s skrajno počasnostjo. Prevrnemo se bodisi na to bodisi na ono stran. Samo največji mojstri akrobatike se obdržijo na kolesu. Vsi drugi se prevrnemo. Če je Antigona pred poltretjim tisočletjem rekla, da ni rojena za sovraštvo, temveč da bi ljubila, lahko danes še z večjo gotovostjo rečemo, da nismo rojeni, da bi tolerirali, temveč da bi ljubili - in če ne moremo ljubiti ali če narobe ljubimo, potem ne toleriramo, temveč sovražimo, preganjamo in morimo.

Da je dvestoletnemu vnuku francoske revolucije zahteva po enakosti, bratstvu in svobodi obnemogla v skisano zahtevo po prenašanju, ni nujno znak, da je današnji človek toliko medlejši od Hugojevega barikadnega Gavrocha, temveč je maščevanje za to, da so očetje revolucije človeka podcenjevali in postavljali svoje zahteve prenizko. Človeku nalagati osemnajst stoletij po Kristusu programsko zahtevo enakosti, kakor da tega niso zmogli že primati, ko so se vzravnali v hojo po dveh; zahtevo bratstva, kakor da tega ne zmore vsako še tako necivilizirano pleme; svobode, kakor da se je ob pogledu na ptičji let mogoče s tem postavljati... Testirati človeka Nove zaveze z enakostjo, bratstvom in svobodo, kvalitetami, ki jih izkazuje tudi vsaka piratska družčina, je kakor vrezovati v diamant posvetilo z voščenko. Takšno nezaslišano podcenjevanje človeških zmogljivosti se ne more končati drugače, kakor z razglasitvijo mednarodnega leta tolerance. Nekaj podobnega bi pomenilo, če bi razglasili mednarodno leto megle v hlačah...

Oznanjevalcev strpnosti ne kaže zamenjevati s tistimi, ki bi jih smeli označiti za strpne, nič več in nič manj kakor strpne. Stefan

Zweig je oznanjal strpnost, a je gorel od nestrpnosti zoper nestrpnost in zoper strpnost tistih, ki so trpeli nestrpnost drugih... Erazem Rotterdamski, ki je v oznanjevanju strpnosti, v rotnju k strpnosti pri Kristusovih jetrih, kakor se je sam izrazil, nestrpno gorel za premagovanje nespameti in norosti na obeh svojih stenjih: katoliškem, čeprav ne papističnem, evangeličanskem, čeprav ne lutrovskem. Ali Zamenhof, ki je napovedal najmiruljubnejšo, a tako totalno vojno babilonskemu svetu nerazumevanja... Vsi pravi propovedniki strpnosti so trepetali in goreli od nestrpnosti - nestrpnosti dobrega, da bi bila premagana nestrpnost zla. Je bil Erazem resnično strpen do norosti svojega stoletja, ki ji je zapel satirično, prav nič tolerantno hvalnico? Je bil Zweig strpen do nacionalnega socializma in antisemitizma? Si je iz golega prenašanja vzel življenje v družbi s svojo soprogo? Je bil Zamenhof strpen do branilcev jezikovnih meja in do podpihovalcev sovraštva med verami in ljudstvi? In kakšna je bila strpnost Kneza miru, ki je rekel: "Prišel sem, da vržem ogenj na zemljo, in kako želim, da bi se razplamtel!" (Lk, 12,49)

Ne, s toleranco ni mogoče oguljofati ali vsaj zaobiti tistega edino ustreznega razmerja, v katerega smo s svojim bivanjem poklicani. Nismo kovinski profili, ki bi se pred zlomi morali zavarovati s tolerančnimi razmiki. Smo bakle duha, katerih ročaji stoje vsaksebi, a katerih plameni se stapljajo in postajajo ena luč.

Čeprav je vprašanje o vzrokih in razlogih za nestrpnost eno najglobljih in najusodnejših človeških vprašanj, je odgovor nanj presenetljivo preprost. Drugega težko prenašamo zato, ker nismo rojeni za prenašanje. Nismo programirani za prenašanje. Človek ni kariatida, ki bi bila postavljena ali vzdana v hišno pročelje zato, da bi nosila težo konstrukcije - ali da bi dajala vtis, kakor da jo nosi. Človek ni železniška tračnica, ki mora biti umerjena s toliko tolerance, da ob raztegovanju med poletno vročino ne zadene ob sosedo in se obe zlomita. Človek je bitje, ki v svojem bistvu sega globoko v drugega in lahko svoje bivanje pristno oblikuje in izrazi samo v zavzetem odnosu do drugega. Ali bo ta zavzetost ljubezniva ali sovražna, o tem odloča človekova svobodna volja. Da pa zunaj take ali drugačne zavzetosti ne more trajneje vzdržati, da do drugega ne more biti v trajnem razmerju nezavzete tolerance, to ni stvar njegove svobodne volje, temveč njegove bivanjske danosti.

Če želimo to premišljevanje nadaljevati, potem moramo vprašanje o toleranci, o prenašanju drugega, o strpnosti do drugega, preoblikovati v vprašanje o ljubezni do drugega. Namesto da vprašujemo, zakaj težko prenašamo drugega, moramo seči v koren zadeve in vprašati: Zakaj težko ljubimo drugega?

Drugi je utelešen dokaz, da jaz nisem bog. To pa je seveda zadnje, kar je kdo pripravljen poslušati: da pravzaprav ni bog... Ni lahko ljubiti tistega, ki ti že zgolj s svojim obstojem, ko še ničesar ne reče, dokazuje, da si samo človek kakor on. Naša bogupodobnost nam naprestano prišepetava sporočilo, da bi lahko bili kakor Bog. Moja nepopolnost pa mi to sporočilo, ki je duhovna naloga in transcendentalna obljuba, prevaja v jezik zemeljske propagande, da sem že bog. Srečanje z drugim mi to iluzijo sproti izničuje, zato razvijam do njega prav toliko sovraštva, kolikor imam odprta ušesa za glas iluzije in kolikor sem gluha za izvirno transcendenčno sporočilo.

Kakor me drugi s svojim preprostim bivanjem že spominja na resnico, da je Bog Drugi v najbolj čistem pomenu te besede, kar pomeni, da to nisem jaz; kakor me ta drugi spominja, da s svojo osebo ne napolnjujem vseh razsežnosti bivajočega, saj ga naseljujejo še fizično in osebnostno drugi, tako me ta drugi spominja tudi na to, kar me notranje mogoče še najbolj prizadene: da sem tudi sam sebi drugi, da se s samim seboj ne morem nikoli docela ujeti in poistovetiti, da je oseba v resnici to, kar pomeni njena lastninska beseda *persona* - namreč maska, ki jo je mogoče nataktniti ali odložiti. Bistvena nezmožnost identitetno ujeti samega sebe, ki po svoje spominja na Haisenbergov princip nedoločljivosti atomskega delca, nas dela notranje nemirne, sprte in izgubljene. Spor med iluzijo lastne božanskosti, kakor jo goji duhovno nezrel človek - in pa to nezmožnostjo, ujeti lastno identiteto, ne poteka le znotraj posameznega človeka, temveč ga ta redno prenaša navzven. Drugost v sebi projicira v druge zunaj sebe. Sprtost v sebi prenaša v sprtost z drugimi. Neulovljivost ali morda celo resnično neobstoynost lastne identitete maščuje z identitetnim pritiskom in neprestanim lovom na druge.

Danes je pojem identitete zelo v modi. Z njo označujemo zbir lastnosti oz. značilnosti posameznika ali skupine. Tako govorimo o osebni, identiteti naroda in drugih socialnih skupin. Novolatinska beseda *identicus* prihaja iz latinskega pridevnika zaimka *idem*, kar pomeni "isti" oz. "nespremenljiv". A kaj je v naši osebi zares "istega"? Zares nespremenljivega, zares vedno sebi enakega? Verjeti v istost človekove osebe je enako nerazumno kakor verjeti v trdnost in nedeljivost atoma. Fiziki našega časa so spoznali, da se od atoma navzdol odpira brezno, ki mu ni videti dna. Bolj ga drobimo, manj je kaj stalno, samo sebi enako, isto. Tudi sodobna psihologija vse bolj ugotavlja, da ni s človekovo osebo nič drugače. Teologija in filozofija sta to vedeli že od pradavnega. V pravem pomenu te besede lahko govorimo o identiteti samo, kadar govorimo o Bogu. Samo Boga pojmuje kot bitje, ki je samo sebi isto. Govoriti o identiteti človeka je mogoče samo v prenesenem ali pa slabo razumljenem pomenu besede. Govoriti o identiteti človeških skupnosti pa je prenesenost prenesenega ali pa zmota zmote, kakor pač nanese.

Prav iluzija o identiteti osebe in družbenih skupin pa daje podlago za projiciranje spora z notranjo drugostjo v spor z drugimi zunaj samega sebe. Nazadnje se vsi duhovni ali fizični spopadi, vse vojne, vsi poboji skušajo legitimirati kot obramba take ali drugačne identitete. Torej kot obramba nečesa, kar v resnici ne obstaja, kar obstaja le kot iluzija, kot *maja*, kakor bi rekli Indijci.

Rasno, razredno, stanovsko, generacijsko, spolno, konkurenčno in vsakršno drugo sovraštvo med ljudmi - vse to so torej samo banalne pojave oblike nesprejemanja lastne identitetne nedoločljivosti, relativnosti in omejenosti. To pa pomeni, da so na zanesljiv neuspeh obsojeni vsi poskusi neposrednega odpravljanja vseh teh oblik sovraštva, segregacij in diskriminacij kot socialnih manifestacij tega sovraštva. Čeprav dobijo našteje oblike sovraštva socialno in celo politično obliko, jih ni mogoče odpravljati niti s socialnimi niti s političnimi posegi. Še manj uspešno je seveda

pravno preganjanje vseh teh emanacij sovraštva. Če postavimo strašilni klopotec na njivo s pšenico, se bodo ujede sovraštva pač preselile na njivo rži.

Ena najbolj nečednih in za človeški rod sramotnih oblik sovraštva je gotovo rasno sovraštvo. Stari in srednji vek ga pravzaprav ne poznata. Rasizem je pridobitev prosvetljenega 19. in 20. stoletja. In skoraj nobene družbene oblike sovraštva se ne lotevamo tako nespametno kakor prav te. Ker si je tudi rasno sovraštvo kakor vsako drugo skušalo poiskati vsaj navidez racionalno ali celo znanstveno utemeljitev in opravičilo, smo sklep rasistov, po katerem je neenakopravnost ras utemeljena z njihovo neenakostjo in različnostjo v razvoju inteligence, značaja in drugih razvojnih značilnosti, preprosto obrnili in zapisali, da so vse rase enake in v vseh pogledih enako razvite, ker zahtevamo, da so enakopravne. Protirasistični človekoljubi niso mogli boljše sprejeti in uveljaviti bistva rasistične doktrine. Bistvo te doktrine namreč ni presoja o razvojni stopnji in značilnosti posameznih ras, kakor meni večina naivnih dobrodušnežev. Bistvo rasizma je v povezovanju različnosti oz. enakosti, ki sta opisni kategoriji, z enakopravnostjo oz. neenakopravnostjo, ki sta normativni kategoriji.

Karel Pečko, Portret, 1969, risba

Če je neenakopravnost ras mogoče utemeljiti z njihovo različnostjo, tudi različnostjo v nivojih in ne samo v spektralnem smislu - in če je enakopravnost ras mogoče utemeljiti z njihovo enakostjo ali vsaj z enakostjo v nivoju, potem sta oba sklepa po svojem bistvu rasistična. Oba sklepa utemeljeta moralno in pravno normo z vsakokratno ugotovitvijo antropološke vede. Kolikor ta veda ugotovi, da se človeške rase med seboj razlikujejo tudi vertikalno in ne samo horizontalno, potem rasist iz tega povleče sklep, da ima "višja" rasa pravico vladati nad "nižjo". In kolikor ta veda ugotovi, da se rase razlikujejo samo horizontalno (horizontalnih razlik, kakor so barva kože, oblika las ipd. se pač ne da tajiti, kakor je to mogoče ob vprašanju vertikalnih razlik, kakor so inteligenca, značaj, ustvarjalnost ipd.), potem isti rasist iz tega sklepa, da nobena rasa ne more vladati nad drugo, temveč v izročanju moralnih in pravnih norm (enakopravnosti) znanstvenemu opisu (enakosti). Če bi znanost prihodnosti, denimo, nesporno ugotovila, da se človeške rase vendarle razlikujejo tudi vertikalno, torej v smislu inteligenčne in karakterne razvitosti, potem bi se v hipu porušil ves današnji sistem zavračanja rasizma. Rzsodbe ne bi izrekel človekov moralni in pravni čut, temveč zunaj morale stoječa znanost.

Podobno logiko bi lahko razvijali tudi ob drugih oblikah socialnega sovraštva, kakor sta razredno in stanovsko sovraštvo. Kakor naivni človekoljubi menijo, da bodo spodrezali korenine rasizmu, če bodo a priori vztrajali pri enakosti ras, tako so socialisti in egalitaristi vseh odtenkov mislili, da bodo spodrezali korenine stanovskega in razrednega sovraštva, če bodo ukinili razrede in stanove ali pa vsaj zanikali njihov obstoj. Tudi gre za logično nedopustno in etično katastrofalno zamenjavo opisne kategorije enakosti z normativno kategorijo enakopravnosti.

Če bi bila enakost v rasnem, razrednem, stanovskem ali kvalifikacijskem pogledu podlaga enakopravnosti, potem bi morali

razlike "odpraviti" ali vsaj zanikati tudi pri posameznikih in ne samo pri družbenih skupinah. Razen nekaj ekstremnih ideoloških šol tega nihče ne dela. Enakopravnost posameznikov izpeljujemo iz apriornega moralnega čuta in naravnega prava in smo ju uzakonili tudi v pozitivnem pravu sodobne države. Med osebami velja logika, da je ob načelni enakopravnosti pred zakonom inteligentnejši in bolj kvalificirani posameznik kazensko pravno bolj odgovoren, kakor pa tisti, ki izkazuje nižjo inteligenco in razpolaga z manj znanja. Če to logiko prenesemo na razmerja med rasami, razredi in stanovi, bi to pomenilo, da ima tista skupina, ki se ima za razvitejšo, v moralnem in pravnem smislu samo večjo odgovornost, kakor pa tista, za katero se domneva, da razpolaga z nižjimi kvalitetami in kompetencami. Iz dejanske ali le domnevne neenakosti tako ni mogoče izpeljevati pravice do obvladovanja, izkoriščanja ali celo preganjanja in pobijanja, temveč skrb za šibkejšega in večji delež odgovornosti za močnejšega.

Silogistična napaka, kakor smo jo razkrili pri soočenju z rasizmom, a bi jo enako lahko aplicirali tudi na seksizem, ni naključna. Izvira iz napačne predpostavke, da pravica izvira iz lastnosti. Na filozofski ravni bi to pomenilo, kakor da bistvo izvira iz pojavnosti. Pravica namreč pripada bistvu, medtem ko so lastnosti akcidentalije, ki človeka sicer opišejo, ne opredeljujejo pa njegovega bistva. Človek ima svoje dostojanstvo, ki v družbenem smislu pomeni upoštevanje njegove svobode in njegovih pravic, preprosto zato, ker je človek, ne pa zato, ker je inteligenten, pošten, dober, simpatičen ali kakršen koli že človek. V tem se tudi izkaže vsa zmeta pogosto rabljene sintagme o "nedolžnih žrtvah". Žrtev z nedolžnostjo ali krivdo ničesar ne pridobi in ničesar ne izgubi. Ta viktimizirani rasizem gre še dlje: v časopisih in drugih množičnih občilih neprestano objokujejo smrt mladih ljudi, kakor da jo je starejšim lažje privoščiti.

A tudi ta zamenjava bistva in naključnosti, ko bistvo podrejamo

pojavnim oblikam, ni naključna. Tu se vračamo k izhodišču našega premišljanja. Govorili smo o zadregi z identiteto. Ker je ta za nas neulovljiva, svojega bivanja ne dojemamo kot emanacijo bistva, temveč kot dogodje naključnega in zgolj pojavnega. Ker pa lahko enako pravico naslonimo samo na enakost v bistvu, ostaja pravica brez temelja, saj se nam je bistvo izmuznilo, ko ga iščemo tam, kjer ga ne more biti, v dozdevni osebni ali družbeni identiteti.

Človek je drugi do samega sebe predvsem zato, ker ne more generirati lastnega bistva. Bistvo človeka je Drugi v človeku. Ne kateri koli drugi, temveč bistveno Drugi. Tako kakor lahko samo Bogu pripisujemo identiteto, tako tudi samo Bogu lahko pripisujemo bistvo. Človekovo bistvo je tako porajano po bistveno Drugem, ki je skrito prisoten v človeku. Ta prisotnost bistveno Drugega je to, kar je v vseh ljudeh enako in kar utemeljuje njihovo enakopravnost, enakost v dostojanstvu in pravicah.

Tako se zdi, da je krog sklenjen. Sprejemanje lastne nebitvenosti in neidentitnosti, ki se mora dopolniti z bistvom in identiteto bistveno Drugega, nas pomirja s samim seboj. Drugost do samega sebe začnemo dojemati kot priložnost za notranje občestvo, ki se izraža v ljubezni in sprejemanju samega sebe. Notranja občestvenost pa se hoče dopolniti in razširiti v zunanjo občestvenost, kjer sprejemamo in dojemamo druge kot zunanje prisposode drugega v sebi. Zunanja oblika te občestvenosti, tega sprejemanja drugih kot prisposod drugega v sebi, je prav taka, kakršno smo najprej zaman skušali doseči z idejo tolerance. Odločili smo se za ljubezen - in strpnost nam je bila navržena...

Vinko Ošlak

Alenka Cokan

*
Tudi
če bi me imel veliko
preveč rad,
bi bilo to zame
komaj dovolj.
Lačna sem ljubezni,
sita čakanja in strahu.
Lahko bi pil moje moči,
tako rada bi bila
izpita,
izpeta,
izpraznjena lastnih misli,
pa sem le
- na milost in nemilost -
popolnoma
prepuščena lastnim sanjam o
tvojih nežnih
poljubih.

*
Kako sama je
pomlad v mojem srcu,
vsa nežna, mila, plaha.
V železno sobo
sem jo zaklenila.
Žolto oko toči
bronaste solze
težke.
*
Še sreča,
da so moja usta
polna
toplega, sladkega mleka,
in lahko misli prisilim
v belino in
okus v sladkost.
Pa vendar se bojim,
da bo užaljeni otrok
v mojem srcu
zdaj zdaj
na ves glas
zajokal.

Marijana Vončina

SOLZA

Je solza kanila nekoč,
ko zahajal je dan
v noč brez slovesa.

Še zdaj razpira se dlan,
da zajela bi kaplje z drevesa
iz ran pomladnega reza.

JESEN

V svetlobo
igrivih senc
se razrašča
mehkoba moje jeseni.

Podaj mi roko
in sprehodiva se
po poti medeni.

In sanjavo
zazri se
v rjavo svetlobo
mojih oči.

GLAS

V bežečih mislih
slišim ponavljajoči glas.

Postaja pesem,
ki ustvarja harmonijo
za moj spremenljivi čas.

HODIM V DEŽJU

Hodim v dežju
po blatni poti
in čutim
dan solzen.

Hodim v dežju
po mehki trati
in češnje z dežjem
kapljajo na dlan.

Okušam sadež,
a dušo hlad prevzema,
saj pesem vabeča
v daljavi že pojema.

1

Bila je drobna, zaupljiva,
naivna.
Šolarka.
Obdolžili so jo dolgih prstov.
Za denar v razredu.

- Povej, so terjali domači, nič se
ne bo zgodilo!
- Nisem!
- Razloži, je vztrajal razrednik!
- Nisem! Prisežem!
- Priznaj, je ukazala policija.

- Nisem! Prisežem! Lahko
umrem!

Kljub solzam in obupnim
krikom v glasu in zlomljenim
očem ji niso verjeli!

Doma se je zaklenila.
Prišla je k večerji: vsi so opazili
čudno zagonetne oči!
Zjutraj je šla v šolo.
Toda v šoli je ni bilo.
Tudi domov je ni bilo.
Iskali so jo domači.

Iskali so jo sosedi.
Iskala jo je policija.
Dva, tri dni!
Nič!
Nikjer sledi!

Potem so našli drobno pisemce:
- Nisem kriva! Nikoli me ne bo
več!

Oče in mati sta pred njeno sliko
v težkem molku jokala črno
bolečino.
Plamen sveče se je od časa do
časa tiho zganil!

2

Ostal je sam.
Otroci so odšli v dolino za
boljšim kruhom, kakor so rekli,
si ustvarili družine in komaj
kdaj prišli povprašat po zdravju
in počutju.

Najboljša leta so za njim,
preznojena z delom in skrbjo za
letino in rod. Kadar je kupoval
in prodajal konje, to mu je bila
strast, obsedenost in razvedrilo,
je posedel med pivsko družino
in prihajal pozno domov.

Pa je umrla žena: tiho in
skromno je odšla, kakor je
živela; prekrižala ga je in rekla,
naj je ne pozabi. Vsako nedeljo
se pomudi ob njenem grobu.

Zbolel je: zdravnik ga je napotil
v bolnišnico.

Preden je šel, je preselil kravo
in ovci k sosedu, izključil
elektriko, zaprl hlev in zaklenil
hišo.

- Ne bom dolgo. Saj je vseeno,
dan prej, dan pozneje.

Zelo dolgo je strmel po njivah,
travnih in gozdovih: koliko
dni in mesecev in let je s silno
močjo in težko roko božal
okorno zemljo in sejal, da je

bilo vsega dovolj! Zanj in za
družino!

Zdaj ni za njim nikogar, ki bi to
trdo, a rodno zemljo ljubil ali
sovražil in sejal, da bi rodila.

- Odhajam poslednji!

Prekrižal se je, blagoslovil polje
in utrnil solzo.

- Srečno!

Okorno je vzdignil roko, jo
podržal v pozdrav in otrl skrb s
čela.

Utrujen se je odpravil na pot v
dolino: na avtobus in v
bolnišnico.

Ne, domov se ni več vrnil.

3

V lahkotnih pisanih oblačilih je
šumela kakor v pomlad
vriskajoči cvet.

V vsaki družbi vesela
radoživost, smeh, sonce
jutrišnjega dne!

Bila je zlatnik družine, edinka,
ljubili so jo in se z njo veselili
vsega in vsakega dne. Šestnajst
let!

Oče in mati sta si v sreči zlatila
starševske ure.

V prešerno mladost je trdo
stopila bolezen.

Najprej kot rahla skrb, a tudi
žarek - vse bo bolje!

Pozneje težka slutnja, svinčeni
strah in črna groza.

Nazadnje zdravnikova odkrita
beseda staršem:

- Krvni rak!

Pešanje. Bledica. Nemoč.

Bolnišnica, hladni hodniki.
Zdravnikovo mračno lice,
redkobesednost.

Ob začetku velikega tedna:

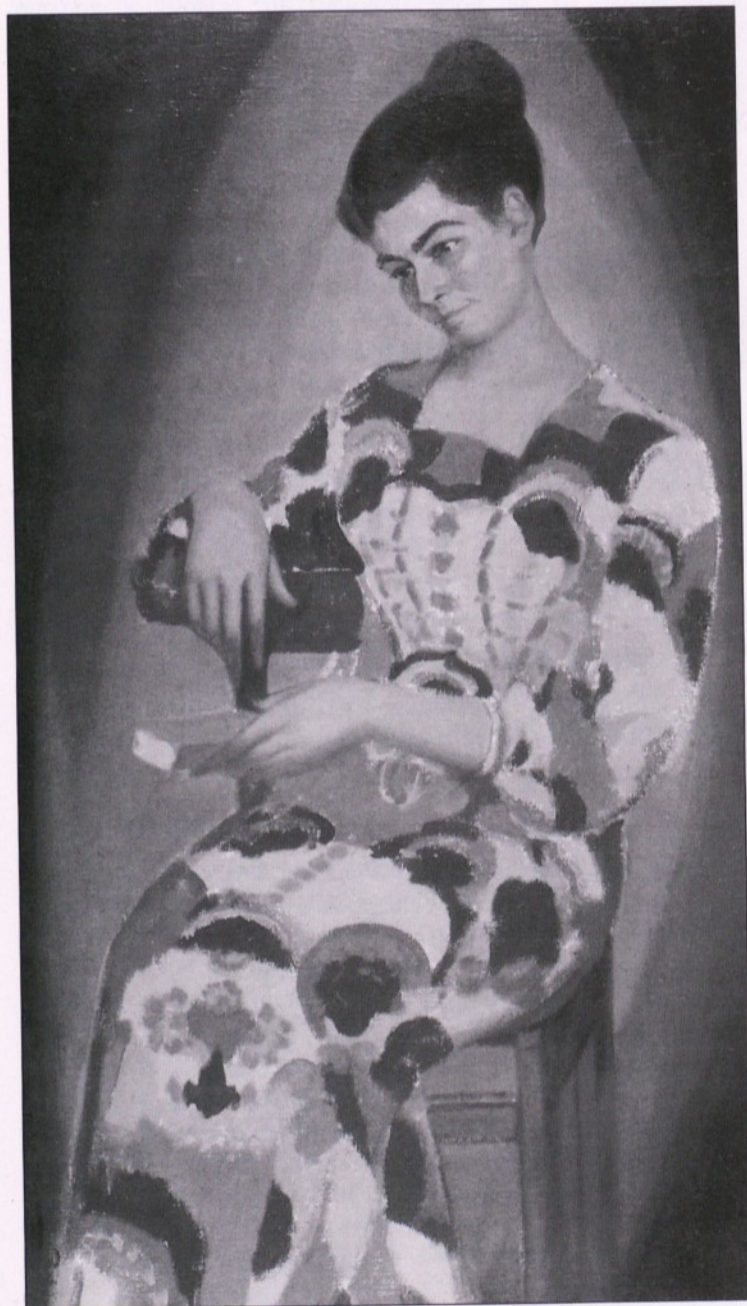
- Zdravje se vrača! Za veliko
noč pridem po pisanko!

Naj bo lepa!

Veliki petek:

- Pozdravite jih! Ne morem več!

Na veliko noč so oče in mati in
vsi v obnemeli žalosti po-
spremili v grob njeno mladost.
Še oblaki so si otrli solzo ob
večernem ave!

Karel Pečko, Portret H. T., 1972, olje, platno,

Jani Rifel

SOLINE

Vozil sem se ob obali proti Piranu. Ko sem prišel na vrh, tja, kjer se ena od cest odcepi proti Fiesi, kamor sem bil namenjen, sem zavil na desno. Po kakem kilometru me je oplazil dvom: "Najbrž sem zašel, še ovinek in bom vedel," sem si dejal. Cesta se je upogibala med kamnitimi ograjami. Nisem več mogel obrniti "Grem naprej, naj bo, kar bo," sem se odločil.

Dolgovezni ovinki so me že pričeli utrujati, ko se je pred mano nenadoma razgrnilo morje. Radovednost me je osvežila. Morje, prepredeno z nasipi in kanali.

"Soline!" me je presunilo in spomin se mi je naglo zavrtel za približno petintrideset let nazaj, med soline, ki sem jih doživel kot šestletni otrok z babico Ano in njenimi rudniškimi sodelavci ter njihovimi otroki.

Avtobus je zarezal brazdo v tisto majsko jutro. Nekje sredi poti mi je postalo slabo. Bruhal sem v vrečko. Ustavili smo se v gostilni. Babica mi je, najbrž po nasvetu sodelavcev dala piti pelinkovec. Potem mi ni bilo več slabo.

Namestili smo se v rudniškem domu, ki je stal blizu solin. Že prvi dan sem se zataknil vanje. Potem me niso več spustile s svojih slanih njiv, ki so bile prepredene s kanali, po katerih so čolnarili ribiči. V njih so lovili predvsem jegulje.

Opazoval sem majhne ribice, ki so pobliskavale v solinskih plitvinah. Po nekod so bili nagrmađeni kupi blata, iz katerega so najbrž pridobivali sol.

Babica mi je kupila trnek, vrvico, lopatico in posodo. S temi rekviziti sem preživel ure in ure ob solinah. Družbe vrstnikov, ki so se igrali ob rudniškem domu, nisem pogrešal, le tu in tam sem se jim pridružil, potem pa sem se izmuznil in se vrnil k solinam.

Namakal sem trnek, ki ni bil obtežen s svinčcem. Nobena riba ni prišla, vendar me to ni motilo. Moj namen ni bil le ujeti, temveč predvsem loviti. Drobne ribice sem skušal zajeti v posodo. Zajemal sem vodo z blatom vred in najbrž mi je uspelo ujeti kakšen drobiž, morda celo rakovico ali kozico. Tega se ne spominjam več.

Najbolj sem se razveselil dneva, ko je stric Ciril najel čoln in z njim smo zapluli po enem izmed kanalov in spustili trnek v globino. Bil sem krmar. Stric me je kar naprej opominjal, kako naj krmarim, vendar me krmilo kljub njegovemu prigovarjanju ni ubogalo, zato je čoln zanašalo ob rob kanala, dokler nam ni uspelo priti na odprto morje. Tam si je stric končno oddahnil, vendar ne za dolgo. Najlonska vrvica se je zamotala, in ko je skušal razrešiti njene vozle, ga je spet obšel nemir, ki se ga je rešil tako, da je odrezal zapentljani del in potem spojil oba dela, ki sta še ostala. Zapluli smo nazaj v kanal. Nenadoma je vrvico nekaj zgrabilo. Morda se je trnek zapičil na dno, ali pa je res prišla večja riba, kakor je zatrjeval stric Ciril, in odtrgala vrvico. Tako se je končal edini pravi ribiški dan. Poskušal sem po tistem še ujeti tisto ribo velikanko, vendar to ni bilo več enako, kakor v čolnu s stricem Cirilom, njegovo ženo in sinom Lojzetom. Bil sem spet sam in nikomur ni bilo več mar za mojo ribičijo.

Samotni čolni so spet zaspano plivkali v kanalih. Pozabil sem nanje. Pozoren sem postal na tople grede, v katerih se je bohotilo rastlinje. V te steklene vrtnjake se je hodila gret babica in še nekatere njene sodelavke. Dejala je, da se tam preznoji in si s tem izžene revmo iz telesa. Včasih sem se ji pridružil, vendar nisem dolgo vzdržal. Babica je bila vajena vročine, saj je delala v topilnici svinca v Žerjavu. Prva štiri leta življenja sem preživel pri njej tik pod topilnico. Nekoč me je vzela s seboj in mi pokazala peč, v

kateri se je topila svinčeva ruda. Tam je bilo tako vroče, kakor v teh rastlinjakih, sem pomislil, kadar se je grela v njih.

Stopil sem iz avta in odšel proti solinam in pogledal za rastlinjaki. Nikjer jih ni bilo. "Kaj, če jih ni nikoli bilo? Lahko, da so se mi v spomin prikradli kot prividi, sanje ali kaj podobnega," sem podvomil in obstal. Večerilo se je. Počasi se je ponovno pričela zbirati preteklost. Soline so ugasnile, potem sem spet zagledal tiste iz otroštva. Z rokama sem brodil po njihovih mehkobah in si iz blata zidal gradove. Tu in tam so vzdihli veselo zmotili tišino. Včasih je začofotal kateri od galebov, ki so plavali v kanalih. Zdravo sonce se mi je nasmihalo. Soline so me udomačile, me sprejele podobno kakor ptice, ribe in druga bitja, ki so rasla iz njih. Ves moj svet se je preselil vanje. Tudi ob dežju sem jim poskušal ostati zvest, čeprav me je babica svarila pred ujmo. Res me je ujela ploha. Pred nalivom sem zbežal v bližnji gozd, namesto v dom. Ko me babica ni našla, jo je postalo strah. Zbala se je, da nisem utonil v katerem od kanalov. Tudi drugi so me iskali; in ko sem prišel iz gozda, je bil že pravi preplah, ki se je potem v hipu razblinil. Odtlej nisem smel več sam v soline.

Pogledal sem okrog sebe. Tam, kjer naj bi bil gozd, so zdaj bile vile, hoteli, restavracije, trgovine in še druge zgradbe. Drevesa med njimi so me spomnila na tisti gozd. Poskušal sem poiskati rudniški dom. Pogledal sem naokoli. Strupeno sonce je ravno utonilo za mojim hrbtom, ko sem obstal pred zgradbo, ki je nekoliko spominjala na tisti dom. Pohitel sem k njej, vendar me je njeno prazno zidovje kmalu zavrnilo. Še nekajkrat sem poskusil, potem pa se obrnil in odšel proti svojemu avtomobilu. Potisnil sem ključ v ključavnico in prijel za kljuko. Nekdo v meni me je ustavil. Spustil sem kljuko in stopil k solinam, ki so se utapljale v mraku. V hipu je vame spet posvetil dan, soline so zasijale, ko me je čas povlekel nazaj.

Zdaj sem zagledal hišice ob pregradah, ki so ločile posamezna solinska polja. Morda so bili to rastlinjaki. Ne vem. Sam sem nekam izginil. Najbrž je bil to tisti dan, ko smo se z avtobusom odpeljali na enega izmed hribov blizu obale. Posedli smo v gostilni. Takrat sem prvič in zadnjič videl babico brezskrbno, razbremenjeno teže življenja, polno radosti ob kozarčku več, kakor kdaj prej in pozneje. Ko smo se vrnili z izleta, je petje še dolgo v noč odmevalo v meni in najbrž tudi še v rudniškem domu.

Naslednji dan so soline ugasnile petje rudarjev. Vame se je vselil glas morja. V njem sem zagledal svoj obraz. Svojo podobo, ki sem jo dotlej skrival sam pred seboj, ker je nisem čutil kot svoje. Bal sem se je vse do tega trenutka. Soline pa so jo udomačile in strah je izginil. Slutil sem, da se bom kmalu poslovil od njih, zato se nisem več menil za babičine klice...

"Halo, halo, zdaj pa pridi, kosilo je na mizi..."

Ta svet iz soli in blata, ki sem ga vzljubil, se je neizprosno poslavljalo. Ne vem, katera skrivnostna sila v njem me je tako prevzela, da mi je postal bližji od doma.

Doma so potem babico spraševali, kaj je delala, da sem dobil kraste. Ni našla odgovora, zato so jo še tu in tam opomnili.

Soline niso spraševale ničesar, ne mene, ne babice. Delile so z nama skrb in veselje. Morda je bila ta ljubeča tišina tista skrivnost, ki se je takrat naselila v meni in me je po tolikem času vrnila v svet, za katerega sem verjel, da je v meni že zdavnaj umrl.

Stal sem ob solinah, iz katerih so sijale zvezde. Ena od njih mi je prišepnila, naj stopim k njej. Storil sem nekaj korakov, in ko sem obstal, sem se ves prevzet od čara sklonil čisto blizu k njej. V očeh mi je za hip zasijala podoba pokojne babice Ane in zazdelo se mi je, da sem se z njo vred vrnil v tisti čas, samoto in tišino, polno odmevov, upanja in ljubezni. Svetloba je počasi utonila v soline. Zvezda je izginila. Pogledal sem v nebo. Tudi tam je nisem našel.

Sedel sem v avto in se počasi odpeljal. Še sem se za trenutek ozrl proti solinam. Potem so jih prekrila drevesa in zgradbe.

Skrile so se očem, vendar so ostale v meni. Zdaj še bolj žive in resnične kakor prej.

»KAM GREMA?«

Natanko je vedel, da bo danes sranje. Kaj naj človek pričakuje drugega od dneva, ki se začne z budilko sredi noči in je povrh še delovna sobota. Stojiš pred ogledalom, ob pol šestih zjutraj, mehak kot povožena mačka, in ne veš, ali sanjaš ali si že buden in ali bi si najprej umil obraz ali opral zobe ali šel srat ali kaj malega vrgel v usta. Ali vse naenkrat?! Seveda, najprej zazehaš in spustiš živalske glasove.

Ves omotičen je Luka med oblačenjem butnil z ного v trup akustične kitare, ki jo je pustil zvečer sloneti ob steni. Plooom, je votlo zadonelo. Sranje.

»Še v nedeljo ni tako prazno,« si je mislil med potjo v službo.

Vratar je sedel v akvariju in gledal s svojimi ribjimi očmi, kako delavci prihajajo in žigosajo kartice na uri. Luka je poiskal svojo kartico med tistimi, ki so še štrlele s stene, jo žigosal: klak, in vtaknil v drugo, bolj polno omarico. Na steni je bil pritrjen napis, ki ga je potrdila uprava in pritržil vratar: prisotni na delu. Luka je odsotno odtaval v garderobo, kjer so se kovinska vratca s truščem zapirala.

Bil je pozen, kot vedno, in nejevoljen. Zrak je bil nasičen z vonjem po čistilih in človeškem znoju.

Zrinil se je mimo možakarja v gatah, ki si je ravno oblačil temno moder delovni kombinezon, stopil do omarice, odklenil in zaškripal s stolčnimi kovinskimi vrati. Sovražil je ta zvok in ta vrata. Tresk!

Ljudje so že delali, ko je stopil v halo; kazalca na veliki zaprašeni uri sta stala zravnano kakor klicaj. Delaj! Stopal je mimo ukrivljenih hrbtov veteranov in se podzavestno zravnal. Debeli obratovodja je kot želva gledal iz svoje zastekljene obratne pisarne. Srečala sta se s pogledi. Nadrejeni je dvignil rejeno levico v višino prsi in s kazalcem mesnate desnice trikrat strogo potrkal po zapestni uri.

»Ja, ja, ne gnjavi,« je razločno rekel Luka in se z nespremenjenim tempom sprehodil do brusilnega stroja. Na deski zraven je stal kup odlitkov, ki jih bo moral zbrusiti do prve pavze. Bal se je, da si bo poškodoval roke. Utrjene ima samo blazinice prstov, od strun. Klepetava ženščina tam zraven mu je povedala, da je Lojz, moški, ki je pred njim delal na tem stroju, v bolniški. Odrezalo mu je prst, ko je hotel odstraniti zagozdeni kos odlitka med ohišjem in brusilnim trakom. Sranje.

Delal je počasi in kup se ni in ni in ni hotel zmanjšati in tudi kazalca na zaprašeni uri se nista premaknila nikamor. Metal je zbrušene »komade«, kot so jim rekli, v kovinsko paletu in jih štel.

Do prvega odmora se je dvakrat zmotil. Ponovno je preštel odlitke v zaboju in pazil, da se ne bi uštel. Trak pa se je vrtel v prazno in kup surovcev z ostrimi robovi je ves čas ostajal enako velik. Moški v delovni halji je pristopil in rekel: »Se boš že navadil,« z roko je pokazal na ostre predmete in dodal dokaj prepričljivo, »po dveh tednih boš imel tak kup za malo malico.« Luka je bil tu prvi teden in vse se mu je upiralo, tudi malica v delavski menzi, ki je imela vsak dan isti okus.

»Po tem bo pa že treba delat' na normo,« je rekel moški in odhitel na drugo stran, od koder je nekdo klical: »Majster, majster!« in dvigal roko z vsemi prsti.

Malica je imela včerajšnji okus, polovico je pustil, vrnil pladenj in šel sedet na klopo pred obratom. Dve prehitro postarani ženski z enakimi navitimi frizurami sta prisedli. Ena se je obrnila k njemu. Zanimalo jo je, kaj mu je rekel majster. Povedal je za normo in začeli sta vzdihovati in jamrati. Omenjali sta pike. Kmalu sta se pogovarjali samo še o presežku norme, ki jima dviga plačo.

Luka je pogledal v sonce in zaprl oči. Rdeči in zeleni krogi so migotali po črnem zaslonu. Razprtih nosnic si je zaželel materine dušice. Ko je odprl oči, je ob vhodu v halo, na tleh, sedela gruča delavcev v starih, umazanih oblačilih; veterani. Glasno so govorili drug čez drugega, kvantali, kadili in se praskali po prašnih zadnjicah. Naslonil se je nazaj in trzil.

V tem hipu je hripav zvok sirene oznanil konec malice. Vstajali so, odmetavali čike, puhali, si z lopatastimi dlanmi otresali prašne kombinezone, psovali in odhajali nazaj proti obratu. Luka se jim je pridružil, tudi v preklinjanju, v tem je bil dober. Tu ni bilo med njimi nobene razlike. Pred bogom smo in nismo vsi enaki. Angelci v zasvinjanih modrih kombinezonih. Bog pa je stal razkoračen pred vrati in pomignil proti gruči: »Ti.«

Luka, kdo drug. Stopil je proti obratovodji, ki se je potil in mežikal v sonce.

»Ne zamujaj v službo, fant,« mu je rekel oznojeni, tresoči podbradek, »zunaj jih je še veliko, ki čakajo na kakršnokoli delo. Če ne bomo zadovoljni s tabo, dobiš knjigo in na cesto. Ljudi je dosti.«

Kravata okrog debelega vratu je grozila, da ga bo zadavila. Luka ne bi imel nič proti. Ljudi je dosti.

Zbrušeni kosi so topo padali v škatlo. En, dva, trio. Pogledal je na uro, rahlo nalomljena vertikalna. Ob dvanajstih krenem. Grem, se pridružim tistim zunaj in še na vaje pridem brez zamude. Med odmorom se preoblečem in grem! O.K. »Kdor zamudi, lahko prej gre,« se je zarežal. Oni pa naj se krivijo. Berti mi ne bo štempljal, ga lahko dobijo, je zatarnal. Prav, pa ne. »Kaj me briga!« zagnal je odlitek v škatlo, da se je odbil in odkrušil. »Škart, a ni škoda,« je rekel in ga položil na stran. Ob koncu izmene take odlitke zmečejo v keson,

na katerega je nekdo, morda kak škart, s flomastrom napisal velike okorne črke: škart. Luka je bil med najbolj uspešnimi izdelovalci škarta. To je obvladal že prvi dan.

Počasna urina kazalca pod prašnim steklom sta se bližala številki dvanajst. Večina delavcev se je umaknila iz prašne proizvodne dvorane v majhno zastekljeno kadalnico, ki je bila po vsakem odmoru videti kot plinska celica. Konec pavze: »Juden, raus!« Kolikor te ne uniči norma, se ubiješ sam, lepo po koščkih: v kadalnici najprej pljuča. Skrivno lokanje, cenenege, skozi taboriščno ograjo prešvercanega vina, iz litrske flaše v stranišču. To zagotovo načne ledvice pa jetra. Živce ti uniči zaprašena popoldanska ura in budilka zjutraj. Najprej s svojim zdravjem podpiraš državo, seveda davek na cigarete in pijačo ji bogato polni blagajno. Ko priležeš do penzije, če!, te hitro pobere in država spet profitira. Pokončna drža države je oprta na skrivljene hrbtenice množice hlapcev, ki jim s hinavsko spoštljivostjo pravijo »državljeni«. Razumel je, zakaj so voditelji pol stoletja z odkrito hvaležnostjo vzklikali:

»Naj živi delavski razred!«

Luka je poškilil proti pisarni, oddelkovodja je telefoniral in si ogledoval nohte. To ni dajalo vtisa poslovnega pogovora. Verjetno

Karel Pečko, *Sin Otmar*, 1966, olje, platno.

kramlja s svojo debelo ženo. Vedeti hoče, kaj je skuhalo za kosilo, njemu, sebi in njunim rejenim otrokom. Kar videl jih je, kako zavzeto žvečijo in se ritmično pozibavajo na debelih, zavaljenih ritnicah. Imajo ga radi, kličejo ga atek in žena ga ljubi. Buci-buci.

Previdno je odprl omaro, vrata niso zacvilila, se hitro preoblekel, zbasal noter umazan kombinezon in zaprl za seboj. Zaslišal je korake. Nekdo je stopil v stranišče tam zraven in se glasno poscal; ko je otresal kapljice z lulavca, je Luka že korakal - z dvignjeno glavo in tridesetcentimetrsko senco pod nogami - tja proti vratarju. Lahko bi izginil skozi luknjo v ograji, kot liter vina, tiho, potuhnjeno, neopazno.

Luka se je odločil drugače. Prestaviti kartonasto kartico s številkami nazaj, kamor spada, med odsotne. Ne bo je potisnil v uro in označil svojega pobeга. Tam bo pustil prazno. Ne bo reklo-klak. Vratarja ni bilo v akvariju, ko je vzel svoj karton in ga urno spustil v predalček na drugi steni. Tako.

Naenkrat pa: sranje!

Izza vogala pridrsa vratar v razpeti uniformi, s kapo močno na temenu, zaripel v obraz. Sončenje v službenem času ni dovoljeno, pitje toleriramo, ampak počnite to skrivaj!

»Hopla,« blekne presenečeno s povešeno ustnico in Luka se ustavi.

»Kam pa grema? Kam pa grema?«

»Midva nikamor,« rekeče Luka trdo, »jaz grem domov, za vas pa ne vem.«

Iz ust na zariplem obrazu je rignilo. Zadah po cenem vinu. Pijančki verjetno sploh ne švercajo več skozi ograjo. Enostavno se sprehodijo mimo vratarja, vinskega bratca, in mu ob povratku pustijo steklenico. Majhna pozornost. In vsem se kolca od zadovoljstva.

Vratar je spoznal, da misli mladenič resno. »Kartico morš štampilat!« je rekel ukazovalno in se zazibal v razkoraku, spet se mu je kolcnilo.

»Tamle je, kar dajte!« je pokazal Luka na množico kartonov, ki so moleli iz predalčkov na zidu in se zrinili mimo zaprepatenega možakarja, ki je motno boljčal vanj s svojimi ribjimi očmi, zabuhel kot zastrupljen krap. Ni reagiral. Samo nerazločno je zamomljal: »Kam pa grema?«

Luka je odprl zamrežena vrata, jih spet zapahnil in jo mahnil ob žičnati ograji. Nikjer ni bilo pritrjene table: delo osvobaja. In vendar se je počutil svobodnega. Debeloriti bog pa mora sedeti v pisarni z zaprašenimi šipami, pogledovati na prašno uro, čakati na konec službe, moliti, da se mu ne pojavijo hemoroidi od prekletega sedenja, misliti na kosilo, žretje, riganje, prdenje, sranje, čakati na knjigo nezadovoljnežev, se ob pavzah potiti in daviti s kravato, hoteti že enkrat v penzijo in dočakati smrt. Ljudi je dosti. Prišli bodo drugi. Prah si in v prah se povrneš. Brez pardona. Pametno življenje! Tako vsaj pridejo vsi na vrsto. Na koncu te reciklirajo. Če si lojalen, iztisnejo loj in skuhamo milo. In odstranjevati moraš tujo umazanijo, morda prah s šipe obratne pisarne. Ure pod stropom nikoli ne čistijo. Lahko se zgodi, da bo ob tisti uri že tako umazana, da nihče ne bo vedel, da je prišel čas. Neumno bodo gledali in spraševali: »Kam grema?«

Drugi teden bo šel po delovno knjižico, počakal, da mu vpišejo šest dni delovne dobe. Leta tečejo! Vzel bo knjižico in se poslovil. Šel bo iz pisarne, po hodniku, po stopnicah, čez dvorišče mimo vratarja, ki ga bo po ribje opazoval skozi steklo, in stopil na cesto. Spet bo na cesti.

Luka je stopal pod bleščečim soncem opoldneva. Ni se oziral nazaj proti akvariju.

Razpeti suknič pa je kar stal tam, rahlo sključen, kakor revolveraš točno opoldne, in se pripravljaj, da bo potegnil. Kolcnilo se mu je, dvignil je steklenico, ki jo je ves čas držal v roki, nastavil odprtino v usta, nagnil, napravil pošteno dolg goltajoč požirek... Sonce je presvetilo prazno steklenico in prilepilo na tla motno črno packo.

Stanko Hovnik

NEPREDVIDENO SREČANJE

Bil je lep, sončen, avgustovsko tople dan. Zavezniška letala so na velikih višinah preletavala Pohorje v smeri proti Avstriji in Nemčiji. Čez nekoliko časa je bilo čuti v daljavi bobnenje, kot da grmi.

»Ali čuješ, kako bombardirajo te nemške hudiče, ki se imajo za nadljudi, so pa pravi barbari. Radi bi bili gospodarji vsega sveta, cele narode in države hočejo zbrisati z zemlje, ustvariti hočejo tisočletni nemški raj, ustvariti čisto germansko raso, ki naj bi vladala in ukazovala sužnjem. Toda tega ne morejo in tudi ne bodo dosegli. Pogledaj, našo malo slovensko domovino so razkosali in si jo razdelili s svojimi zavezniki. Vzeli so nam materin jezik in nas določili za janičarje in iztrebitev,« je glasno modroval kurir Ivan, ko sva šla prek Črnega vrha na zvezo k Ribniškemu jezeru.

"Glej!" je nadalje povzel Ivan, ko sva zagledala požgano Hutterjevo vilo. »To je vila nemškega kapitalista. Zgradil si jo je tu vrh Pohorja, mogočno, razkošno. Delavce v tekstilni tovarni je slabo plačeval, zase pa gradil imenitne vile. Seveda je to v stari Jugoslaviji lahko počel, ko so bili na oblasti njemu enaki kapitalisti. Tega v novi državi, za katero se borimo, ne bo. Saj bo socialistična, tako bomo tudi delavci prišli do svojih pravic,« je modroval Ivan, medtem ko sva prispela na javko.

S kurirjema s sosedne postaje smo se pozdravili, si stisnili roke, zamenjali pošto. Prevzela sva tudi skupino štirih partizanov za pot po liniji. Med njimi je bil tudi domačin Vlado Fele. S seboj so nosili pokvarjeno protitankovsko puško. Bili so slabo oboroženi. Poizvedovala sva po novicah, o nemških hajkah, zasedah. Po teh razgovorih smo se poslovili in se napotili vsak na svojo stran.

Razporedili smo se v kolono, na čelu je bil Ivan, nosil je poln nahrbtnik literature, nato tovariši s protitankovsko puško, zadnji sem bil jaz s pošto. Tako razvrščeni smo krenili proti Jezerskemu vrhu.

Ko smo bili na vrhu, sem nenadoma čul:

»Halt! MG Stellung!« To se je zgodilo tako nepričakovano in v hipu, da smo obstali kot vkopani. Zagledal sem skupino kakih dvajsetih sovražnikovih vojakov, prav tako iznenadenih. To je trajalo le trenutek. V zavesti, da pošta ne sme priti sovražniku v roke, sem se brž obrnil in začel teči proti najbližnjim smrekam, da bi se čimprej umaknil iz območja sovražnikovega ognja. Že so padli prvi streli najprej iz pušk, nato pa iz dveh mitraljezov. Tako kot sem ravnal sam, so storili tudi drugi tovariši in se razkropili na vse strani. Videl sem Ivana, kako teče nekoliko desno od mene: iznenada se mu iz nahrbtnika vsuje literatura, z ramen se mu je snel tudi nahrbtnik, toda Ivan je tekel kar naprej. Tovariš, ki je nosil protitankovsko puško, je nekoliko zaostal. Videl sem ga, kako je padel, se pobral in tekel naprej.

Rafali nemških mitraljezov so odmevali, kot da je velika bitka, streljali pa so le na šest slabo oboroženih partizanov, ki so se umikali pred njihovim besnim streljanjem.

Vsa zadihana in izmučena sva se z Ivanom znašla v gostem gozdu, streljanje pa je ponehalo. Skupina, ki je bila z nama, se je umaknila na drugo stran. Ugotovila sva, da je literatura izgubljena, med njo so bili časopisi in propagandni letaki. Glavno je, da sva rešila pošto in da sva odnesla celo kožo. Na kurirsko postajo sva se vrnila z večurno zamudo. O dogodku sva obvestila komandirja in še pred njim blagovola svojo srečo.

Drugi dan sva z zanimanjem ogledovala nemške položaje na Jezerskem vrhu. Videti je bilo, kje sta bila vkopana mitraljezca, zakaj tam sta bila dva precejšnja kupa praznih stročnic.

Na kraju, kjer je Ivan izgubil literaturo, je bil kupček pepela. Pozneje smo izvedeli, da je bil od skupine, ki je bila z nama, en tovariš ranjen. Tudi ti so se srečno umaknili.

Hvalježno sva zrla v gozd, ki naju je zakril in rešil, sonce je sijalo še lepše kot drugokoli. Veselila sva se življenja, saj je lepo živeti in se boriti za svobodo in cilje, ki nam jih je zastavila Osvobodilna fronta.

Opazovala sva pokrajino, ki je bila v žaru jutranjega sonca. Nekje v daljavi se je slišalo streljanje, ki naju je predramilo iz razmišljanja.

Odšla sva na zvezo izvrševat svojo kurirsko dolžnost.

Slavka Dragolič

ZIMSKE DOGODIVŠČINE

Po končani službi sem hitela domov, ker me je čakala kuha. Kosilo bi moralo biti do tretje ure, zamujala sem skoraj deset minut, pa še nisem vedela, kaj bi vtaknila v ekonom lonec. Zategnila sem šal okrog vratu, ker me je začelo zebsti, pa še sneg je padal od jutra - darilo starke Zime za novoletne praznike. Brodila sem po snegu, ki ga je bilo že za ped in zavila na domače dvorišče, kjer je bilo na višku otroško veselje s prvimi kepami. Eno sem dobila za vrat, da se mi je mrzlo pocedilo prav do podpazuhe.

Da jih ne bi užalila, sem smeje stekla v hišo in mimogrede zažugala, da so poredneži in morajo paziti na okna.

Kosilo je bilo vseeno ob pravem času, vsi so jedli in molčali, le najmanjša se je obirala in me pogledovala vprašujoče, ostali so ji namigovali in prikimali.

Potem se je le oglasila: »Boš imela kaj časa,... bi...?« Prav ta trenutek je prekipelo mleko, planila sem k štedilniku in si opekla prste. Ko sem brisala štedilnik, sem prevrnila kozarec z ostankom soka; da bi bila mera polna, sem stopila še v mlako.

V vsej tej zmešnjavi sem pozabila na pogovor pri mizi ter se tega zavedela šele, ko je tišina visela nad vsem. Ni bilo slišati škripanja peres po zvezku, nič veselega zbadanja kot ponavadi, od vsega je bilo slišati le zvonko udarjanje pletilk pod mojimi rokami.

Namesto pred ekranom so se tri otroške glave tiščale skupaj pred steklom balkonskih vrat in gledale cestno svetilko, okoli katere so se igrale poredne snežinke in večale snežno oblogo na pokrovu. Morala bi spregovoriti, saj sem bila tista, ki je povzročila molk, sedaj pa sem jih le žalostno opazovala.

Drugi dan ni bil tak kot ostali, čeprav je še vedno snežilo in je snega bilo skoraj do kolen. Bil je petek, zadnji delovni dan v tednu in dva dni, ki sta ostala, sta bila prave male počitnice, vikenda prej nismo poznali, saj smo delali vse sobote. Hotela sem popraviti nesporazum, pa sem velela: »Popoldne se greste lahko sankat na Korenovo, zvečer vas vabim na kremne rezine v kavarno!« Ni bilo veselja kakor ponavadi ob taki napovedi, vsi so dvignili oči in vprašali, kdaj, več pa nič. Vse je kazalo, da sem zagrešila velik greh in nisem vedela, kako naj se dokopljem do resnice, da ne bom veljala za veliko nevednico.

Spet so me izločili, držali so se drug drugega in korakali pred mano. Izpustili se niso niti tedaj, ko je mimo zapeljal plug za čiščenje snega. Poskakali so nazaj na očiščeno cestišče in nadaljevali pot. V kavarni smo hoteli vedno sedeti pri isti mizi, tedaj niso pokazali ogorčenja, ker je bila zasedena, sedli smo drugam. Rezine so bile srednje dobre, ker ni bilo navdušenja. Tudi v časopisu ni bilo nič zanimivega, čeprav sem ga pregledala od zadnje do prve strani. Domov smo se vračali enako, kakor smo šli prej od doma. Otroci skupaj spredaj, sama sem hodila zadaj in premišljevala, kako naj rešim nesporazum.

Glavice pred mano so si nekaj pripovedovale in iz vsega sem ujela besedico - kočja. Takrat se mi je posvetilo: smučarska kočja in sankanje. Skoraj vsako leto smo s prvim snegom naredili izlet na smučarsko kočja, nazaj pa na saneh. Bil je to vsakoletni obred kot božič ali novo leto in vsako leto so se ga otroci veselili. Vedno je bilo to s prvim večjim snegom, ko gozdarji še niso posuli ceste s peskom. Če je bil sneg pravšnji, je šlo od Pokrova in najmanj do Šrotneške žage. To sem zagrešila, ker nisem vprašanja poslušala do konca. Toda sneg, saj pada, kot da ne misli nehati. Morala se bom nekaj domisliti, v takem vremenu pa res ne moremo nikamor.

Sobotno jutro se je naredilo svetlo in sem mislila, da sem

zaspala. Celo zjasnilo se je in svetloba se je lomila na belini in nobene snežinke več ni bilo. Opoldan sem presenetila otroke in niso mogli reči ničesar drugega kakor: »Jutri!«

Shojena pot do žage nam je vlila polet, da smo se zapodili čez most po bližnjici. Vsak trenutek smo odkrili kaj zanimivega, kar je izoblikoval sneg. »Jadrnica na Suhi!« je zaklical eden in kepe so se vsule po njej. Skakali so v zrak, grabili težke veje in sneg se je usipal na vreščече otroke. Hrib jih ni utrudil, za trenutek so obstali pri velikem brinu, ga merili z razprtimi rokami in se mu čudili. Vsi zadihani smo preplezali še zadnje stopnice in pred nami je stala skoraj skrita v snegu smučarska kočja. Razkošje, domači sendviči in vroč čaj in vsako oko svoj biserček.

Pred kočjo je bilo še več sani in nismo bili edini, bili smo samo edinstveni, ker smo bili štirje na ene sani. Dirka se je začela pri Pokrovu. Cesta ni bila popolnoma gladka, toda sani so drsele po suhem snegu. Vsak ovinek smo poznali ter vedeli, če speljemo na enem, pri drugem moramo voziti previdno, drugače se bomo znašli v prepadu pod cesto.

Take stvari so mi rade volje prepustili, samo da so lahko tulili na vse grlo: »PROOOOGAAA!« Kadar je šlo zares, so mi vseeno pomagali zavirati, da je sneg nosilo meter visoko. Za nami so bile vse tiste ostre ride, ki so nas nosile od leve proti desni in obratno, vendar smo nekako še kar dobro izpeljali, pred nami se je odprlo ravno Šrotneško polje, kjer smo pri Pavšerju resno zavozili v jarek. Naprej je šlo s hitrostjo, da nam je jemalo sapo. Predno smo prišli do stražnega stolpa, ki je še ostal od vse imenitne graščine, sem se zagledala v zglajeno cesto, ki se je svetila kot steklo, in upala, da bomo zvozili in srečno smuknili čez. Kako sem se zmotila, vrglo me je v zrak in je bilo zaman oprijemanje za karkoli, ker sem zletela v jarek kakor medna hruška, in onemela za nekaj trenutkov. Predramil me je šele nežen glasek, ki je samo klical, ni pa jokal: »Mami, glej, sani, mami, sani!«

Na nasprotni strani ceste sem zagledala prstek, ki je kazal nekam naprej. Nisem mu mogla slediti, ker se je poleg mene nekaj zganilo in pod roko sem čutila otroško glavico ter brez pogleda vedela, čigava je. Otipavala sem telesce, ker nisem našla ničesar, sem morala povprašati, če ga kje boli, vendar je odkimaval, ter bila tega vesela. Šele tedaj sem imela čas za tisti mali prstek na drugi strani, ki je vztrajno kazal nekam naprej po cesti.

Nisem vedela, kaj naj storim, vrnila sem se, ker ni bilo mogoče drugače splezati na poledenelo cesto, ter stekla na drugo stran. Otroka sta stala v globokem jarku in nemoteno opazovala sani, ki so počasi drsele po sredini ceste naprej, ne meneč se za nikogar.

»Mami, glej, sanke, zakaj so takšne?«

»Počakajte me tu!« sem dejala in splezala spet na cesto, da bi, predno bi pridrveli novi sankarji, spravila sani stran, da se ne bi zgodila še drugačna nesreča. Reči in storiti pa sta dve različni reči. Če sem že splezala na cesto, se nisem mogla obdržati na nogah in sem telebnila plosko na trebuh ter se popeljala na rob, kjer sem lahko samo še smuknila v jarek.

Malo naprej sem se spet skobacala na cesto, kjer sem spet telebnila naprej in zgrešila sani za las. Skobacala sem se na kolena, vendar sem sani spet zgrešila, zagrabila sem jih šele tretjič, ko sem se kar po trebuhu zapeljala za njimi. Neslo me je naprej s sanmi, potem sem le začutila trdna tla ter poklicala otroke, da so prišli za menoj po jarku. Sedela sem na saneh zaripla v obraz in razmišljala o neumnem dejanju in jih čakala.

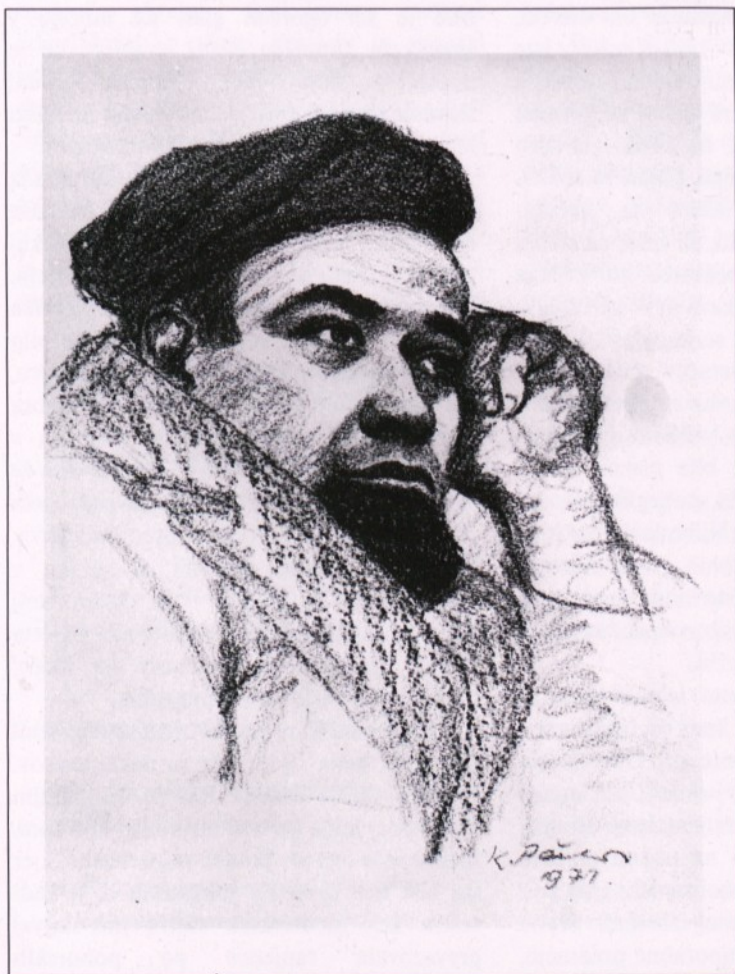
»Zakaj je taka cesta?« Vprašanje me je zelo presenetilo, vendar je bilo za otroka zelo na mestu, zato sem na glas razmišljala: »Nekdo, zelo pameten, ne pusti, da bi se otroci sankali. Pri tem pa ne ve, da se stari tudi radi drsamo, ne samo sankamo. Upam samo, da je danes ne bo še kdo skupil!«

Po cesti še ni bilo videti nikogar, mi pa jih nismo mogli čakati. Zagrenilo nam ni samo vožnje, temveč tudi sankanje, ki to leto ni bilo več tako zanimivo.

Martina Zajc

SARMI NAPROTI (odlomek)

Suhljat mož v ortopedskih natikačih in nekoliko premajhni modri halji, na kateri je visela plastična ploščica z obledelim in popackanim napisom Vladislav, je postavil neizprazen koš za smeti nazaj na običajno mesto pod pisalno mizo postajonačelnika Maksa. Prešinilo ga je namreč nekaj nepopisno neumnega in nezdravega - da bi se uprl, da bi nehal biti čistilec pisarn policijske postaje, da bi končno zaživel polnejše življenje, pa čeprav kot poulični prodajalec loto srečk. Potrto se je zazrl mimo metle skozi veji orjaškega hrasta, nekaj časa so nato njegove oči zasledovale živčnega vrabca in se po nekaj minutah naveličano vrnile k opravi, zazrle so se torej nekam mimo metle in vej skozi pisarniško okno v nadvse dolgo in široko brezcilnost ter se verjetno zmrdovale nad potekom dogodkov v splošnem. Misli so ravno izvajale atentat na nekoliko počasnejšo sposobnost možakovega dojemanja, vendar brez pravega uspeha; le dve sta si uspeli izboriti trenutke pomisleka in obveljali. Prva se je glasila »sarma« in druga »takoj«. Potem ko je z vedrom in obema krpama nehote zadel ostarelo mačko, ki mu je bila za petami, odkar je pomnil, je sunkovito ukrepal. Tako ukrepajoč si je skoraj zlomil nogo ob silovitem treščanju v notno stojalo, ki so ga pred leti zasegli kot dokazni material obubožanemu čelistu in čeprav se tipa in primera nihče več ni jasno spominjal, je bila lesena zadeva še vedno postavljena na strateško izredno nerodno mesto in

Karel Pečko, Portret slikarja Jožeta Tisnikarja, 1971, risba s kredo

terjala nemalo podobnih krikov bolečine. S pomočjo posebne tehnike dihanja, ki mu jo je nekoč pokazal star hipi, preden ga je do nezavesti zakadil, je občutno omilil nenaden napad besa in transcendentiral še zadnjo misel na agresivno izživljanje nad lesenim predmetom ter odbrzel s starim talbotom, ki mu ga je zapustila babičina tetka. Sarma in Takoj sta še vedno divjali med njegovimi sivimi celicami in pred njegovimi očmi naslikali prekrasen posnetek mamine kuhinje in poskušali producirati vonj po mesu, zavitem v zelje, čeprav ne preveč uspešno - za kaj tako zahtevnega je imel mož premalo razpoložljivega spomina - dišalo mu je bolj po zažganem toplu sendviču.

Tako vzhiceno drveč na zahod, kjer je, če se prav spomnim živila njegova že petič ločena in sedmič poročena mati, je skoraj zgrešil križišče, a se vendar pravilno ustavil pred rdečo lučjo. In tam ostal. Vsaj uro in pol.

Dokler ni živčno potolkel po semaforju. Brez uspeha. Tako je stal še približno štirideset minut. Nakar je nekdo drug živčno potolkel po semaforju. Tudi brez uspeha. Čez nadaljnjih petindvajset minut, kot je vedel povedati zadnji v koloni, je mimo prikorakal malček, ki je očitno mislil, da pank še ni mrtev in da bi mišljenje podprl, je jezno in ošabno brcnil v semafor in nadvse grdo pljunil nekega nič hudega slutečega psa. Vsekakor se je prižgala zelena in mali Sid je požel oglušujoč aplavz. Hiteli so mu stiskati roko in ga vabit na pijačo, dokler se niso zagreto spričkali in se jezno odpeljali. Malček je bil še malo zmeden, a je čez nekaj let pozabil na osupljiv incident.

Vrat mu ni odprla mati. Niti mu jih ni odprl njen sedmi mož. Pač pa je vanj zvedavo strmelo par temnorjavih oči izza centimetrskih leč. Ženska za temi lečami si je morala nastaviti slušni aparat na največjo številko, da ga je slišala reči: »Eemm... Ja, ne vem, če bo prav... Bi poklicali mamo?« Začudeno je pokimala in izginila v notranjost. Iz hiše so se zaslišale glasne kletvice in čez deset ali več minut se je na vratih v invalidskem vozičku iz dvajsetih pojavila veliko starejša ženska od prve, za spoznanje bolj strah vzbujajoča in popolnoma slepa. Zarenčala je: »Kaj, hudiča?« Sprva je imel v kosteh preveč straha, da bi lahko karkoli izustil, po temeljitem premisleku pa se mu je položaj zazdel neznosen in smešno je bleknil: »CD Mika Oldfielda bi rad. Če to ne gre, bi malo sarme. Verjetno bi rad še srečal mamo. Nedvomno pa bom pustil službo. Lep dan vam želim!« Poskočno jo je mahnil po pločniku do sosednje hiše. Tokrat je šlo kot namazano. Lepo so mu povedali, da tam ne stanuje nikakršna Frida Jolzić, kdorkoli naj bi to že bil, da nimajo sarme, da ne sme preizkusiti videorekorderja, da mu niti slučajno ne posodijo kosilnice in da naj izgine, sicer bodo spustili psa z verige.

Razočarano je odstopical proti avtomobilu in se še nekajkrat ozrl čez ramo s pogledom nekoga, ki ni dobil letnega regresa, nato pa na makadamski cesti razgrnil zemljevid 3x5m in ugotovil, da je popolnoma zgrešil Z. Nahajal se je nekje med S-jem in V-jem. Vsekakor pa ne v bližini Z-ja. Obupano se je naslonil na levi odbijač, ki je grozil z upokojitvijo, potem pa se premišljuje sprehodil po avtokarti, iskaje telefonsko govornico, a jo je bilo v vsej navlaki jezer, gora in oceanov resnično nemogoče najti. Povprašal je torej prvega mimoidočega, ki pa se je izkazal za ciničnega malomeščana in je vrh vsega govoril nerazumljivo mešanico narečja in nekega neznanega jezika.

Za trenutek se je Vladku zazdelo, da za vsem tem ne stoji nihče, da pa je ta pot v neznane hribe razlog. In da jo mora nadaljevati. Že zaradi sarme. Zaloputnil je torej vrata avtomobila, se popraskal za levim ušesom, kjer je pred tednom in pol staknil klopa in se podal na pot usode s polno mero veselja in zdrave radovednosti. V drugem ovinku mu je odletelo zadnje desno kolo. Izprožil je desni palec in bil vesel, da mu ne bo več treba poslušati zvokov dotrajanih ležajev.

Ivan Gams

SPOMINI

Rojstno hišo nekateri s Prešernom imenujejo hišo mojega očeta. Če je pri tem oče mišljen kot edini poglavar družine, potem je bil naš dom v Trebuški vasi v Šmartnem nekoliko izjemen. Oče je bil sicer lastnik hiše in kmetije, a sta gospodarstvo upravljala dva, on in naša mati. Tudi denarne opravke sta si delila. To ni šlo brez manjših nesporazumov. V takem primeru se je oče večkrat podal na nekajdnevni ali daljši obhod kmetij, ki so mu naročile delo. Bil je namreč v široki okolici edini večš svoje domače obrti. Zato našega doma nismo imeli za očetovega, tudi ne za maminega, ampak za našega, Lenartovega, ali skrajšano Lenarčega. Domače hišno ime pa na podeželju mnogo več pomeni kot v mestu. Zlasti tam, kjer kmetije loči širok pas gozda, dobro vedo, da je z domačim imenom povezano nekaj več kot hiša in posestvo. Pomeni podobno ponašanje ljudi, ki so živeli po svojih navadah in so se podobno vedli. Da so zasnove njihove duševne sorodnosti podedovane, odkriva najnovejša genetika, saj je bil eden od staršev vedno član domače družine.

Tako se je dedoval iz roda v rod tudi sloves domačije. Sloves našega doma ni bil slab. Lenarči otroci smo to zaznali že iz tega, kako so drugi izrekli štiri besede: »Ta je pa Lenartov.« Mogoče je k temu pripomogla večja in urejena kmetija. Imeli smo sicer le 21 hektarjev zemlje. Tolikšna posest danes v razvitem svetu omogoča preživetje največ dveh ljudi. Nas pa je bilo pod krovom sedem do devet, a lakota ni bila nikoli naš gost. K temu je pripomoglo večje rodovitno polje. Zaradi njega smo veljali za gruntarje. Tudi to je krepilo samozavest Lenarčih. Tudi zato sem se pri pretepanju počutil enakovrednega. Čeprav sem bil v osnovni šoli nižje rasti, se nisem ustrašil tudi večjih in bil včasih uspešen. Uspešnost ali neuspešnost pri pretepanju v rosnih letih pa - po mojem mnenju - pusti usodne posledice za fantovsko veljavo v otroški klapi in vpliva na oblikovanje značaja. V naši osnovni šoli v Šmartnem smo to hierarhijo ustvarjali z ruvanjem, ki smo ga imenovali metanje. Nekoč sem nekega dolgina spravil na tla tako nesrečno, da si je spahnil ramo. Preko zdravnika je prišla poškodba do sodnika in orožnikov, ki so me zasliševali. Kar nekaj dni sem se tresel od strahu, da me bodo zaprli.

Zapora sem se, ne vem zakaj, bal. Konec leta 1944 me je dal zapreti komandant

nemške posadke v Borovnici. Orožnikom je naročil, da naj me strpajo v samico, a sem se telesno uprl. Da bi krajevni orožniki zaprli mene, tedaj občinskega tajnika, je presegalo samovšečnost mladega uradnika. Z orožniki smo sklenili kompromis. V samico bom šel le, ko bo prihajal nemški komandant. Ker ga ni bilo, sem tri dni prebil v orožniški spalnici.

V rodni vasi sta bili poleg kmečkih in ofarskih hiš še dve gosposki, njim pa sloves kmetov ni segel do kolen. Njihovi otroci pri skupnih igrah tega niso pokazali. Zvedeli pa smo, da je sosedova gospa prepovedovala sinku, s katerim sva nekaj let skupaj hodila v osnovno šolo in je zdaj vrhunski slovenski pesnik, da bi jedel kmečki kruh. Kmetje da se smrkajo kar z roko. Gosposkim smo kmetje zavidali življenje, spoštovali pa le nekatere. Najmanj posestnika edine vile v vasi, ki se je tožaril s sosedi.

Poleg gosposkih smo v vasi imeli še nekaj delavcev. Sredi tridesetih let smo jih tudi v naši hiši imeli na hrani in stanovanju. Na delo so hodili v pol ure oddaljeni Slovenj Gradec. Ker so bili večidel kmečkega porekla, so bili daleč od kasneje proslule proletarske zavesti.

Če smo bili Lenarči otroci gruntarski, to še ni pomenilo, da se ne bi družili z otroki kajžarjev, ki smo jim pravili oferski. Z njimi smo se igrali, jeseni se družili na paši, kjer smo si oboji v hladnih večerih grelji otrple noge v toplih kravjekih. S hlapcem in eno ali dvema deklama, po poreklu so bili oferski, smo skupaj delali in jedli pri isti mizi iz iste sklede. Hrane je bilo vedno dovolj za vse, a je bila enolična. Za zajtrk ajdovi ali koruzni žganci in mlečna kava, za kosilo zabeljen krompir, nekaj močnatega, poleti še solata, ob praznikih tudi meso, za večerjo krompirjeva juha, močnik ali kaša, za malici kruh in skodelica jabolčnika ali kislega mleka, za ženske kruh, kava in včasih krljji. Kruha je dobil vsak, ki se je oglasil, pa naj bo znanec ali berač. Beračev zlasti v času krize ni bilo malo. Vsi v vasi so jih napotili k nam, da so prespali na velikem gumnu in pozimi v hlevu. To je bila pisana paleta brezdomcev, posebnežev, pobeglih, telesno ali duševno prizadetih. Njihovo življenje je bilo odvisno od drobnih vsakodnevnih miloščin. Njihove tragične usode so se mi za vse življenje vtisnile v spomin in na mojo predstavo o pravični družbi.

Na velikonočni četrtek leta 1941 so se po glavni cesti, rekli smo ji bela cesta, pričele po prebitju fronte pri Dravogradu valiti nemške divizije skozi Mislinjsko dolino. Ker je cesta oddaljena le za streljaj, jih je nemalo prespalo na našem gumnu. Potem ko so še pred svitom odšli, smo pod njihovimi ležišči iz sena izbrskali žepne nože, svetilke in druge uporabne predmete, tudi margarino, ki je na kmetih nismo poznali. Z užitkom smo jo pospravili. Doma

pridelano maslo smo večinoma prodali. Za domačo porabo ga je bilo škoda.

Nemški vojaki so bili sprva do vaščanov nepričakovano obzirni. Sadjevec so nam plačevali kot vsi drugi. Le enkrat sta dva oficirja hotela prespati v hiši. Ker je bila v podstrešni sobi poleg moje le še ena postelja, je moral drugi oficir spati poleg mene na podu. Ko sem se prebudil, je bil že na poti proti Celju in Zagrebu. Le višji oficirji so bili manj dovzetni za naše pritožbe. Ker sem nekoliko znal nemško, sem moral prevajati materin protest nemškemu majorju. Njegov konj je bil privezan za jablano in ji je z vrvjo ogulil skorjo. Ko se je razhudil, češ kaj ne veste, da smo v vojni, sta pričela oba kričati. Materinih tedanjih besed pa iz previdnosti nisem več prevajal.

Na začetku je z nemško oblastjo simpatiziralo kar nekaj vaščanov. Najbolj so Jugoslaviji očitali, da odteče ves denar po Savi v Beograd, in revščino. Moj brat Slavko, s partizanskim imenom Branko, je kot terenec še leta 1944 agitiral za novo državo tako, da je obljubljal služenje vojaščine ne več na Balkanu, ampak doma, in da bodo doma ostali tudi davki. Vaščani so bili prepričani, da jih izkoriščajo tudi meščani ali, po domače, purgarji. Ko pa je za vojsko prišla nemška uprava in zapirala ne le purgarje iz bližnjega Slovenj Gradca, ampak tudi učitelje in duhovnike, je v vasi nova oblast izgubila simpatije. Od hiše do hiše je šel ogorčen glas, da morajo v šmarškem župnišču čistiti stranišče ne le domači duhovniki, ampak tudi slovenjegraški župnik Jakob Soklič in selški župnik Ksaver Meško ter drugi razumniki.

Ko smo konec avgusta po sorodnikih iz občinske pisarne izvedeli, da je tudi naša družina na seznamu za izselitev, sem nekaj tednov spal s kovčkom ob postelji. Pričakoval sem vpoklic mojega letnika (1923) v nemško vojsko in konec je bilo mojega srednješolskega šolanja v Mariboru. S torbo, odejo in violino sem septembra 1941 ilegalno prešel državno mejo in v Ljubljani nadaljeval šolanje. Tam je bila že moja sestra. Od domačih me je uspel leta 1942 obiskati le brat, ki je preplaval Savo. Mater so Nemci zadržali na bloku v Šentvidu, ker so pri njej našli pismo. Bolj kot domotožje me je v Ljubljani tri leta morila razdeljenost Slovencev na rdeče, plave in bele ter bratomorna vojna.

Pod rodni krov v Šmartnem sem se vrnil šele sredi maja 1945, a le za nekaj tednov. Kmečki sin iz bližnje vasi je bil okrajni funkcionar in je poznal našo hišo kot dom, kamor se je stekala pomoč za partizane, kjer sta bila dva sinova v partizanih in je tudi sestra kot medicinska sestra na skrivaj prevezovala ranjence po pohorskih partizanskih kmetijah. Na okraju v Dravogradu so me uporabili za obnovo

šolstva. Ko pa so ugotovili mojo politično nezanesljivost, so me po nekaj mesecih poslali učiteljevat na enorazrednico v Koprivno. V tej šoli z nadmorsko višino 1026 m sem postal prvič učitelj »visoke« šole. Drugič pa dve desetletji kasneje na visoki šoli ali univerzi v Ljubljani. Še danes ne vem za vse vzroke, zakaj so me po nekaj mesecih politično premestili iz obmejne Koprivne v partizansko Belo krajino. Neki znanec je vedel povedati, da zato, ker sem se na proslavi posmihal med govorom občinskega funkcionarja in ker se nisem uprl, ko so hribovski osnovnošolci vsak dan sami od sebe začeli na začetku pouka moliti očenaš. To se mi ni zdelo nič posebnega, saj so tedaj na kmetih molili še pred vsemi obroki hrane.

Dokler si po drugi svetovni vojni z ostarelimi starši nismo postavili nove hiše, sem za počitnice prihajal domov in se vključeval v redno delo na kmetiji, ki ga ob delavnikih ni in ni hotelo biti kraja, čeprav so bili pri hiši trije do štirje moški, od tega vsaj en hlapec. Ko tega med zadnjo vojno ni bilo, je prišel pomagat mladoletni bratranec France. Ko je v petdesetih letih končal šole, je postal za dve mandadni dobi slovenski minister.

Najbolj se mi je vtisnil v spomin obisk doma leta 1949, ko smo naključno izvedeli, da bomo na večernem sestanku Osvobodilne fronte obravnavali kulake. Udeležil sem se ga po nalogu staršev. Tam je najprej okrajni funkcionar razlagal izkoriščevalsko vlogo kulakov in vprašal prisotne, večidel pol odrasle otroke in delavce iz združnega posestva, če ima tudi šmartno kulake. Navedli so mu dva, med njimi tudi Lenarta. Izkorišča da delavke za težaška poljska dela in hlapca, ki mora spat z živino v hlevu. Nič ni pomagal ugovor, da je bilo tako življenje pred vojno na kmetih običajno. Ofarjem in delavskim smo

plačevali za delo le včasih z denarjem, večinoma pa s hrano, prevozi in drugimi storitvami. Dekle so spale v hiši, kot mi, hlapec pa v hlevu predvsem pozimi. Ko je mrknila elektrika, so prisotni s cepetanjem nog in klici izglasovali zahtevo po nacionalizaciji obeh kulakov.

Grozeča izguba zemlje me ni pretirano prizadela. Saj smo na njej samo garali. Ko sem se nekoč vrnil iz šole in pokazal staršem uspešno spričevalo, so mi rekli, da sem priden, da pa moram takoj na njivo pomagat okopavat krompir, ki ga duši plevel. Najbolj sem čutil težo garanja prve dni počitnic, ko še nisem bil utrjen. Komaj smo odplačali posojilo za zasebno elektrarno na Mislinji, zgrajeno v letu mojega rojstva, že se je, v času velike krize pričelo drugo odplačevanje. Oče je namreč sosedu podpisal poroštvo za dolg, ki ga ni mogel vrniti. Tudi zato pri naši hiši ni bilo nikoli denarja za otroške igrače in kakršnokoli zabavo. Med počitnicami je bilo le malo časa tudi za mojo strast, za branje romanov. Sprva so me zasvojili romani Karla Maya, kasneje Fjodora M. Dostojevskega, ob katerem je rasel moj svetovni nazor. Največ sem prebral na paši ali pa, če sem hitro naložil voz s hlevskim gnojem in čakal, da je voznik zamenjal naloženega s praznim. Zlasti v letu pred nemško okupacijo sva se z očetom izmuznili večernemu delu tako, da sva šla zvečer k sosedu poslušat radijske novice, tedaj tudi poročila londonskega radia.

Bolj kot jaz sta se uprla nacionalizaciji zemlje starša, zlasti mama. Pomoč sta našla pri vseh, ki sta jim pomagala pred vojno in med njo. Pritožila sta se na sodišče, ki je čez nekaj mesecev postalo bolj selektivno do kulakov. Naše priče so ovrgele obtožbe, da Lenarči leta 1945 in 1946 niso obdelali roba njive ob cesti zato, da bi jim ne bilo treba oddajati živeža, ampak zaradi vojnih

dogodkov. Zemljo so maja 1945 s kamioni, avtomobili in vozovi obakraj preozke ceste preveč steptale kolone uniformiranih in civilnih beguncev z Balkana za Podjuno. O njih mi je največ z rokami pripovedoval naš rejenec. Najgloblje se mu je v dušo vsedlo streljanje ljudi. Kot gluhonem se ni bal v temi priti do strelišča ob robu homškega gozda. Po hitrih kretnjah rok in grimasah sem videl, da ga je najbolj prizadela ustrelitev nekega lepega dekleta. Do družice je revež prišel šele na stara leta na Ravnah.

Toda groznjo podržavljanja kmetije smo odvrnili le za nekaj časa. Ko je milica preverjala na našem podstrešju zalogo hrane, ki bi jo mogli oddati več, je našla blizu kašč v bunkerju revolver. Tam ga je pustil kot terenec padli brat, ki se je zdravil po odpustu iz brigade. Najdeni revolver je bil podlaga obtožbi, da Lenarči kujejo zaroto. Ko je višja oblast razsodila nam v prid, je policijski komandir zahteval od staršev podpis na izjavi, da je preiskava potekala skladno s predpisi. Raztrgala sta jo vpricho njega.

Še danes si ne znam povsem razložiti, zakaj okupatorji v letih 1941 in 1945 niso razdejali našega doma in zakaj smo preživeli hajko proti kulakom v letu 1949. Trdoživost staršev pri ohranjanju doma mi je pri mnogih kasnejših življenjskih preizkušnjah vlivala upanje na preživetje in rešitev iz težav. Večkrat sem se spomnil tudi na Ladislava Kaplana, elektrotehnik, ki je kot brezposelni v času svetovne krize prišel v hišo prosit kruha, a je ostal kot hlapec deset let, do vrnitve v rodno Češko. Z njim sva ob delu pogosto premlevala časopisne vesti o dogajanju po svetu, zlasti v času sudetske krize. Vse življenje se spominjam njegovih tedanjih zaklinjanj »Ne damo se.« Te besede so postale moto mojega življenja.

Marjan Kukovec

NEPOTEŠENA OBLIČJA

(odlomek)

*So koraki mehki me do sem zavedli
ali trop obličij zapeljivih, komu*

*s koljem rišejo ljubezen izsušeno,
za koga že na mizo so postavljeni*

*suhljati krožniki še nerazrezane
gladine mojega jezera in zakaj*

*prebadajo s kriki te peruti, davno
že tega pustile so jih ptice tukaj;*

*da hrepenenja odleže, odmro v grehu?
Zakaj so mleko sveže ti prebičali*

*v rani rosi na oltarju pri daritvi,
čemu potrebno je bilo otrokom pred*

*očmi ga v žrela klateških volkov vrešče
izliti, zakaj neurja kletev, besa,*

*iz blazin skoz' njihove oči kot kačji
bič v še neponošene dlani rdeče*

*vozle bolečin vztrajno naletavajo
in sikajo po trugi, ko čas pozoblje*

*z nje blazine, spi je kri, v tih sen premine
in v jagode oči, v spomin, jih obloži?*

*Zakaj raztrgali meso so plodno, psi,
s križa ženskega telesa? Zakaj medse*

*postavili so ženski križ, ki nemo po
vstajenju joče, zakaj po njej življenje*

*v prah polzi, v blato ptica dušo izgnezdi?
Zakaj pod njo je v žrelah zdaj otrpnil trop?*

*Zakaj kriče po lesu teče bela kri,
zakaj ljubezen z njo smodi se pri žeblih,*

*zakaj z lesa kaplja dehteča bela kri,
zakaj po trnih še otroški smeh visi?*

*Kaj valovi zdaj prihajajo nakodrat,
s soljo oplajaj ti ugrize, napiti*

*vročih, s krili ptic v zamahih izkričanih
bolečin, bisernice z belo opraišit,*

*ti z dlani rdeče vozle razvozlat?
Kam, ženski križ, porušili so ti oltar*

*z belo krvjo napojen, ko cvet prepogne,
v gorečnosti ga izpoljubi ti v pepel?*

ZBORNIK

SLOVENJ GRADEC IN MISLINJSKA DOLINA

V jeseni preteklega leta je izšel zbornik Slovenj Gradec in Mislinjska dolina I. Tako smo začeli uresničevati nekajletna prizadevanja in hotenja, da bi v knjigi(-ah) zbrali strokovne razprave o naši preteklosti.

Mislinjska dolina s Slovenj Gradcem od kraja Mislinja do Dravogradu z obronki Pohorja, pobočji Uršlje gore, Šentviškega višavja in Doliškega podolja s povirjem Pake in s Hudo luknjo in prazgodovinsko jamo Špehovko je nenavadno bogat prostor z naravno in kulturno dediščino. To misel posebej potrjuje tudi odlok o razglasitvi nepremičnih kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju nekdanje občine Slovenj Gradec - 1993.

Poudariti kaže, da je že doslej izšlo več publikacij, ki obravnavajo posamezna področja, dogodke in obdobja v bližnji in daljni preteklosti (Vodnik po Mislinjski dolini, druga monografija Slovenj Gradec in Mislinjska dolina, Sv. Jurij na Legnu in druge).

Namen zbornika pa je, da bi zbrali znanstveno gradivo različnih strok in tako omogočili celovitejši pregled zgodovinskih dogajanj v naših krajih. Zato smo si ga zamislili kot dolgoročni projekt, ki bo sproti spremljal nova strokovna spoznanja ob odkrivanju kulturne dediščine v naši dolini. Tako bo nastala zbirka poglobljenih vednosti, ki bodo na voljo bralcem, raziskovalcem, dijakom in študentom in vsem tistim, ki bodo preučevali naravno in kulturno dediščino v naših krajih.

V prvem zborniku je enajst razprav priznanih avtorjev.

Akademik prof. dr. Ivan Gams predstavlja geološko preteklost doline v razpravi Jezero v Mislinjski dolini in njegova dediščina. Razčlenjuje, kako je nastala Slovenjgraška kotlina ter vpliv ledenodobnega jezera in pleistocenske klime na današnje pokrajino.

Mag. Mira Strmčnik Gulič raziskuje arheološka odkritja v Mislinjski dolini. Njeni Doneski k arheološki podobi slovenjgraškega okoliša (z bogato fotografsko dokumentacijo) pomenijo odkrivanje skrivnosti življenja Ilirov, Kelto, Rimljanov in Slovanov. Posebej se ustavlja ob najdbah v p.c. sv. Jurija na Legnu, saj le-te kažejo morda na najstarejši sakralni objekt na oglejskem misijonskem območju.

Z razpravo Keltska in rimska imena v Mislinjski dolini prof. Stanko Pahič pojasnjuje napisne in nagrobne plošče in njihovo vsebino in tako dopolnjuje razumevanje arheoloških najdb. Fotografija pokončne napisne plošče, najdene v Zg. Dovžah, vzdane na cerkvi v Šentilju, se v zborniku ponavlja pred vsako razpravo.

Prof. dr. Jože Mlinarič obravnava v razpravi Župnija sv. Pankracija pri Slovenj Gradcu do pridružitve ljubljanski škofiji leta 1533 del cerkvenoupravne zgodovine Mislinjske doline. Uvodoma opozarja, da je »župnijsko središče za Mislinjsko dolino nastalo pri cerkvi sv. Martina pri Slovenj Gradcu (Šmartno). Pred koncem 11. stoletja pa se je iz šmartinske izločila starotrška cerkev, katere sedež je bil na gradu pri cerkvi sv. Pankracija. Bogata in ugledna župnija sv. Pankracija je kmalu zasenčila pomen sosednje šmartinske župnije...» Zanimivo je tudi, da je bil župnik pri sv. Pakraciju znameniti humanist in poznejši papež Pij II. (1458-1464) - Enej Silvij Piccolomini, ki je užival dohodke župnije, v kraju pa ni nikoli bival.

Srednjeveške gradove pri nas premalo poznamo. Dr. Ivan Stopar jih nazorno predstavlja v razpravi Grajske stavbe v Mislinjski dolini: obravnava 14 objektov, ki so pregledno označeni tudi na zemljevidu na zadnji strani. Znanstveno analizo je obogatil še z nekaterimi ljudskimi pripovedmi in spomini.

Umetnostni zgodovinar prof. Jože Curk je svoje pisanje naslovil Mislinjsko ozemlje - kulturna pokrajina. V kratkem prvem delu

opozori na številne dvorce in gradove, v drugem pa na razvoj cerkvene organizacije, in to na nastanek pražupnij, župnij in podružničnih cerkva. V povzetku je zapisano: »Avtor v svojem prispevku zasleduje nastanek in razvoj posvetne in cerkvene arhitekture za območje občine Slovenj Gradec. Ta je s svojimi stvaritvami prispevala k razvoju tistega specifičnega melosa, ki obravnavano ozemlje označuje kot koroško-štajersko kulturno pokrajino.«

Kustos Galerije likovnih umetnosti v Slovenj Gradcu Marko Košan, umetnostni zgodovinar, obravnava v obširnem prispevku Freske pasijonskega cikla v špitalski cerkvi sv. Duha v Slovenj Gradcu. Avtor opozarja, da je špitalska cerkev nastala v zač. 15. stoletja, oriše njen pomen, predvsem pa funkcijo pasijonskega cikla (sedemindvajset prizorov) ter ikonografijo tega pasijona. Cikel je naslikal Andrej iz Ottinga (na Bavarskem).

Prof. dr. Jože Koropec ima dva zapisa: Družine pri Slovenj Gradcu v davčnem popisu leta 1527 in Najstarejša matična knjiga v štajerski Sloveniji. Štajerski deželni zbor je leta 1527 določil protiturški davek - glavarino. »Štajerski deželni arhiv v Gradcu hrani popise obveznikov, med njimi tudi za deset zemljiških gospostev na Mislinjskem. Seznam glavarine v letu 1527 je najstarejše zgodovinsko poročilo, ki množično predstavlja tudi ženski svet in mladino.«

Za drugo razpravo je dr. Koropec zapisal: »Knjiga je izjemno dragoceno zgodovinsko sporočilo o tisočerihih ljudeh od spočetja do pogreba v starotrški župniji in njeni okolici skozi tri desetletja (1597-1626). Pred njo tako zgovornega vira za ta svet ni.«

Prof. dr. Sergej Vrišer v razpravi Nekaj misli ob Schoyevem Slovenjgraškem oltarju razčlenjuje umetniško vrednost in kompozicijo tega oltarja: »Sestavek se ukvarja z zadnjimi deli graškega kiparja Janeza Jakoba Schoya (1686-1733), med katera sodita tudi veliki oltar v župnijski cerkvi v Slovenj Gradcu (1731-1734) in veliki oltar v stolnici v Gradcu (1730-1733)...« V Slovenj Gradcu so del oltarja najverjetneje dokončali Schoyevi pomočniki.

Prof. Marjetica Simoniti, umetnostna zgodovinarica in muzejska svetovalka, piše v razpravi O zlatarski in pasarski obrti v Slovenj Gradcu o razvoju te obrti, kovnici denarja in delu slovenjgraških zlatarjev in poudarja: »Pri preučevanju zlatarske in pasarske obrti smo odvisni od tistih izdelkov, ki so se ohranili do danes. To so predvsem dela, namenjena za cerkveno rabo.«

Slovenjgraška pasarska delavnica je delala v 18. stoletju, saj je, recimo, leta 1775 prvič omenjen pasar Untersinger, tudi njegov sin je bil pasar. »Zaradi številčnosti predmetov v cerkvah okoli Slovenj Gradca lahko domnevamo, da gre za lokalno pasarsko delavnico, ki je imela prav tu sedež.«

Poudariti kaže, da vse razprave, na katere smo opozorili, bogato dopolnjuje tudi slikovno gradivo, kar pomeni za predstavitev tematike poglobljeno nazornost in umevnost.

Zadnjo razpravo v zborniku - Arhivsko gradivo za Slovenj Gradec in Mislinjsko dolino v Pokrajinskem arhivu v Mariboru - je napisal dr. Peter Pavel Klasinc. Avtor poudarja, da arhivi gradiva ne hranijo samo zato, da na osnovi podatkov nastajajo zgodovinski pregledi, ampak tudi zaradi praktične uporabe. Recimo: občan rabi prepis listine za ureditev pravnih zadev - pomaga mu lahko arhivska služba.

Prvemu zborniku na pot je uvodne besede zapisal ing. Janez Komljanec, župan mestne občine Slovenj Gradec, krajši predgovor pa pisec tega sestavka. Knjigo sta izdali in založili Mestna občina Slovenj Gradec in Občina Mislinja. Za zlahtnost jezika so poskrbeli lektorji - Andrej Makuc, Tone Turičnik in Karla Zajc Berzelak. Oblikovanje: Edi Koraca, Arh Deko Slovenj Gradec.

Prepričani smo, da je izid zbornika Slovenj Gradec in Mislinjska dolina pomembno kulturno dejanje in dogodek ne le za ljudi naše doline, pač pa tudi za ves slovenski kulturni prostor.

Jože Potočnik

V zadnjih letih je v Sloveniji začelo poslovati veliko znanih svetovnih podjetij. Eno izmed njih je tudi ZEPTEK INTERNATIONAL, ki je svoje podjetje v Sloveniji s sedežem v Slovenj Gradcu ustanovil konec leta 1990.

ZEPTEK INTERNATIONAL je holding s sedežem v Švici; svoja podjetja ima v 35 državah na štirih celinah. Holding povezuje razvoj in marketing, proizvodna in prodajna podjetja. Prodaja v teh podjetjih, kamor spada tudi slovensko podjetje ZEPTEK SLOVENICA, je organizirana po sistemu direktne prodaje na vnaprej dogovorjenih predstavitvah. Preko teh podjetij je z družbo Zepfer international povezanih preko 30.000 sodelavcev, ki so v letu 1994 na predstavitvah svetovali več kot desetim milijonom ljudi, prodali več kot milijon garnitur posode in ustvarili več kot milijardo in pol DEM prometa.

ZEPTEK je v tem trenutku nedvomno najmočnejši evropski proizvajalec kuhinjske posode vrhunske kvalitete za gospodinjstvo in gostinstvo. Ker se je na trgu pojavljalo veliko podobnih proizvodov, ki so bili slabše kvalitete, njihovi prodajalci pa so pogosto zlorabljali ime ZEPTEK, so v holdingu ZEPTEK sklenili, da bodo svojo posodo tudi vizualno ločili od ostalih proizvajalcev. Izboljšava designa (oblike) je upoštevala estetsko, ergonomsko in kvalitetno spremembo izdelka. Tako je nastal ZEPTEKOV NEW LINE, ki je v svetu edinstven proizvod na področju posode. Podjetje ZEPTEK SLOVENICA je ta proizvod kupcem ponudilo med prvimi.

Seveda pa ZEPTEK kupcem ponuja še veliko več, kot samo kuharsko posodo. Tu so še drugi izdelki, ki jih potrošnik potrebuje v kuhinji oziroma v jedilnici (jedilni pribori, porcelan ...). Značilnosti vseh izdelkov so kvaliteta, visoka funkcionalnost, sodoben design ter velik izbor. Te značilnosti so holdingu ZEPTEK vztrajno in vedno bolj na široko odpirale tržišča in uveljavile blagovno znamko ZEPTEK, ki jo ljudje poznajo in ji zaupajo. Zaupanje v blagovno znamko pa omogoča,

da ZEPTEK z le-to trži tudi na drugih področjih in da svoje proizvode in prodajne programe neprestano širi.

Najboljši primer za to je proizvod z blagovno znamko VACSY. Tudi tu je ZEPTEK trgu ponudil novost - posode za vakuumsko shranjevanje hrane; te omogočajo bistveno daljšo obstojnost živil. Zadnja svetovna novost iz te linije je aparat za vakuumsko pakiranje hrane v vrečke z imenom VACSY BAG. Tudi ta izdelek je podjetje ZEPTEK SLOVENICA med prvimi uveljavilo v svojem prodajnem asortimentu.

Svoje podjetje v Sloveniji, ZEPTEK Slovenica, d.o.o., je holding ZEPTEK ustanovil konec leta 1990. Podjetje je v celoti last ZEPTEK holdinga in del velike mednarodne družine.

V petih letih delovanja se je podjetje trdno usidralo v slovenski prostor, kar kaže na dobro organiziranost in na strategijo holdinga ZEPTEK, ki temelji na dolgoročni prisotnosti in investiranju velikega dela sredstev v naši državi. Po tem se razlikuje od velikega števila podjetij, ki v naši državi samo tržijo in vanjo skoraj nič ne vlagajo.

V podjetju je sedaj zaposlenih 27 ljudi, pogodbenih sodelavcev je skoraj 200. Odprli smo lastne informacijsko - prodajne centre v Ljubljani, Mariboru in Celju s ciljem zagotoviti potrošnikom čim višji nivo storitev, od svetovanja do prevzema blaga. Prav te dni pa se je v Slovenj Gradcu pričela gradnja nove poslovne zgradbe, v kateri bodo tudi novi poslovni prostori za sedež podjetja ZEPTEK SLOVENICA. Tudi pri tem projektu se bomo v podjetju potrudili, tako da bo nova zgradba kraju v ponos.

Ker temelji strategija holdinga ZEPTEK na dolgoročni prisotnosti na trgu, je njihova dobro organizirana prodajna mreža že, preden je to zahtevala zakonodaja, delovala po evropskih standardih, ki veljajo za direktno prodajo.

Tako se je z dobrim delom trdno zasadilo ime ZEPTEK na slovenskem trgu.

To je pokazala tudi raziskava tržišča, ki jo je za ZEPTEK opravilo renomirano podjetje.

Raziskava je pokazala, da je za domačim proizvajalcem posode blagovna znamka ZEPTEK tista, ki jo ljudje najbolj poznajo. Še bolj razveseljiv je bil za podjetje podatek, da so anketiranci med proizvajalci posode kvaliteto ZEPTEKJEVIH izdelkov postavili na prvo mesto in da je med njihovimi kupci zanemarljivo majhen odstotek tistih, ki z njimi niso bili povsem zadovoljni. Doseženo zaupanje in zadovoljstvo potrošnikov sta za vse v podjetju ZEPTEK SLOVENICA velika obveznost, da s takšnim načinom dela tudi nadaljujemo.

Uspešno smo delali tudi na področjih, ki z osnovno dejavnostjo podjetja niso povezana. Gre za zastopanja tujih firm na tržišču brezcarinskih prodajaln. Na tem trgu uspešno delamo že štiri leta, partnerji pa so podjetja, kot so ROTHMANS, MABRITAB, NESTLE, RUSS BERRIE, BENETTON in drugi.

V letošnjem letu pa smo pričeli uresničevati še en velik projekt. Z največjim svetovnim proizvajalcem prehrabnih artiklov, firmo NESTLE, smo podpisali pogodbo o trženju njihovega sladkega programa na območju Slovenije. S tem smo si odprli popolnoma nov segment delovanja na slovenskem trgu.

Velik projekt je bila tudi organizacija proizvodnje čistil v Sloveniji in njihov izvoz in to za potrebe celotnega holdinga ZEPTEK. Ta projekt smo lani dopolnili še s posebnim čistilom in ga uspeli dokončno uveljaviti. Glede na velike prodajne potenciale ZEPTEKJEVIH podjetij po svetu pričakujemo, da bodo izvozniki rezultati zelo dobri.

Podjetje ZEPTEK SLOVENICA je v petih letih delovanja doseglo zavidljivo rast in veliko poslovnih uspehov. Ob ambiciozni ekipi, ki v podjetju dela, pa lahko tudi v prihodnje pričakujemo še več novih dosežkov tega dinamičnega podjetja.

Andrej Horvat

ODSEVANJA - časopis za leposlovje in kulturna vprašanja

Izdaja: Zveza kulturnih organizacij, Založba CERDONIS in Literarni klub Slovenj Gradec.

Založila: Založba CERDONIS - STUDIO S, d.o.o., Slovenj Gradec, Francetova 6, telefon: (0602) 45 227, fax: 42 950, 45 228.

Uredniški odbor: Andrej Makuc (poezija, dramatika), Blaž Prapotnik (grafični urednik), Tone Turičnik (proza), Franc Juričan (esejistika) in Alenka Horvat.

Naslov uredništva: Založba CERDONIS, Francetova 6, 2380 Slovenj Gradec. Telefon: (0602) 45-227, fax: 42 950, 45 228.

Oblikovanje, prelom in grafična priprava: STUDIO S, d.o.o., Slovenj Gradec. Tisk: Odtis, Ravne na Koroškem. Naklada: 400 izvodov. Cena: 500 SIT. Slovenj Gradec, maj 1996.

Po mnenju Ministrstva za kulturo Republike Slovenije sodijo ODSEVANJA med proizvode, za katere se plačuje prometni davek po stopnji 5%.

OSKAR VON PISTOR

Dunaj 1865 - Vuzenica 1928

Na Dunaju v plemeniti družini rojen akademski slikar Oskar von Pistor je postal v krajih v Dravski dolini legenda, ki je burila duhove in domišljijo domačinov. Že njegov prihod v te kraje, stalno se je v Vuzenici naselil leta 1897, je bil zavrt v tančice skrivnosti in njegova romantična ljubezen do kmečkega dekleta je bila ljudem več kot le všečna zgodbica. Pistor pa ni bil le pozornosti vreden posebnost, kakršnega se ljudje še danes spominjajo, temveč predvsem slikar, ki si je gotovo zaslužil obravnavo likovne stroke. V slovenjgraški Galeriji likovnih umetnosti smo že dolgo načrtovali razstavo njegovih del, vendar so bile šele sedaj okoliščine zrele za takšno predstavitev. Čas je njegova dela neusmiljeno razredčil in več kot pol stoletja je moralo miniti, da je bila na ogled postavljena njegova prva pregledna razstava. Pistor tudi za časa življenja ni veliko razstavljal, vzrokov je bilo več, predvsem njegovo tri desetletja trajajoče odmaknjeno življenje na podeželju in vse prej kot dobro materialno stanje. Vseskozi mu njegov poklic pa tudi njegova »staromodna« načela nista omogočala lagodnega življenja, tonil je v dolgovi in bolezen mu je načela zdravje. Ni več zmožni potovanja, ki so ga pogosto vodila v Celovec, Gradec, na Dunaj, v München in drugam v želji, da dobi kakšno naročilo. Teh je bilo vse manj, saj se je krog naročnikov iz vrst plemstva, duhovščine in meščanov, ki jim je ustrezal njegov konvencionalni način slikanja, akademski realizem, vedno bolj ožil, svoje pa je tudi naredila družbena kriza pred prvo

svetovno vojno in po njej. Visok davek tem prelomnim in nemirnim časom so plačali tudi likovni umetniki, tako v smislu ustvarjalne krize, kot tudi zaradi zmanjšane splošne konjunkturo. Usodi životarjenja na robu sprejemljivega je zapadel tudi Pistor, ki se ni znal in ni hotel prilagoditi novim okoliščinam. Izgoreval je za preživete ideale in je v Vuzenici umrl, utrujen od življenja, 10. maja 1928. Žena Ana Pistor se je po njegovi smrti znašla v še težjih življenjskih okoliščinah in prisiljena je bila razprodajati

Oskar von Pistor, Portret žene Ane, 1909, olje, platno, 70x50 cm

njegova dela. Priredila je nekaj prodajnih razstav, ki so umetnikovo zapuščino še bolj razpršile, niso pa kdovekaj prispevale k boljšemu poznavanju in vrednotenju njegovega dela. Ob Pistorjevi posmrtni razstavi v Jakopičevem paviljonu v Ljubljani leta 1929 je likovni kritik zapisal, da gre za samo ugašanje in napol pozabljeno preteklost. Sodbo je gotovo spodbudila motivika in realizem, ki se jima slikar ni nikoli do kraja odrekel. Takratni napredni likovni kritiki pa se je zdel poznoromantični realizem preživel, vendar so preprosto prezrli njegove prave kvalitete in posebnosti. Danes lahko z zgodovinsko distanco drugače vrednotimo Pistorjeva dela. V slikarstvo res ni prinesel novosti, za katerimi je hlastala umetnost 20. stoletja, zato pa je s solidnim metjejskim znanjem nadaljeval bogato realistično tradicijo preteklosti na neposreden, živ in pošten način. Njegov

Oskar von Pistor, Otroka, 1909, olje, platno, 43x34 cm

Studijska knjižnica
DZ 05
ODSEVANJA
1996

886.3

3003260,26

KOROŠKA OSREDNJA KNJIŽNICA
RAVNE

COBISS

slikarski opus se je žal ohranil le kot fragment: nekaj več kot sto del, nastalih v tehniki olja ter približno toliko v drugih tehnikah (risbe, akvareli); nekoč so sodila v bloke skicirk, v prvotni vezani obliki pa le nekaj. Kljub temu da veliko njegovih del ni bilo mogoče najti, smo imeli pri pripravi razstave »srečno roko«, saj smo našli in z dobrim restavriranjem povrnili življenje nekaterim ključnim delom, s katerimi lahko ocenjujemo in opredeljujemo Pistorjevo ustvarjanje. Ovrednotili smo ga lahko kot portretista, slikarja žanra, krajinarja in slikarja nabožnih motivov. Tudi v slikarskih tehnikah se nam kaže kot mojster olja, akvarela in risarskih tehnik. Kot portretist je s portretiranci vzpostavil pristno vez in jih odlično okarakteriziral, v žanrskih motivih pa je iskal vzore pri tirolskih slikarjih in ostal na ravni solidnega akademskega znanja, ki sta mu ga dali tako dunajska kot münchenska akademija. Slikal je tudi tihožitja in motive z nabožno vsebino, pri slednjih gre največkrat za kopije motivov znanih mojstrov. Izjemno mikavne so njegove skicirke, kamor je z izurjeno mojstrsko roko »zapisoval« najintimnejša doživetja in lovil minljive trenutke. Modeli so mu bili predvsem žena in otroci, prijatelji in znanci. Prav tako je nekatere sveže poskuse pleneristične krajine zapisal v skicirkah s tehniko akvarela. Bil je pronicljiv opazovalec, ki je tako ljudem kot tudi krajini znal vdahniti dušo. Pistor je bil tih sopotnik mnogih za likovni razvoj pomembnejših slikarjev, bil je slikar 19. stoletja, zazrt v preteklost. V usodni izoliranosti se je sprijaznil z osamljenostjo in nerazumevanjem. Njegovo ustvarjanje je bilo in je ostalo monolog izredno senzibilnega človeka, ki mu lahko iskreno in z občudovanjem prislunemo šele danes. Razstava v Galeriji likovnih umetnosti je pomenila v smislu vedenja in odkrivanja Pistorjevega slikarskega opusa in življenja šele začetek raziskovanja, ki ga bomo v prihodnosti še gotovo dopolnili.

Milena Zlatar